

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Ελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία

Μεταπτυχιακή Διατριβή

Η Αποβολή των Άτονων /i/ και /u/ στη Διάλεκτο του Αγρινίου

Ξανθή Κατσαντά

Επιβλέπων καθηγητής
Πέτρος Καρατσαρέας

Μάιος 2015

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Ελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία

Μεταπτυχιακή Διατριβή

Η Αποβολή των Άτονων /i/ και /u/ στη Διάλεκτο του Αγρινίου

Ξανθή Κατσαντά

**Επιβλέπων Καθηγητής
Πέτρος Καρατσαρέας**

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στην Ελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Μάιος 2015

Περίληψη

Στη μεταπτυχιακή αυτή διατριβή καταβλήθηκε προσπάθεια να εξετασθεί η αποβολή των άτονων φωνηέντων /i/ και /u/ στην Αιτωλική διάλεκτο όχι μόνο σε θεωρητικό αλλά κυρίως σε εμπειρικό επίπεδο γλωσσικής πράξης. Προηγείται ανασκόπηση της προηγούμενης επιστημονικής βιβλιογραφίας και ακολουθεί η παρουσίαση των σημαντικότερων θεωριών κατάταξης των ελληνικών διαλέκτων και φυσικά της Αιτωλικής. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται αναλυτικά το φαινόμενο της αποβολής των άτονων /i u/ και επισημαίνεται η διάκρισή τους από τα αντίστοιχα νόθα. Συνάμα επιχειρείται η προσέγγιση της χρονολογικής τους καταγραφής και παρατίθενται οι διαφορετικές γλωσσολογικές απόψεις για τις αιτίες που προκαλούν το ως άνω φωνολογικό φαινόμενο. Ακολουθώς αναλύονται οι προς εξέταση κοινωνιογλωσσικές και φωνολογικές παράμετροι που ελήφθησαν υπόψη στη διεξαγωγή της έρευνας και επεξηγείται η μεθοδολογία της η οποία βασίστηκε στη μέθοδο των ελεύθερων -έως ένα βαθμό- συνεντεύξεων συνδυάζοντας την ποσοτική με την ποιοτική συλλογή δεδομένων. Τέλος παρουσιάζονται τα στατιστικά και φωνολογικά αποτελέσματα της έρευνας βασισμένα σε 48 συνεντεύξεις φυσικών ομιλητών της τοπικής γλωσσικής ποικιλίας και καταγράφονται απόψεις για τον τρόπο κατασκευής του γλωσσικού στερεοτύπου.

Summary

In this present dissertation an attempt to examine the deletion of unstressed vowels /i/ and /u/ in the Aetolic dialect was made not only in a theoretical but mainly in an empirical perspective of linguistic action. It precedes survey of the present scientific bibliography and follows the presentation of the major theories concerning the classification of Modern Greek dialects, especially the Aetolic. Furthermore the phenomenon of the deletion of unstressed /i/ and /u/ is presented in a detailed report and their distinction from the impure ones is underlined. Simultaneously, an approach to their chronological report is attempted for the reasons that cause the above phonological phenomenon. Then, on examination, the socio-linguistic and phonological parameters that were taken into account are analyzed throughout the present study and the methodology that was based on the method of free interviews is explained -to some degree- combined with quantitative and qualitative collection of data. Finally, a presentation of the statistical and phonological research results follows, based on 48 interviews of native speakers of the local linguistic variety and registered are the views of the way in which linguistic stereotype is created.

Ευχαριστίες

Για τη συμβολή τους και την συμπαράστασή τους στη μεταπτυχιακή διατριβή θερμές ευχαριστίες στον επιβλέποντα καθηγητή κ. Καρατσαρέα, την κ. Σταυρούλα Τσιπλάκου και τον κ. Στέργιο Χατζηκυριακίδη.

Ευχαριστώ επίσης όσους και όσες δέχτηκαν να συμμετέχουν στη παρούσα έρευνα όπως και όσους/ες βοήθησαν με όποιο τρόπο στη πραγματοποίησή της.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	iii
Summary	iv
Κεφάλαιο 1.....	1
Εισαγωγή	1
1.1 Καθορισμός του ερευνητικού ερωτήματος, δομή της εργασίας.....	1
Κεφάλαιο 2.....	3
Βιβλιογραφική Επισκόπηση.....	3
2.1 Μελέτες για την Αιτωλική διάλεκτο.....	3
2.2 Θεωρίες κατάταξης των ελληνικών διαλέκτων.....	4
2.3 Συμπεράσματα.....	7
2.4 Η Αιτωλική διάλεκτος.....	8
2.5 Το φαινόμενο της αποβολής των άτονων /i u/.....	10
2.6 Ιδιαίτερα γλωσσικά χαρακτηριστικά των Βορείων διαλέκτων -Νόθα /i/ και /u/.....	18
Κεφάλαιο 3.....	21
Η Προηγούμενη Έρευνα	21
3.1 Χρονολογική εξέταση του φαινομένου της αποβολής των άτονων /i/ και /u/.....	21
3.2 Ερμηνείες του φαινομένου της αποβολής των άτονων /i/ και /u/.....	23
3.3 Συμπεράσματα.....	26
3.4 Σύγχρονες κοινωνιογλωσσολογικές μελέτες.....	27
Κεφάλαιο 4.....	29
Ερευνητικοί Στόχοι	29
4.1 Δημογραφικές μεταβλητές της έρευνας.....	29
4.2 Ενδογλωσσικές μεταβλητές της έρευνας.....	30
Κεφάλαιο 5.....	31
Δομή Ερευνητικής Μεθοδολογίας.....	31
5.1 Τόπος διεξαγωγής της έρευνας.....	31
5.2 Χρόνος διεξαγωγής της έρευνας (apparent time)	32
5.4 Ηχογράφηση.....	33
5.4.1 Μεθοδολογικές αρχές.....	33
5.5 Ηχογράφηση του δείγματος.....	36
5.6 Εξοπλισμός για τις ηχογραφήσεις	36
5.7 Δημογραφικές μεταβλητές της έρευνας.....	37

5.7.1 Ηλικία.....	37
5.7.2 Φύλο.....	37
5.7.3 Εκπαίδευση	38
5.8 Εισαγωγή στις στατιστικές μεθόδους που χρησιμοποιήθηκαν	38
5.8.1 Σύγκριση μέσων όρων t-test.....	38
5.8.2 Πολλαπλή σύγκριση μέσων όρων: Ανάλυση διακύμανσης Anova-3	39
Κεφάλαιο 6.....	41
Στατιστική Ανάλυση Κοινωνιογλωσσικών Μεταβλητών.....	41
6.1 Αποβολή του άτονου /i/.....	41
6.2 Αποβολή του άτονου /u/.....	46
Κεφάλαιο 7	51
Ευρήματα–Αποτελέσματα	51
7.1 Κοινωνικές μεταβλητές.....	51
7.2 Φωνολογικές Μεταβλητές	52
7.3 Συμπεράσματα.....	59
7.4 Διάλεκτος και Στερεότυπο	60
Επίλογος.....	65
Βιβλιογραφικές Αναφορές.....	66
Ευρετήριο πινάκων	69
Πίνακας 9 Αποβολή του άτονου /i/ σε άτομα λυκειακής και μεταλυκειακής εκπαίδευσης.....	69
Πίνακας 10. t test. Two-sample t test with equal variances	69
Πίνακας 11. Αποβολή του /i/ από άνδρες και γυναίκες.....	70
Πίνακας 12. t test. Two-sample t test with equal variances	70
Πίνακας 13. Αποβολή του άτονου /i/ ανά ηλικιακή ομάδα.....	71
Πίνακας 14. Αποβολή του άτονου /i/ ανά ηλικιακή ομάδα.....	71
Πίνακας 15. Αποβολή του άτονου /i/. Σύγκριση τεσσάρων ομάδων 1,2,3,4 με κριτήρια σύγκρισης την εκπαίδευση και το φύλο	72
Πίνακας 16. Αποβολή του άτονου /i/. Σύγκριση έξι ομάδων με κριτήρια σύγκρισης την εκπαίδευση και την ηλικία.....	73
Πίνακας 17. Αποβολή του άτονου /i/. Σύγκριση έξι ομάδων με κριτήρια σύγκρισης το φύλο και την ηλικία	74
Πίνακας 18. Αποβολή του άτονου /u/ σε άτομα λυκειακής και μεταλυκειακής εκπαίδευσης.....	75
Πίνακας 19. t test. Two-sample t test with equal variances.....	75

Πίνακας 20. Αποβολή του άτονου /u/ από άντρες και γυναίκες.....	76
Πίνακας 21. t test. Two-sample t test with equal variances.....	76
Πίνακας 22. Αποβολή του /u/ ανά ηλικιακή ομάδα.....	77
Πίνακας 23. Αποβολή του άτονου /u/ ανά ηλικιακή ομάδα.....	77
Πίνακας 24. Αποβολή του άτονου /u/. Σύγκριση έξι ομάδων με κριτήρια σύγκρισης την εκπαίδευση και το φύλο	78
Πίνακας 25.Αποβολή του άτονου /u/. Σύγκριση έξι ομάδων με κριτήρια σύγκρισης την εκπαίδευση και την ηλικία.....	79
Πίνακας 26. Αποβολή του άτονου /u/. Σύγκριση έξι ομάδων με κριτήρια σύγκρισης το φύλο και την ηλικία	80

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

1.1 Καθορισμός του ερευνητικού ερωτήματος, δομή της εργασίας

Η αποβολή των άτονων φωνηέντων /i/ και /u/ συνιστά έναν από τους φωνολογικούς κανόνες της Αιτωλικούς διαλέκτου και χαρακτηριστικό εύκολα αναγνωρίσιμο στην ομιλία των κατοίκων της πόλης του Αγρινίου αλλά και της ευρύτερης αυτού περιοχής.

Για το λόγο αυτό αρχικά γίνεται επισκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας αναφορικά με την Αιτωλική διάλεκτο και στη συνέχεια καταγράφονται οι θεωρίες για την κατάταξη των νεοελληνικών διαλέκτων με βάση τα διάφορα ισόγλωσσα. Παρουσιάζονται τα βασικά φωνολογικά χαρακτηριστικά της Αιτωλικής διαλέκτου και αναλυτικά το φωνολογικό φαινόμενο της αποβολής των άτονων /i u/ καθώς και των νόθων. Συνάμα καταγράφονται τα πορίσματα προηγούμενων ερευνών σχετικά με τα αίτια που προκαλούν το φαινόμενο αυτό και εκτιμήσεις σχετικά με τον πιθανό χρόνο εμφάνισής του. Η αναφορά δε στις σύγχρονες κοινωνιογλωσσολογικές εργασίες καταδεικνύει και την ανάγκη εκπόνησης της παρούσας έρευνας στόχος της οποίας τέθηκε η μελέτη γλωσσικών και εξωγλωσσικών μεταβλητών που διαμορφώνουν το προς εξέταση φαινόμενο.

Ως προς τη μεθοδολογία της έρευνας τα δεδομένα συνελέγησαν από την καταγραφή και ανάλυση 48 συνεντεύξεων κατοίκων της πόλης του Αγρινίου. Οι συμμετέχοντες πληρούσαν συγκεκριμένα κριτήρια και η κατάταξη έγινε βάση εκπαίδευσης και φύλου ώστε η ποσότητα και η ποιότητα των δεδομένων να οδηγεί σε ασφαλή και έγκυρα πορίσματα. Μετά την απομαγνητοφώνηση και κωδικοποίηση, τα δεδομένα μελετήθηκαν με τη βοήθεια στατιστικών εργαλείων ώστε να ερευνηθούν ορισμένα από τα ερωτήματα που τέθηκαν αναφορικά με την αποβολή των άτονων /i u/.

Από την ανάλυση λοιπόν των στατιστικών δεδομένων προέκυψε ότι η αποβολή του άτονου /i/ είναι πιο συχνά εμφανιζόμενο φωνολογικό φαινόμενο συγκριτικά με την αποβολή του άτονου /u/ και πως οι ομιλητές/τριες λυκειακής εκπαίδευσης αποβάλλουν το άτονο /i/ περισσότερο συγκριτικά με τους μεταλυκειακής εκπαίδευσης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι άντρες αποβάλλουν μεν περισσότερο το /i/ σε σχέση με τις γυναίκες αλλά αυτό δεν ισχύει για το άτονο /u/ όπου και δεν εμφανίζεται καμία διαφοροποίηση. Τα νεότερα άτομα 18-35 αποβάλλουν λιγότερο τα παραπάνω άτονα σε σχέση με τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες. Σε ό,τι αφορά τις φωνολογικές μεταβλητές επιβεβαιώνονται -σχεδόν- όλοι οι κανόνες της Αιτωλικής διαλέκτου που αναφέρονται στις περιπτώσεις μη αποβολής των άτονων /i u/. Εξαιρέση αποτελεί η μη διατήρηση αυτών στους διάφορους τύπους του άρθρου πλην της ονομαστικής (ενικού και πληθυντικού αριθμού), αν και αποτελούν χαρακτηριστικά μορφολογικά στοιχεία όπως και η εμφάνιση τεσσάρων -και σε κάποιες περιπτώσεις πέντε διαδοχικών συμφώνων- στις φωνολογικές λέξεις μετά την αποβολή των /i u/. Τα συμφωνικά αυτά συμπλέγματα εξετάστηκαν και με βάση τη θέση τους στην ιεραρχία της αντηχητικότητας απ' όπου προέκυψε ότι δεν είναι διατεταγμένα με σταθερά ανιούσα αντηχητικότητα, χωρίς, ωστόσο, να λείπουν και οι εξαιρέσεις. Η ερευνητική δε πορεία που οδηγεί στην εξαγωγή των πορισμάτων αυτών θέτει και το ζήτημα του τρόπου κατασκευής του στερεοτύπου στη διάλεκτο όπου και διατυπώνονται ενδιαφέρουσες προτάσεις.

Κεφάλαιο 2

Βιβλιογραφική Επισκόπηση

2.1 Μελέτες για την Αιτωλική διάλεκτο

Η μελέτη της Αιτωλικής διαλέκτου και κατ' επέκταση της αποβολής των άτονων /i/ και /u/ αποτέλεσε το θέμα της διδακτορικής διατριβής του Παναγιώτη Κοντού: *Η φωνολογική ανάλυση του Αιτωλικού ιδιώματος, Συμβολή στην ελληνική διαλεκτολογία*. Σ' αυτή διατυπώνονται οι φωνολογικοί κανόνες της Αιτωλικής διαλέκτου με βάση τους οποίους καθορίζονται οι αποκλίσεις από τη Νέα Ελληνική καθώς και τα φωνολογικά προβλήματα της διαλέκτου. Η ανάλυση του βασίστηκε στη Γενετική Φωνολογία και επικεντρώθηκε στη νοτιοδυτική περιοχή του Μεσολογγίου. Το γλωσσολογικό υλικό που χρησιμοποιήθηκε ήταν αποτέλεσμα τόσο των παρατηρήσεων του μελετητή- ερευνητή όσο και των πληροφορητών της γλώσσας και προϊόν της αποδελτίωσης γραπτών κειμένων που αφορούσαν τη διάλεκτο της περιοχής. Εκείνο που δεν μελετήθηκε είναι ο τρόπος με τον οποίο διαφοροποιείται η διάλεκτος με βάση το φύλο, την ηλικία και την εκπαίδευση καθώς και το εάν και κατά πόσο οι ως άνω παράμετροι είναι δυνατόν να επηρεάσουν την εμφάνιση ή μη των διάφορων φωνολογικών φαινομένων.

Σημαντική πηγή συνιστά και η εργασία του Μπάμπη Κουβέλη, 1999, *Λεξιλόγιο του Ξηρομέρου, Επίμετρο: Ιδιωματικές Εκφράσεις- Γλωσσικές- Γραμματικές και άλλες Ιδιαιτερότητες*. Ο συγγραφέας συγκεντρώνει λέξεις, ιδιωματικές εκφράσεις της περιοχής του Ξηρομέρου, όπως αυτές χρησιμοποιούνται ως ένα βαθμό και σήμερα. Περιλαμβάνει τις γραμματικές ιδιαιτερότητες της περιοχής αναφορικά με την προφορά των λέξεων, τους κανόνες γραμματικής, την κλίση άρθρων, αντωνυμιών και βασικά στοιχεία για τα ρήματα. Τέλος, υπάρχει αναφορά στα βαπτιστικά- υποκοριστικά ονόματα, τα παράγωγά τους και τα κύρια ονόματα. Εξίσου ενδιαφέρουσες πηγές αποτελούν οι μελέτες αφενός του Παπαθανασόπουλου, Θανάση, 1990-91, *Γλώσσα της*

Περίστας Ναυπακτίας όσο και αυτή της Κορδόση Ακακίας, 1998, *Μιλήστε Μεσολογγίτικα*. Η πρώτη αποτελεί ένα γλωσσάρι καταγραφής λέξεων της Περίστας Ναυπακτίας πολλές από τις οποίες απαντούν στην ευρύτερη περιοχή του νομού. Η δεύτερη περιλαμβάνει μια ιστορική ανασκόπηση της γλώσσας με παράθεση 1800 λέξεων που χρησιμοποιούνται στην πόλη του Μεσολογγίου και τους κανόνες προφοράς τους. Εκτός από το λεξιλόγιο υπάρχει αναφορά σε τοπωνύμια, παρατσούκλια, εκφράσεις και παροιμίες. Ακόμη επιβάλλεται αναφορά στην εργασία του Τριψιανού, Νικόλαου, 1988-89, *Αναλογία, Παρετυμολογία και Σύμφυρση στο Αιτωλικό γλωσσικό ιδίωμα*. Σ' αυτή ο συγγραφέας ασχολείται με τα γλωσσικά φαινόμενα της αναλογίας, παρετυμολογίας και σύμφυρσης παραθέτοντας αντίστοιχα παραδείγματα, χωρίς όμως να αναλύονται οι φωνολογικοί κανόνες που τα παράγουν. Τέλος, πολύτιμο πόνημα συνιστά η μελέτη του Παπατρέχα, Γεράσιμου, 1973, *Ιδιωματικό και λαογραφικό γλωσσάρι του Ξηρομέρου*. Καταγράφονται 1055 λέξεις, που προέρχονται από την καθημερινή ζωή -γεωργών και κτηνοτρόφων της περιοχής- παροιμίες, παροιμιακές εκφράσεις, μύθοι και δημοτικά τραγούδια. Αναφέρονται ενδεικτικά κάποιοι γλωσσολογικοί κανόνες μεταξύ αυτών και η αποβολή των άτονων /i/ και /u/.

2.2 Θεωρίες κατάταξης των ελληνικών διαλέκτων

Η γλώσσα συνήθως απαρτίζεται από διάφορες ποικιλίες. Οι πιο προφανείς από αυτές είναι οι γεωγραφικά προσδιορισμένες και μάλιστα όταν εμφανίζουν φωνολογικές διαφοροποιήσεις. Ο όρος *διάλεκτος* χρησιμοποιείται για αυτό ακριβώς το είδος ποικιλίας, ενώ σε πολλές γλώσσες υπάρχουν και ειδικοί όροι για υποδιαίρεσεις των διαλέκτων. Στην παράδοση της ελληνικής διαλεκτολογίας δίνεται μεγάλη έμφαση στην ιεράρχηση των διαφόρων γεωγραφικών ποικιλιών. Έχει δε επικρατήσει η διάκριση μεταξύ διαλέκτων να γίνεται βάσει της γλωσσικής τους απόστασης από την κοινή νέα ελληνική (Κοντός 2007:398-389). Θεώρηση που ίσως επηρεάζεται και λόγω της ύπαρξης των αρχαίων διαλέκτων οι οποίες φαίνονται ακόμη πιο έντονα οριοθετημένες λόγω των διαφορετικών κανόνων γραφής. Θεωρήθηκε επομένως, ότι θα έπρεπε να χρησιμοποιείται ο όρος *διάλεκτος* για μεγάλες ομάδες ποικιλιών με αρκετά κοινά χαρακτηριστικά, τα οποία τις διαφοροποιούν από εξίσου ευρείες ομάδες.

Οι πρώτες γραπτές μαρτυρίες για τις διαλέκτους της νέας ελληνικής ανάγονται περίπου στον 12^ο αιώνα. Στην εποχή της Αναγέννησης, η κρητική, η κυπριακή και η ροδίτικη

διάλεκτος μάς έδωσαν και γραπτά φιλολογικά μνημεία. Όλες οι άλλες διάλεκτοι μεταβιβάζονταν προφορικά από γενιά σε γενιά. Φαίνεται λοιπόν ότι οι τοπικές διάλεκτοι προέκυψαν από μια κοινή γλωσσική μορφή βαθμηδόν στο πέρασμα των αιώνων ως αποτέλεσμα της φυσικής εξέλιξης της γλώσσας και διαφόρων εξωτερικών αιτιών (Κοντοσόπουλος 2008:1-2).

Στη παραδοσιακή διαλεκτολογία τα γλωσσολογικά φαινόμενα στα οποία στηρίζεται η διαίρεση σε βόρειες και νότιες διαλέκτους είναι η ανύψωση των άτονων /e/ και /o/ σε /i/ και /u/ αντίστοιχα και η αποβολή των άτονων /i/ και /u/. Στις «αυστηρότερες» βόρειες διαλέκτους συναντούμε τόσο την ανύψωση όσο και την αποβολή, ενώ στις λιγότερο αυστηρές (ή ημιβόρειες) μόνο την αποβολή ή ενδεχομένως μόνο την ανύψωση. Την διαίρεση σε βόρειες και νότιες την οφείλουμε στον Χατζιδάκι, που πρώτος παρατήρησε και περιέγραψε την ουσιαστική αυτή διαφορά ανάμεσα στον βόρειο και νότιο φωνηεντισμό της νέας ελληνικής (Συμεωνίδης 1977:63). Η διάκριση αυτή σημειώνεται στο διαλεκτικό χάρτη της ελληνικής με ένα ισόγλωσσο που συμπίπτει σε γενικές γραμμές με τον 38^ο παράλληλο βορείου γεωγραφικού πλάτους (Κοντοσόπουλος 2007:94). Η σύγχρονη διαλεκτολογική έρευνα έχει καταδείξει ότι φαινόμενα ανύψωσης των μέσων φωνηέντων απαντούν και ευρύτερα σε διαλέκτους οι οποίες παραδοσιακά εντάσσονται στη νότια υποομάδα πχ. στα νησιά της Δωδεκανήσου ή ακόμα και στα Επτάνησα. Αυτό δείχνει ότι ο βαθμός συστηματικότητας στην γεωγραφική κατανομή του φαινομένου δεν τόσο υψηλός όσο υπονοείται στην παραδοσιακή βιβλιογραφία.

Ο Κοντοσόπουλος, με τη σειρά του, αποπειράθηκε μια ταξινόμηση βασισμένη σε δυο παραλλαγές της λέξης *τι* και *είντα*, καθώς η λέξη *τι* /ti/ χρησιμοποιείται στην ηπειρωτική Ελλάδα ενώ η λέξη /inda/ *είντα* στη νησιωτική χώρα. Δημιούργησε ένα χάρτη της χώρας με βάση δυο κυρίως χαρακτηριστικά: τη χρήση της λέξης *τι* ή *είντα* και των γλωσσικών φαινομένων της ανύψωσης των φωνηέντων /e/ και /o/ και της αποβολής των άτονων φωνηέντων /i/ και /u/ (Tudgill 2003:49-50). Με βάση τα δυο αυτά γλωσσικά φαινόμενα οι βόρειες διάλεκτοι καταλαμβάνουν τη γεωγραφική περιοχή που εκτείνεται στο βόρειο μισό της ηπειρωτικής Ελλάδας, δηλαδή από τη βόρειο ακτή του Κορινθιακού κόλπου -με εξαίρεση το νομό Θεσπρωτίας και μερικές μακεδονικές περιοχές- έως το βόρειο μισό της Εύβοιας, τα νησιά Λέσβο, Ίμβρο, Βορ. Σποράδες, Λήμνο, Θάσο, Σαμοθράκη, Σάμο⁽¹⁾, ένα τμήμα της Άνδρου και της Τήνου.

1.Φαίνεται ότι η Σάμος καταστράφηκε και ξανακατοικήθηκε από το βορρά τον 15^ο αιώνα, (Newton 1972:14).

Η ίδια γλωσσική μορφή μιλιόταν έως την μετοικεσία του 1922 και σε μερικά ελληνόφωνα τμήματα της σημερινής Τουρκίας: στο δυτικό μισό της ανατολικής Θράκης, στα ΒΔ παράλια της Μ. Ασίας (από τη Λάμψακο μέχρι την Πέργαμο) καθώς και σε μερικά σημεία των μικρασιατικών ακτών της Προποντίδας. Μέχρι το 1916 δε σε πολλές ελληνόγλωσσες περιοχές της σημερινής νοτιοανατολικής Βουλγαρίας (Ανατολικής Ρωμυλίας τότε) μιλούσαν διαλέκτους του τύπου αυτού. Εκτός από τις βόρειες διαλέκτους, έχουμε και τις «ημιβόρειες», που, χωρίς να παρουσιάζουν την ανύψωση των /e/ και /o/ εμφανίζουν την αποβολή του άτονου τελικού /i/ και την αποβολή των άτονων /i/ και /u/ μέσα στη λέξη. Στην κατηγορία αυτών ανήκουν εκείνες της Σκύρου, της Μυκόνου, του χωριού Λεύκες της Πάρου, της Καστοριάς, της Λευκάδας, του χωριού Βούρμπιανης Ιωαννίνων, μερικών χωριών έξω από την Πρέβεζα, της Δέσφινας Παρνασσίδος, του ανατολικού τμήματος της Ανατολικής Θράκης (ανατολικά από τη γραμμή Σαράντα Εκκλησιές- Λουλέ Μπουργκάς-Ραιδεστός) και των ελληνόφωνων πόλεων της ακτής της Ανατολικής Ρωμυλίας με κέντρα την Αγκίαλο και τη Μεσημβρία. Επίσης, ημιβόρεια ήταν η διάλεκτος της Αρτάκης Προποντίδας, ενώ στη Νάουσα και στις κωμοπόλεις Λιβισίου και Μάκρης στα νοτιοδυτικά παράλια της Μ.Ασίας παρουσιάζεται μια αντίστροφη μορφή του ως άνω φωνηεντισμού, καθώς εμφανίζουν μόνο το φαινόμενο της ανύψωσης αλλά όχι αυτό της αποβολής του άτονου τελικού /i/ (Κοντοσόπουλος 2007:92,94 ,111-112).

Ο Newton από την πλευρά του ταξινομήσε τις νεοελληνικές διαλέκτους σε πέντε μεγάλες ομάδες: την Πελοποννησιακή-Ιονική, την Βορειοελλαδική, την Παλαιά Αθηναϊκή, την Κρητική και τη Νοτιανατολική (Χίου-Δωδεκανήσου-Κύπρου). Υποστηρίζει όμως ότι παρά το γεγονός ότι οι περισσότεροι Έλληνες και ξένοι μελετητές επιμένουν στη διάκριση βορείων και νοτίων διαλέκτων, εν τούτοις υπάρχουν περισσότερα ισόγλωσσα ώστε να χωρίζουν τις διαλέκτους σε ανατολικές και δυτικές αντί της παραπάνω διακρίσεως. Έτσι για παράδειγμα η λέξη *συμπάθησε* /si'mpaθise/ απαντάται ως [si'mbaθise] ή [si'baθise] ίσως στο βορά παίρνει τη μορφή ['zbatsi], ενώ μετά την αποβολή των άτονων /i u/ και την ανύψωση των /e o/ έχουμε τον τύπο ['smpaθsi]. Φαίνεται τα δυο αυτά φωνολογικά φαινόμενα να απαντώνται και στις διαλέκτους του νότου. Παρατηρούμε έτσι για παράδειγμα ότι το συμφωνικό σύμπλεγμα /mp/ πραγματώνεται ως [b], όπως στη Κρήτη, το [s] παντο είναι ηχηρό πριν ένα ηχηρό σύμφωνο, ενώ το [θs] πάντα υφίσταται ανομοίωση π.χ. /'kaθise/ ['katse] *κάθισε* (Newton 1972:14-15,17-18).

Με βάση τις παρατηρήσεις του Κοντοσόπουλου και του Newton, ο Trudgill χωρίζει τις ελληνικές διαλέκτους σε δεκαπέντε υποομάδες με βάση έξι διαφορετικά φωνολογικά φαινόμενα: α) την αποβολή των άτονων /i/ και /u/ και την ανύψωση των /e/ και /o/ σε /i/ και /u/ αντίστοιχα, β) την εξέλιξη του αρχαίου ελληνικού /u/ σε /i/, γ) την ουρανικοποίηση των υπερωικών συμφώνων /k g x γ/ μπροστά από τα φωνήεντα /i e/ και του ημιφώνου /j/ και την τροπή τους σε /tɛ dʒ ɛ z/ ή σε /tʃ dʒ ʒ/, δ) τον τσιτακισμό, δηλαδή την προσθιοποίηση του [k] ως [ts] μπροστά από τα φωνήεντα [e-i-j]. Σε μερικές περιοχές αυτό αφορά και τα /x g/>/s dz/ (π.χ. στην περιοχή των Κυκλάδων, στη διάλεκτο της Αίγινας, Παλαιάς Αθήνας, Μεγάρων), ε) την χρήση δυο όμοιων τριβόμενων, ρινικών και προσεγγιστικών συμφώνων που στα κυπριακά τείνει να έχει τη μορφή απλής επιμήκυνσης όπως π.χ. /nne/ ναι, /mmatin/ μάτιν και στ) την χρήση του τελικού /n/ (Trudgill 2003:53-60). Τέλος, σύμφωνα με την Ράλλη μια διαφορετική διάκριση θα μπορούσε να γίνει με βάση κοινά συντακτικά και μορφοσυντακτικά φαινόμενα που υπάρχουν στις ελληνικές διαλέκτους. Προτάθηκε μάλιστα από τους Manolesou & Beis (Ralli 2006:140) η χρήση ενός συντακτικού ισόγλωσσου με βάση την μορφή του έμμεσου αντικειμένου. Στην αρχαία Ελληνική γλώσσα το έμμεσο αντικείμενο εκφερόταν στη δοτική πτώση. Στη συνέχεια η δοτική αντικαταστάθηκε σταδιακά από τη γενική και την αιτιατική πτώση. Ως αποτέλεσμα έχουμε τη χρήση των παραπάνω πτώσεων ανάλογα με τη διάλεκτο. Διαπιστώθηκε ότι η χρήση του έμμεσου αντικειμένου στη γενική ή στην αιτιατική πτώση δεν συμπίπτει με το φωνολογικό ισόγλωσσο που διακρίνει τις ελληνικές διαλέκτους σε βόρειες και νότιες. Με αυτή τη διάκριση η διάλεκτος της Λέσβου θα έπρεπε να ανήκει στις νότιες διαλέκτους, αφού η χρήση του ως άνω συντακτικού φαινομένου εμφανίζεται στα Δωδεκάνησα και αντίστροφα (Ralli 2006:140-141).

Π.χ. Λέσβος, Μικρά Ασία (Κυδωνιές, Μοσχονήσια)

1.α. *μι* (αιτιατική) *δίν ένα πουτήρ' κρασί*

β. *δόσι του πατέρα* (γενική) *σ' ένα πουτήρ'*

2.3 Συμπεράσματα

Οι παραπάνω τοποθετήσεις που αφορούν τη διάκριση των διαλέκτων της νέας ελληνικής σε βόρειες και νότιες, ανατολικές και δυτικές φανερώνουν ότι, ανάλογα με το

ισόγλωσσο που επιλέγεται κάθε φορά από το μελετητή, μεταβάλλεται και η διάκρισή τους. Έτσι οι διάλεκτοι οι οποίες μπορεί να ταξινομηθούν ως νότιες με βάση την αποβολή των /i/ και /u/, ταξινομούνται ως βόρειες με τη χρήση π.χ. της αιτιατικής για τη δήλωση του έμμεσου αντικειμένου, όπως στη ροδιακή διάλεκτο. Από τους μελετητές αυτός που χρησιμοποιεί τα περισσότερα ισόγλωσσα για την κατάταξη των διαλέκτων είναι ο Trudgill, χωρίς φυσικά να μην επιδέχεται κριτικής η διάκριση αυτή. Σύμφωνα μ' αυτόν η Αιτωλική διάλεκτος, με βάση το ισόγλωσσο της αποβολής των άτονων /i u/, μπορεί να υπαχθεί στη δεύτερη υποομάδα διαλέκτων όπως φαίνεται και στο χάρτη 1. Η διάκριση αυτή είναι συμβατική γιατί και σε άλλες περιοχές εμφανίζεται το φαινόμενο της αποβολής, όπως για παράδειγμα στην Πελοπόννησο η διάλεκτος της οποίας ωστόσο, παραδοσιακά κατατάσσεται στις νότιες (Trudgill 2003:54).

Χάρτης 1. Η χαρτογράφηση των δεκαπέντε διαφορετικών διαλέκτων στην Ελλάδα και Κύπρο σύμφωνα με τον Trudgill

2.4 Η Αιτωλική διάλεκτος

Η Αιτωλική διάλεκτος καλύπτει την περιοχή του ευρύτερου Αιτωλικού χώρου, δηλαδή το δυτικό τμήμα της επαρχίας Μεσολογίου, Τριχωνίδας και το νότιο τμήμα της

επαρχίας Βονίτισης και Ξηρομέρου. Στη διάλεκτο εντοπίζονται τα δυο φαινόμενα του ισόγλωσσου των άτονων φωνηέντων, δηλαδή η αποβολή των άτονων /i/ και /u/ και η ανύψωση των μέσων /e/ και /o/ στα υψηλά /i/ και /u/. Τα βασικότερα φωνητικά-φωνολογικά χαρακτηριστικά της διαλέκτου είναι τα εξής (Κοντός 2007:401-402):

A) Φωνήεντα

Αποβολή των άτονων υψηλών φωνηέντων /i/ και /u/

2. /ku'ti/ → [k-'ti] <κουτί>
/tu'lupa/ → ['tlupa] <τουλούπα>

Ανύψωση των μέσων φωνηέντων /e/ και /o/ σε /i/ και /u/ αντίστοιχα

3. /le'mos/ → [li-'mos] <λαιμός>
/xo'ros/ → [xu-'ros] <χορός>

Αφομοίωση φωνηέντων

4. /orfa'nos/ → [arfa-'nos] <ορφανός>
/er'ɣatis/ → [a-'rɣats] <εργάτης>

Ανάπτυξη/ επένθεση φωνήεντος (συνήθως [i]) μεταξύ συμφώνων

5. /pa'terazm/ > [pa'terasm] > [pa-'terasim] <πατέρας μου>

Αποβολή φωνήεντος κατά τη διαδοχή φωνηέντων

6. /me itj'es/ → [mi-'tjes] <με ιτιές>

Συνίζηση των /i/ και /u/ πριν ή μετά από φωνήεν

7. /ta 'rafia/ → [ta 'rafça] <τα ράφια>

B) Σύμφωνα

Ουράνωση πριν από το εμπρόσθιο φωνήεν /i/

α) /l/ και /n/ σε /ɫ/ και /ɲ/

8. /'θeli/ → ['θeɫ] <θέλει>

/afti'nis/ → [aft-'ɲis] <αυτηνής>

β) τριβόμενων (σπάνια)

9. /maɣazi'a/ → [maɣa-'za] <μαγαζιά>

Διαδοχικές ηχηροποιήσεις συμφώνων σε περιβάλλον έρρινου συμφώνου

10. /tin kiria'ki/ → [dɣirja-'ci] <την Κυριακή>

Αποβολή τριβόμενων συμφώνων μεταξύ φωνηέντων

11. /pa'ɣeno/ → [pa-'enu] <πηγαίνω>

2.5 Το φαινόμενο της αποβολής των άτονων /i u/

Η φωνολογική διαδικασία της αποβολής των άτονων /i u/ εμφανίζεται σε όλα τα μέρη λόγου, δηλαδή στα άρθρα, στις αντωνυμίες, στα ουσιαστικά, στα επίθετα και τέλος στα ρήματα. Αυτό προκύπτει και από τις φωνολογικές λέξεις των παρακάτω παραδειγμάτων στα οποία όμως δεν καταγράφεται το φαινόμενο της ανύψωσης καθώς δεν εμφανίστηκε στο λόγο των ομιλητών:

12. Αποβολή του /i/

το χέρι [to'çer], πρέπει ναυαι [prep'nane], έχει φύγει [eç'fiɟ], το τηγάυι [tot'ɣar], μισός [m'sos], εκεινής [eç'ɲis], τις δυο [ts'ðjo], γεννήθηκα στο Αγρίνιο [je'ɲiθka staɣriɲo], της μίλησα [ts'miɫsa], στη πλατεία [zdɫla'tia], έτσι κάνει ['etskar] στη Φλωρεντία [stflore'dia], τότε ανταμώθηκε ['toteada'moθce], την Κυριακή [dɣirja'ci], αυτηνής

[aft'nis], στη σχολή [stsxo'li], στη Τριγωνίδα [sdrixo'niða], Αι Κοτόφορος [ai'kstoforos], ενάμισι χρονών [enamxro'non], στη Πρέβεζα zd'breveza], το κάψιμο [to'kapsmo], τώρα σηκώθηκα [toras'koθka], δε με νοιάζει [ðeme'jaz],

13. Αποβολή του /u/

σκέψου τώρα ['sceps'tora], που μπήκα ['rbika], να σου πω [na'spo], ο πατέρας μου [ora'terazm], για να κάνουνε [jana'kane], τρέχουνε ['trexne], τον άκουσα [to'naksa], τους είδα ['tsiða], η μάνα μου [i'manam], πουθενά [pθe'na], να κάψουνε [na'kapsne], κάπου ['kap], καμάρι μου [ka'marim],

14. Αποβολή των /i/ και /u/

τις γνώσεις μου [ts'gnosizm], θυμήσου ['θmis], την αδερφή μου [tναðe'rfim], να δουλεύει [na'ðlev], έχουνε βάλει [exne'vaλ], που την έχουνε ['ptnexne], το κοριτσάκι μου [tokor'tsacm], δε σου κάνει [ðe'skaη], τη γνώμη μου ['tynomim], που λείπει ['pλιp], όλοι τους ['oλts], την ευχή σου [tne'fçis], τους αρέσει [tsa'res], τους έριξε [ts'erks].

Στα παρακάτω παραδείγματα παρουσιάζεται η αντιστοιχία της υποκείμενης φωνολογικής μορφής και φωνητικής πραγμάτωσης:

15. Αποβολή του /i/:

φωνολογική μορφή	/prepi'nane/
αποβολή άτονου	prep'nane
φωνολογική πραγμάτωση	[prep'nane]
φωνολογική μορφή	/e'kinis/
ουρανικοποίηση	e'cipis
αποβολή άτονου	e'cipis
φωνολογική πραγμάτωση	[ec'nis]
φωνολογική μορφή	/to'kapsimo/
αποβολή άτονου	to'kapsmo
φωνολογική πραγμάτωση	[to'kapsmo]

16. Αποβολή του /u/:

φωνολογική μορφή	/ˈtɹɛxunə/
αποβολή άτονου	ˈtɹɛxnə
φωνολογική πραγμάτωση	[ˈtɹɛxnə]
φωνολογική μορφή	/nɑˈkapsunə/
αποβολή άτονου	nɑˈkapsnə
φωνολογική πραγμάτωση	[nɑˈkapsnə]

17. Αποβολή των /i/ και /u/:

φωνολογική μορφή	/θiˈmɪsu/
αποβολή άτονων	ˈθmɪs
φωνολογική πραγμάτωση	[ˈθmɪs]
φωνολογική μορφή	/nɑðuˈlevi/
αποβολή άτονων	nɑˈðlev
φωνολογική πραγμάτωση	[nɑˈðlev]
φωνολογική μορφή	/to kɔriˈtsɑki mu/
ουρανικοποίηση	to kɔriˈtsɑci mu
αποβολή άτονων	to kɔrˈtsɑcm
φωνολογική πραγμάτωση	[to kɔrˈtsɑcm]
φωνολογική μορφή	/ɾuˈlɪpi/
ουρανικοποίηση	ɾuˈlɪpi
αποβολή άτονων	ˈɾlɪp

Από την παραπάνω ανάλυση καταδεικνύεται ότι πρόκειται για ένα καθαρά φωνολογικό φαινόμενο που δεν επηρεάζεται από μορφολογικούς παράγοντες σχετιζόμενους με τις διαδικασίες παραγωγής και κλίσης των διάφορων λεξικών μονάδων.

Αναφορικά με τον κανόνα της αποβολής των άτονων /i/ και /u/ ο Κοντός υποστήριξε ότι αυτός είναι υποχρεωτικός και λειτουργεί πάντοτε ανεξάρτητα από το φωνολογικό είδος των παρακείμενων συμφώνων ή το μορφολογικό περιβάλλον. Φαίνεται όμως ο κανόνας να μην είναι καθολικός αφού υπάρχουν περιπτώσεις μη εφαρμογής του στην Αιτωλική διάλεκτο. Οι εξαιρέσεις αυτές είναι:

1) Τα άτονα /i u/ διατηρούνται σε μορφολογικές κατηγορίες όταν αποτελούν χαρακτηριστικά μορφολογικά στοιχεία⁽²⁾. Το άτονο /i/ π.χ. διατηρείται στο άρθρο (ενικός αριθμός θηλυκών, πληθυντικός αριθμός των αρσενικών): η *Ελένη* [i e-'leɾni], οι *φίλοι* [i-'fiɿi] κ.λπ. (Κοντός 1988:50).

Προκειμένου περί του θηλυκού άρθρου *την* /tin/ (και της γενικής πληθ. των) πλην των κανόνων της φωνητικής εξέλιξης της διαδοχής έρρινο+σύμφωνο πρέπει να ληφθεί υπόψη η λειτουργία της αποβολής του /i/ και /u/, που συντελεί στην δημιουργία συμφωνικών συμπλεγμάτων. Οι φωνητικές εξελίξεις είναι οι εξής: Συνήθως το /t/ αφομοιώνεται ως προς την ηχηρότητα με το επόμενο ηχηρό κλειστό, όταν δε η παρακείμενη λέξη αρχίζει από διαρκείς ηχηρούς φθόγγους /v ð ɣ m/ το /t/ αφομοιώνεται κατά την ηχηρότητα μόνο) στον ταχύ λόγο: *την λεύκα* /tin 'lefka/> [ˈdlefka], *την δάφνη* /tin 'ðafni/> [ˈdðafn].

Όταν η λέξη μετά το άρθρο αρχίζει από φωνήεν π.χ. *την ώρα* /tin'ora/, το /t/ μετά την αποβολή του άτονου φωνήεντος αφομοιώνεται κατά κανόνα πλήρως με το έρρινο που ακολουθεί [ˈnora]. Το φαινόμενο αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι οφείλεται σε ολική προληπτική αφομοίωση του συμφώνου προς το /n/ που ακολουθεί. Έτσι από το αρχικό [tin 'ora] παράγεται πρώτα ο τύπος [ˈtnora] με τη λειτουργία του κανόνα της αποβολής του /i/ και κατόπιν ο τύπος [ˈnora] με την πλήρη αφομοίωση του κλειστού με το επόμενο έρρινο: *'tnona>'nnora>'nora* (Κοντός 1988:123-124).

2. Βλέπε παρατήρηση σελ. 59

2) Τα άτονα /i u/ διατηρούνται όπου υπάρχει κίνδυνος καταστροφής του ινδάλματος της λέξης αν αποβάλλονταν: *ουρανός* [uranos] όπου το /u/ διατηρείται σε όλη την κλίση, *ουρά* [u-'ra] και το /i/ στη λέξη *ιτιά* [i-'tja]. Ως ινδαλμα εδώ νοείται η αρχική φωνολογική αναπαράσταση κάθε λέξης.

3) Όταν τα άτονα /i u/ απαντούν σε δύο διαδοχικές συλλαβές, συνήθως αποβάλλεται μόνο αυτό που βρίσκεται πλησιέστερα στην τονούμενη συλλαβή: *κυνηγός* [cip-'ɣos], *μπουμπουνίζει* [bu-'bniz], *νηστικός* [ni-'stkos], *λυπημένος* [lip-'menus] κ.ά.

4) Το άτονο φωνήεν δεν αποβάλλεται όταν απαντά σε δυο διαδοχικές συλλαβές-από τις οποίες η δεύτερη τονούμενη-, που αρχίζουν με το ίδιο σύμφωνο, δηλαδή όταν οι συλλαβές εμφανίζουν το σχήμα Σ1ΦΣ1Φ: *μπουμπούκι* [bu-'buci], *κουκούλα* [ku-'kula], *λουλούδι* [lu-'luði] κ.λ.π.

5) Τα άτονα /i/ και /u/ διατηρούνται αν η αποβολή τους θα δημιουργούσε συμπλέγματα με περισσότερα από τρία σύμφωνα: *έξυπνος* ['eksipnos], *κλειστό* [kli-'sto], *έσμιξα* ['ezmiksa].

6) Τα άτονα /i u/ διατηρούνται όταν τα τρισυμφωνικά συμπλέγματα που θα προέκυπταν από την αποβολή τους δεν απλοποιούνται είτε γιατί θα καταστρέφονταν το ινδαλμα της λέξης, είτε γιατί απλοποιημένα θα συντελούσαν στην δημιουργία ανεπίτρεπτων δισυμφωνικών συμπλεγμάτων (Κοντός 1988:56). Σύμφωνα με τον κανόνα απλούστευσης των τρισυμφωνικών συμπλεγμάτων αποβάλλεται το μεσαίο σύμφωνο από την ακολουθία τριών συμφώνων εκτός αν είναι: α) συριστικό β) κλειστό ακολουθούμενο από συριστικό ή υγρό και γ) οποιοδήποτε σύμφωνο ακολουθούμενο από ουρανικό τριβόμενο. Ο κανόνας εξαιρεί την αποβολή του δευτέρου ή τρίτου συμφώνου όταν έχουμε την ακόλουθη διαδοχή συμφώνων κλειστό συν κλειστό και κλειστό συν μη συριστικό τριβόμενο (Newton 1972:117) π.χ. *κλειδί* [kli-'ði], *κλουβί* [klu-'vi], *μπλουζάκι* [blu-'zaci], *φλουρί* [flu-'ri].

7) Δεν αποβάλλονται τα άτονα /i u/ στην περίπτωση που θα σχηματίζονταν ανεπίτρεπτα δισυμφωνικά συμπλέγματα που θα προσομοίαζαν με συγγενικούς τύπους λέξεων όπου έχουμε τονούμενα [i] και [u] π.χ. *σούβλα* ['sunla], *σουβλί* [su-'vli].

Η παράβαση του κανόνα της αποβολής των άτονων /i u/ στις παραπάνω κατηγορίες δείχνει ότι η λειτουργία του δεν είναι τυχαία. Υπόκειται δηλαδή, σε κατανομικούς περιορισμούς, που εξυπηρετούν ουσιαστικούς φωνολογικούς σκοπούς –αποφυγή

αντιγραμματικών συμφωνικών συμπλεγμάτων ή και απλώς δυσπρόφερτων συμφωνικών συνδυασμών- και εσωτερικές συστηματικές ανάγκες (διατήρηση του ακουστικού ινδάλματος των σημείων της γλώσσας και συντήρηση των παραδειγματικών σχέσεων) (Κοντός 1988:50-51). Καταστροφή του ινδάλματος, δηλαδή της αρχικής φωνολογικής αναπαράστασης επέρχεται αν στις παρακάτω λέξεις αποβληθούν τα άτονα /i u/: *κουκουνάρι* ['kknari] > ['kknar], *πολιτική* [politi'ci], *κρύνει* ['kron], *κουμπαράς* [kba'ras] κ.ά. Συνεπώς όπου ή αποβολή του φωνήεντος θα δημιουργούσε κίνδυνο «συσκότισης» του τύπου, τούτο διατηρήθηκε κατά παραβίαση του κανόνα της αποβολής του όπως για παράδειγμα στις λέξεις *ισχυρός* [i'sxros] και *αισχυρός* [e'sxros] όπου αν στην τελευταία εμφανιστεί ανύψωση του /e/ τότε οι δυο λέξεις ταυτίζονται φωνολογικά [i'sxros].

B. Δημιουργία συμφωνικών συμπλεγμάτων μετά την αποβολή των άτονων /i u/

Με την αποβολή των άτονων φωνηέντων /i u/ αίρεται ο συλλαβισμός των λέξεων και δημιουργούνται νέα συμφωνικά συμπλέγματα. Τα συμπλέγματα αυτά σε πολλές περιπτώσεις, αποτελούνται από περισσότερα των τριών συμφώνων, πράγμα που θα έκανε αδύνατη την εκφώνησή τους. Οι συνέπειες των μεταβολών αυτών αντιμετωπίζονται με τη διάσπασή των συμφωνικών συμπλεγμάτων και επιτυγχάνεται με τους εξής τρόπους:

α) Με την ανάπτυξη φωνήεντος

β) Με την ανάπτυξη συμφώνου

γ) Με την απλοποίηση του συμπλέγματος, υποχρεωτικά όταν αυτό απαρτίζεται από περισσότερα των τριών συμφώνων, σε ορισμένες δε περιπτώσεις και όταν αυτό αποτελείται από τρία σύμφωνα. Η λειτουργία του κανόνα της αποβολής των άτονων /i u/ αναστέλλεται σε κάποιες περιπτώσεις καθώς τα συμφωνικά συμπλέγματα που θα δημιουργούνταν δεν θα μπορούσαν να απλοποιηθούν είτε λόγω της αρθρωτικής τους φύσης είτε της θέσεώς τους στη συλλαβή.

A) Ανάπτυξη φωνήεντος: Ανάπτυξη γενικώς καλείται το φωνητικό φαινόμενο κατά το οποίο ένας φθόγγος (φωνήεν ή σύμφωνο) αναπτύσσεται σε ορισμένο φωνητικό περιβάλλον για να διευκολυνθεί η άρθρωση. Το αναπτυσσόμενο φωνήεν είναι συνήθως το /i/ επειδή αυτό έχει τη μικρότερη διάρκεια (Κοντός 1988:142). Στην Αιτωλική διάλεκτο το φωνήεν /i/ αναπτύσσεται μόνο μεταξύ του τριβόμενου και του έρρινου

των εγκλιτικών τύπων της αντωνυμίας *μου* που αποδίδεται ως απλό [m] μετά την αποβολή του /u/. Έχουμε έτσι τύπους όπως [ð-'kosim] αντί [ði-'kozmu] *δικός μου*, [pa-'terasim] αντί [pa-'terazmu] *πατέρας μου*. Η σειρά αυτή επαληθεύεται από τύπους όπως: [ð-'kosim], [pa-'terasim].

Ο κανόνας της ανάπτυξης φωνήεντος ακολουθεί τον κανόνα της αποβολής των άτονων /i u/, γιατί μόνο με την αποβολή του άτονου φωνήεντος δημιουργείται δευτερογενές σύμπλεγμα συμφώνων τα οποία συλλαβίζονται μαζί. Έτσι από τους τύπους όπως /ði-'kos mu/, /pa'terasmu/ με τη λειτουργία του κανόνα της αποβολής των άτονων /i u/ δημιουργούνται τα [ð-'kosm] και [pa-'terasm] αντίστοιχα. Με τη λειτουργία του κανόνα της αναπτύξεως διασπάται το σύμπλεγμα [sm] όταν βρίσκεται στο τέλος της λέξεως πράγμα που ίσως οφείλεται και στο γεγονός ότι το σύμπλεγμα αυτό δεν είναι αποδεκτό στην θέση αυτή. Στην Αιτωλική διάλεκτο ο κανόνας της αναπτύξεως προηγείται του κανόνα της αφομοιώσεως συμφώνου ως προς την ηχηρότητα, δηλαδή οι κανόνες λειτουργούν με την εξής σειρά:

1. Ανάπτυξη του φωνήεντος /i/
2. Αφομοίωση ως προς την ηχηρότητα

B) Ανάπτυξη συμφώνου. Έχουμε δυο περιπτώσεις αναπτύξεως συμφώνου μεταξύ δύο συμφώνων: την ανάπτυξη του άηχου φατνιακού κλειστού [t] μεταξύ οδοντικών που υπέστησαν ουράνωση [r ʎ] και του [s] που ακολουθεί, δηλαδή: [ti-'beʎs] (στη ΝΕ [te'belis] *τεμπέλης* [ti-'beʎts], ['kajs] (στη ΝΕ ['kanis] *κάνεις* ['kajts] και την ανάπτυξη ηχηρού διχειλικού κλειστού [b] μεταξύ έρρινου και ακολουθούντος [i] όπως: [xa-'bʎos] από το [xam-'ʎos] (στη ΝΕ [xami'ʎos] *χαμηλός*. (Ο τρόπος άρθρωσης –άηχο ή ηχηρό-συμφωνεί με τον τρόπο άρθρωσης του επόμενου συμφώνου).

Πρόκειται για φυσιολογική αφομοιωτική διαδικασία με την οποία σκοπείται η διευκόλυνση της προφοράς των συμφώνων που βρίσκονται σε συμπλοκή. Το αναπτυσσόμενο σύμφωνο αποτελεί, κατά κάποιο τρόπο, την μεταβατική βαθμίδα από το πρώτο σύμφωνο του συμπλέγματος στο δεύτερο αρθρώνεται δε πάντοτε στον τόπο άρθρωσης του πρώτου. Ο κανόνας της ανάπτυξης των συμφώνων ακολουθεί τον κανόνα της αποβολής των άτονων φωνηέντων /i u/. Έτσι οι αρχικοί τύποι /pa-'pulis/, /koromi-li'a/ εξελίσσονται σε [pa-'puʎts], [koro-'bʎa].

Γ) Απλοποίηση συμφωνικών συμπλεγμάτων. Το πρόβλημα της απλοποίησης των συμφωνικών συμπλεγμάτων στις βόρειες διαλέκτους της νέας ελληνικής συνδέεται άμεσα με τους κανόνες της αποβολής των φωνηέντων. Στην Αιτωλική διάλεκτο ο κανόνας της απλοποίησης αφορά συνήθως όμοια σύμφωνα. Τούτο ανταποκρίνεται στην φυσιολογική παραγωγή των φθόγγων κατά την οποία οι δυο όμοιες αρθρωτικές κινήσεις αντικαθίστανται από μία. Παραδείγματα τέτοιας απλοποίησης έχουμε:

α) εντός λέξεως: [zbi-'θera] από /simbe-'θera/ (sibbe-'θera>sibe'θera), [a-'beʎ] από /a-'mbeli/ (a-'mbeʎi>a-'bbeʎi>a-'beʎ), και β) εν συνεπεία:[tu 'betru] (/ton 'petro/ tom-'betro>to-'bbetro>tu-'betru).

Όταν τα συμπλεκόμενα σύμφωνα είναι περισσότερα από τρία ,τα συμφωνικά συμπλέγματα απλοποιούνται. Έχουμε έτσι τύπους όπως /xri-'stos/>xrs-'tos>'xstos>['kstos] αλλά και /xri-'stoforos/>['kstoforos], /xristia-'ni/>[kstɕa-'ɲi] (όπως ειπώθηκε σε συνεντεύξεις). Όταν τα συμπλεκόμενα σύμφωνα είναι τρία, αποβάλλεται το μεσαίο από τα τρία εκτός αν αυτό είναι α) τριβόμενο [ði-'marxs] από /'ði-marxos/, β) κλειστό ακολουθούμενο από τριβόμενο ή υγρό [ɲi-'skos] από /nisti-'kos/, γ) οποιοδήποτε σύμφωνο ακολουθούμενο από διαρκή ουρανικά [tra-'vixka] από /tra-'vixtika/.

Ορισμένα όμως από τα τρισυμφωνικά συμπλέγματα δεν απλοποιούνται ώστε προκύπτουν τα εξής: α) Η εξέλιξη των συμφωνικών συμπλεγμάτων έχει άμεση σχέση με την αποβολή των /i u/, β) όταν τα τριαδικά συμπλέγματα μπορούν να διατηρηθούν στη φωνολογική μορφή της λέξης, τα άτονα /i u/ αποβάλλονται κανονικά, ενώ τα συμφωνικά συμπλέγματα διατηρούνται. Αντιθέτως, αν τα συμφωνικά συμπλέγματα είναι απλοποιήσιμα, υπάρχουν δυο δυνατότητες: τα άτονα φωνήεντα αποβάλλονται και ακολουθεί απλοποίηση των συμφωνικών συμπλεγμάτων όπως *κουράστηκα* [ku'rastka]>[ku'raska] ή διατηρούνται οπότε δεν υπάρχει ανάγκη απλοποίησης τους. Οι κανόνες της απλοποίησης των συμφωνικών συμπλεγμάτων ρυθμίζονται από τους κανόνες του συλλαβισμού της γλώσσας. Έτσι, η απλοποίηση των τριαδικών συμπλεγμάτων γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να αποβάλλεται το μεσαίο από τα τρία σύμφωνα όταν αυτό δε μπορεί να αποτελέσει επιτρεπτό συμφωνικό σύμπλεγμα με το τρίτο (π.χ. διαδοχή δυο συμφώνων όπως [l ð],[f x]). Η δομή των συλλαβών λαμβάνεται επίσης υπόψη κατά τη λειτουργία των κανόνων της αποβολής των άτονων φωνηέντων /i u/. Έτσι για παράδειγμα, τα άτονα διατηρούνται στις λέξεις *γλυκός* [ɣli-'kos], *λουρί* [lu-'ri], *μπουφές* [bu-'fes] εφόσον τα συμπλέγματα που θα προέκυπταν από την

αποβολή τους [ɣlk],[lr],[bf] δεν αποτελούν επιτρεπτούς συνδυασμούς συμφώνων (Κοντός 1988:141-6).

2.6 Ιδιαίτερα γλωσσικά χαρακτηριστικά των Βορείων διαλέκτων -Νόθα /i/ και /u/

Αν και η αποβολή των άτονων /i u/ έχει καθολική ισχύ για τα γνήσια φωνήεντα /i u/, δεν ίσχυσε το ίδιο για τα οψιγενή ή νόθα, δηλαδή αυτά που προέρχονταν από την ανύψωση των άτονων /e/ και /o/. Η διαφορά αυτή αποδίδεται στο γεγονός ότι η αποβολή των γνήσιων /i u/ είχε συντελεστεί ήδη στις βόρειες διαλέκτους όταν άρχισε να εμφανίζεται η ανύψωση των άτονων /e/ και /o/ και η δημιουργία των νόθων /i u/. Σύμφωνα με τον Ανδριώτη (Ανδριώτης 1931:171-172) την άποψη αυτή ενισχύει και το γεγονός ότι, μεταξύ γεωγραφικών περιοχών που ομιλούνται οι βόρειες διάλεκτοι, υπάρχουν και νησίδες όπου επικράτησε ο νόμος της αποβολής των γνήσιων άτονων /i u/, αλλά το φαινόμενο της ανύψωσης των άτονων /e/ και /o/ δεν εμφανίστηκε. Επειδή, λοιπόν, ο σχηματισμός των νόθων /i/ και /u/ συντελέστηκε με βραδύτητα για μεγάλο χρονικό διάστημα, οι φθόγγοι αυτοί έμοιαζαν φωνητικά προς τα γνήσια /i/ και /u/ και δεν αποβλήθηκαν. Διατηρήθηκαν όμως για μεγάλο χρονικό διάστημα μέχρι την εποχή στην οποία φωνητικά ταυτίστηκαν με τα γνήσια με συνέπεια οι φυσικοί ομιλητές να μην έχουν συνείδηση του ιστορικού γνησίου ή νόθου φθόγγου. Μερικά παραδείγματα αποβολής των νόθων /i u/ στις βόρειες διαλέκτους είναι τα ακόλουθα:

18. *αποναπάρι>απουναπάρι>απ'ναπάρι* [apna'par] (Αγρίνιο),

φαμελίτης>φαμιλίτ'ς>φαμβλίτς [fam'błits],

αλεπού>αλιπού>αλ'πού [al'pu],

έμεινε>έμεικι>έμ'κι>έμ'κ ['emc] (Αιτωλία).

Ο ίδιος μελετητής συμπεραίνει ότι το φαινόμενο της αποβολής των νόθων /i u/, πλην των ελαχίστων περιπτώσεων της αναλογίας, ανομοιώσεως και παρετυμολογίας, είναι ένα φωνολογικό φαινόμενο που οφείλεται στην επέκταση της αποβολής των άτονων /i u/ (Ανδριώτης 1931:173-174,176,179, 185).

Μια άλλη άποψη διατυπώνει ο Μπουτούρας (Μπουτούρας 1911:15) σύμφωνα με τον οποίο υπάρχει η πιθανότητα ύπαρξης μέσης βαθμίδας του άτονου /i/ από το άτονο /u/ πριν και αυτό αποσιωπηθεί στις βόρειες διαλέκτους. Η βασική του θεώρηση είναι ότι η γενική τάση βράχυνσης των φωνηέντων εξασθένησε περαιτέρω τα φωνήεντα με ποικίλα αποτελέσματα σε διαφορετικούς τόπους. Σημαντικό ρόλο σ' αυτή τη διαδικασία έπαιξαν τα περιβάλλοντα σύμφωνα, τα παρακείμενα φωνήεντα, η θέση του τόνου στη λέξη και της λέξης στην πρόταση με αποτέλεσμα να λάβει ανοιχτότερη τροπή στις νότιες διαλέκτους ενώ απόλυτη και κλειστή στις βόρειες. Με αυτό τον τρόπο κάποια γλωσσικά φαινόμενα -με εξαίρεση της συνεκφοράς προερχόμενης από την αφαίρεση- όπως της ανομοίωσης, της αφομοίωσης ισχυρότερων φωνηέντων προς ασθενέστερα, φαίνεται να έχει τηρηθεί ο νόμος ισχύς των φωνηέντων με την τάση να οδηγηθούν στον ασθενέστερο φθόγγο /i/ και στη συνέχεια στην αποσιώπησή του.

Σε σχέση με τους άτονους φθόγγους /u/ και /o/ υποστηρίζει ότι εξαιτίας του τόνου υπέστησαν εξασθένωση στις βόρειες διαλέκτους στις οποίες κυρίως αναφέρεται το φαινόμενο αυτό. Ακολούθως οι φθόγγοι αυτοί ή υπέστησαν αποσιώπηση ή τράπηκαν σε άλλο φθόγγο μεταξύ /u/ και /i/. Έπειτα ο εναπομείνας φθόγγος ή έγινε πιο κλειστός ή εξελίχθηκε σε πιο ανοικτό /i/. Στις νότιες διαλέκτους έμεινε η μέση βαθμίδα του /i/ όπου εξαιτίας της συνδρομής πολλών συμφωνικών φθόγγων δεν ήταν δυνατή η τέλεια αποσιώπηση του /u/. Η φύση του διάμεσου αυτού φθόγγου ορίζεται μεταξύ του ελληνικού /u/ και του γαλλικού /ü/. Παρόμοιος φθόγγος παρατηρήθηκε από τον F.Diez στη Ρωμουνική και σε κάποιες τουρκικές λέξεις που μεταδόθηκαν στην ελληνική γλώσσα (/u/ και /y/ της τουρκικής). Είναι χαρακτηριστικό ότι ο κλειστός αυτός /i/ συν το χρόνο τράπηκε σε /u/ και στη συνέχεια σε /i/ ή αλλού αναπτύχθηκε σε νέο /u/ και /i/. Τέτοιες περιπτώσεις συναντάμε και στην Αιτωλική διάλεκτο (Μπουτούρας 1911:15-18):

19. *λαγίμ'*>*λαγούμι* [la'jim], *müsafir*>*μισαφίρης* ή *μουσαφίρης*, στην Αιτωλοακαρνανία απαντάται ως *μ'σαφίρ'ς* [msa'firs], *tülbend*>*τουλουπάνι*> και στην Περίστα Ναυπακτίας ως *τ'λουπάν'* [tlu'pan] (Τριψιανός 1989:443).

Παραδείγματα στα οποία τη θέση του /i/ κατείχε ο φθόγγος /u/ ή /o/ -και μετέπειτα σε κάποιες περιπτώσεις αποβλήθηκε- είναι τα ακόλουθα:

20. *βουκέντρα*>*βικέντρ*>*φκέντρ'* όπου στο Ξηρόμερο Αιτωλοακαρνανίας απαντάνται ως *φκέντρα* ['fcedra] καθώς και οι λέξεις *βουκόλος*>*βικόλος* (*βρικόλος*)>*β'κόλους* ['nkolus],

λιόκριση [ˈlokrisi] με τη σημασία του ίκτερου (λιόκρουση με τη σημασία της πανσελήνου σε άλλες περιοχές) (Κουβέλης 1999: 69,131, Παπατρέχας 1973: 273).

Στις διαλέκτους όπου το εξασθενημένο /u/ διατήρησε πληρέστερα την ουσία του το υπόλειμμα της αποσιωπήσεως μετατειθέμενο αναπτύχθηκε σε πλήρες /u/, δηλαδή ως πατέραζουμ [paˈterazum]. Σ' εκείνες δε τις διαλέκτους, όπου το εξασθενημένο /u/ εξελίχθηκε προς ένα κλειστότερο και ειδικότερα προς την ενδιάμεσο βαθμίδα /i/, εμφανίζεται κατά τη μετάθεση σε πλήρες /i/ πατεραζίμ [paˈterazim] (Μπουτούρας 1911:60). Πρόκειται για μεταγενέστερα /u/ και /i/ τα οποία αναπτύχθηκαν για να «σπάσουν» το συμφωνικό σύμπλεγμα [zm] στο τέλος της λέξης.

Οι περιπτώσεις αποβολής των υστερογενών [i] και [u] που προέρχονται από την ανύψωση των άτονων /e/ και /o/ είναι σπανιότατες. Αποβάλλεται το προερχόμενο από ανύψωση του /e/ νόθο /i/, όταν τονίζεται η προηγούμενη ή επόμενη συλλαβή όπως στις λέξεις που απαντώνται στην Αιτωλία: παιδάκι>πιδάκι>π'δάκ' [p'ðac]. Αναλογικά αποβάλλεται στο δεύτερο πληθυντικό πρόσωπο του ενεργητικού ενεστώτα σε ρήματα όπως: βάζετε>βάζιτι>βάζ'τι ['vazti], κάνετε> κάνιτι> κάν'τι ['kanti], έχετε> έχιτι> έχ'τι ['eçti] καθώς και στα ρήματα με κατάληξη σε -τω γράφετε> γράφιτι> γράφτι ['grafti], πέφτετε> πέφτιτι> πέφτι ['refti] (Παπαδόπουλος 1926:15).

Ο Newton (Newton 1972:198-9) όμως αντικρούει την παραπάνω ερμηνεία, επικαλούμενος την ύπαρξη ανάλογων τύπων στη διάλεκτο για παράδειγμα της Θράκης όπου δεν απαντά ο κανόνας της ανύψωσης. Η αποβολή του /e/ στις περιπτώσεις αυτές δεν είναι απαραίτητο να αποδοθεί σε προηγούμενη ανύψωση του /e/ σε /i/. Μια πιθανή εξήγηση της αποβολής θα μπορούσε να αναζητηθεί μέσα στο ίδιο γραμματικό παράδειγμα. Μπορεί, δηλαδή, να θεωρηθεί ότι το φωνήεν /e/ αποβλήθηκε αναλογικά προς το τρίτο πληθυντικό πρόσωπο όπου το /u/ αποβάλλεται κανονικά όπως: γράφουνε>γράφνι ['grafni], κόβουνε>κόβνι ['konni] (Κοντός 1988:52). Σπανιότερη είναι η αποβολή του νόθου /u/ προερχόμενη από ανύψωση του /o/. Απαντώνται όμως οι τύποι των-τουν /tun/, τ' γτόνουν /tjˈtonun/. Θα πρέπει να εξαιρεθούν εκείνες οι περιπτώσεις στις οποίες η μεταβολή του φθόγγου /o/ σε [u] σε ορισμένο φωνητικό περιβάλλον χειλικό/ουρανικό (ζωμός>ζουμί, κώδων>κουδούνι, κωνώπι> κουνούπι) είναι ιστορική, η δε υποκείμενη δομή των τύπων έχει μεταβληθεί στην νέα ελληνική. Οι μεμονωμένες λέξεις στις οποίες αποβάλλεται το υστερογενές [i] και [u] (παιδί, αλεπού) πρέπει να ερμηνεύονται κατά περίπτωση (Κοντός 1988: 51).

Κεφάλαιο 3

Η Προηγούμενη Έρευνα

3.1 Χρονολογική εξέταση του φαινομένου της αποβολής των άτονων /i/ και /u/

Η εποχή στην οποία αναπτύχθηκαν τα δυο βασικά γνωρίσματα των λεγόμενων βορείων διαλέκτων της νέας Ελληνικής, δηλαδή η ανύψωση των άτονων /e/ και /o/ σε /i/ και /u/ -για τη χρονολογική τώρα αναγωγή της οποίας έχουν διατυπωθεί διαφορετικές απόψεις- και η αποβολή των άτονων /i/ και /u/ -φαινόμενο για το οποίο υπάρχει παντελής έλλειψη ιστορικών στοιχείων- δεν μας είναι ακόμη με ακρίβεια γνωστή. Ο Χατζιδάκις εικάζει ότι η ανύψωση των /e o/ σε /i u/ ξεκίνησε πιθανώς παλαιότερα από την αποβολή των /i u/ και ότι η ανύψωση θα είχε αρχίσει κατά τον 16^ο αιώνα. Την άποψη αυτή στηρίζει στο γεγονός ότι οι άποικοι του Λιβισίου, της Λυκίας και του Καρδέττο της Ν. Ιταλίας μιλούν διαλέκτους όπου εμφανίζεται η ανύψωση όχι όμως η αποβολή. Υπέθεσε επομένως, ότι οι κάτοικοι αυτοί μετοίκησαν εκεί από τη βόρειο Ελλάδα σε εποχή κατά την οποία είχε εμφανισθεί η ανύψωση όχι όμως και η αποβολή (Ανδριώτης 1933α:340-341). Ο Φάβης -αντικρούοντας τον Χατζιδάκι- υποστηρίζει ότι στη διάλεκτο της Σκύρου παρατηρείται μεν η αποβολή των άτονων /i u/, όχι όμως και η ανύψωση των άτονων/e o/ που σημαίνει ότι οι προερχόμενοι από τη βόρειο Ελλάδα κάτοικοι της Σκύρου μιλούσαν αποβάλλοντας τα άτονα /i u/, χωρίς όμως να τρέπουν τους άτονους φθόγγους /e/ και /o/. Επομένως, ίσως σ' αυτή την περιοχή η αποβολή των /i u/ να είχε αρχίσει πριν την ανύψωση των άτονων /e o/. Παρατήρησε, επίσης, ότι τόσο στη Νάουσα όσο και στο Λιβίσσιο υπήρχε η ανύψωση των άτονων /e o/ αλλά όχι και η αποβολή των άτονων /i u/. Τέλος, θεωρεί ότι τόσο η ανύψωση όσο και η αποβολή άρχισαν παράλληλα και σε άλλες περιοχές επικράτησαν και τα δυο φαινόμενα, ενώ αλλού επικράτησε το ένα εκ των δυο αναλόγως των ομιλητών και της επίδρασης από τη λόγια παράδοση, προερχόμενη από την εκκλησία και το σχολείο (Φάβης 1951:12-13).

Το γεγονός ότι η αποβολή των άτονων /i/ και /u/ δεν είναι φαινόμενο παλαιότερο της ανύψωσης ενισχύεται από τα ελληνικά δάνεια της Αρωμουνικής γλώσσας, όπου οι λέξεις διατηρούν τα άτονα /i u/. Φαίνεται ότι έως την κάθοδο των Αρωμούνων στην Ελλάδα, δηλαδή μέχρι το 10^ο αιώνα, ο νόμος της αποβολής των άτονων /i/ και /u/ δεν είχε ακόμη κατισχύσει και αυτό ενισχύεται από ελληνικές δάνειες λέξεις που στην Αρωμουνική διατηρούν τα άτονα /i u/ όπως φαίνεται και στα παραδείγματα *vasili'ko*, *va'silisa*, *aliθi'nos*, *'sticima*, *ti'γane*, *gramati'ko*, *sixa'rice* κ.ά. Επομένως αυτή η εποχή αποτελεί για τη χρονολόγηση του φαινομένου *terminum post quem* (Ανδριώτη 1933β: 350-351). Έτσι, η αποβολή των άτονων /i/ και /u/ φαίνεται να έχει πραγματοποιηθεί σε χρόνο μεταγενέστερο του 10^{ου} αιώνα. Ο Χατζιδάκις για να τεκμηριώσει την άποψή του, επικαλείται τη διάλεκτο της Σάμου, όπου τόσο η αποβολή όσο και η ανύψωση είχαν εμφανισθεί προ του 1560 μετά τον αποικισμό του νησιού από κατοίκους των βορειότερων νησιών και ιδιαίτερα από τη Λέσβο. Υπάρχουν όμως μεσαιωνικά κείμενα και κάποια ιστορικά στοιχεία που δείχνουν ότι το φαινόμενο της αποβολής εμφανίζεται από τον 13^ο αιώνα: α) στον αριθμό 20 του κώδικα της μονής του Μεγάλου Σπηλαίου αναγράφεται ως γραφέας του κώδικα ο Νικήτας Σγουρόπλος (Σγουρόπουλος), β) όταν, μετά την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως από τους Φράγκους το 1204, η Λάρισα δόθηκε ως φέουδο στον Λομβαρδό Γουλιέλμο τον επικληθέντα *de Larsa* (δηλαδή Λαρισαίο). Καθώς, λοιπόν είναι εντελώς απίθανο η παράλειψη του /i/ να έγινε από τους Φράγκους, ο Χατζιδάκις υποστήριζε ότι ήδη από το 1204 ο δημώδης τύπος της λέξης *Λάρισα* ήταν *Λάρ'σα*, με αποβολή του /i/, κατά τον ισχύοντα νόμο στις βόρειες διαλέκτους, γ) σε έγγραφο του 1225 φέρεται τοπωνύμιο της Χαλκιδικής Μλίδη (αποβολή του άτονου /i/ Μηλίδη), δ) σε αγιορείτικο έγγραφο του 1345 φέρεται το όνομα Κωνσταντίνος Χλιαρινός. Καθώς το επώνυμο αυτό είναι δηλωτικό καταγωγής, είναι απίθανο να παράγεται από το επίθετο *χλιαρός*· πιθανότερα παράγεται από την περιοχή της βορείου Ελλάδας που ονομάζεται *Χουλιαρά>Χ'λιαρά*. Το ίδιο επώνυμο μνημονεύεται σε αγιορείτικο έγγραφο του 1193 (Μονή Κοχλιαρά) και σε άλλο του 1294 το επώνυμο Μάξιμος Κουχλιαρά (που είναι λογιότεροι τύποι του δημώδους ονόματος της εποχής *Χουλιαρά>Χ'λιαρά*) (Ανδριώτη 1933β:351-352). Αν λοιπόν ισχύουν τα παραπάνω η αποβολή του /i/ ήταν σε ισχύ από το 1204 και του άτονου /u/ ήδη από το 1345.

3.2 Ερμηνείες του φαινομένου της αποβολής των άτονων /i/ και /u/

Για την εξήγηση του φαινομένου της αποβολής των άτονων φωνηέντων /i/ και /u/ διατυπώθηκαν διάφορες απόψεις. Ο Χατζιδάκις ήταν αυτός που διατύπωσε τη θεωρία του ισχυρού τονισμού των βορείων διαλέκτων την οποία ασπάστηκαν στο σύνολό τους οι Έλληνες ερευνητές οι οποίοι όμως αντικατέστησαν τον όρο *ισχυρός τονισμός* με αυτόν του *δυναμικού τονισμού*. Η θεωρία του συνοψίζεται στα ακόλουθα: α) στις βόρειες διαλέκτους για αρκετούς αιώνες επικράτησε ο ισχυρός τονισμός με αποτέλεσμα να συσταθούν οι άτονες συλλαβές και να εκταθούν λίγο πολύ όλες οι τονισμένες. Η αναλογία των τονισμένων συλλαβών προς τις άτονες πρέπει να είναι μεγαλύτερη από το 2:1 σε μερικά μέρη ίσως και 3:1, β) στις βόρειες διαλέκτους είναι σπάνιες οι ουρανώσεις ακριβώς λόγω του ισχυρού τους τονισμού. Οι ουρανικοί φθόγγοι που αφθονούν στις νότιες διαλέκτους είναι σπάνιοι στις βόρειες και η σπανιότητα αυτή είναι χαρακτηριστικό των γλωσσών με ισχυρό τονισμό (Συμεωνίδης 1977:65).

Ο Συμεωνίδης ασκώντας κριτική στις παραπάνω απόψεις του Χατζιδάκι υποστηρίζει ότι: α) ότι δεν υπάρχει διαφορά τόνου στις βόρειες και νότιες διαλέκτους, β) θεωρεί ότι η προτεινόμενη αναλογία τονισμένων-άτονων συλλαβών 2:1 ή και 3:1 είναι αυθαίρετη. Κι αυτό γιατί αν η σχέση μακρών βραχέων συλλαβών στα αρχαία ελληνικά είναι 2:1, είναι δύσκολο να γίνει αποδεκτό ότι η σχέση τονισμένων συλλαβών προς τις άτονες στις βόρειες διαλέκτους είναι 2:1 ή 3:1, δηλαδή ότι η αντίθεση τονισμένο/άτονο στο σημερινό μας τονικό σύστημα να είναι πιο έντονη από την αντίθεση μακρό/βραχύ του αρχαίου προσωδιακού συστήματος και γ) δεν ισχύει η άποψη ότι στις βόρειες διαλέκτους δεν υπάρχουν οι ουρανικοί φθόγγοι που αφθονούν στις νότιες. Αντιθέτως, οι βόρειες διάλεκτοι εμφανίζουν έντονα το φαινόμενο της ουράνωσης συμφώνων μπροστά από το /i/ όπως του /s/ σε /ʃ/ και του /ts/ σε /tʃ/ και σπανιότερα από το /e/ (Συμεωνίδης 1977:65-66).

Έτσι διατύπωσε κάποιες σκέψεις με βάση το τρίγωνο των νεοελληνικών φωνηεντικών φωνημάτων όπου διαπίστωσε ότι: α) κατά την ανύψωση των φωνηέντων /e/ και /o/ έχουμε προώθηση των φθόγγων προς τα πιο πρόσθια /i/ και /u/ και β) κατά την αποβολή των /i/ και /u/ έχουμε πάλι μια ανύψωση των φθόγγων αυτών, που καταλήγει στην έκπτωσή τους. Υπάρχει, δηλαδή μια διαδικασία που προωθεί ολόκληρο το σύστημα των φωνηέντων των βορείων διαλέκτων προς τα εμπρός. Το γεγονός εξάλλου ότι πολλά σύμφωνα ουρανικοποιούνται μπροστά από τα φωνήεντα /i/ και /e/

αποδεικνύει ότι το σύστημα φωνηέντων και συμφώνων προωθείται προς τα εμπρός και το σύστημα των φωνηέντων όχι μόνο προς τους πόλους /i/ και /u/ αλλά και προς τον ουρανικό πόλο (Συμεωνίδης 1977:67-68). Ακολουθούν παραδείγματα ουράνωσης των χαρακτηριστικών φατνιακών φθόγγων /s/ και /z/ που αποδεικνύουν ότι οι φθόγγοι /ʃ/ και /z/ αφθονούν στις βόρειες διαλέκτους. Έτσι έχουμε:

α) /s/ > [ʃ] μπροστά από τονισμένο ή άτονο /i/ που αποβλήθηκε: /'simera/ > ['ʃimira], /'sire/ > ['ʃiri], /si'ma/ > [ʃma], /si'tari/ > [ʃtar], /mesi'meri/ > [mi'ʃmer],

β) /ts/ > [tʃ] μπροστά από τονισμένο ή άτονο /i/ που αποβλήθηκε: /ka'tsicia/ > [ka'tʃicia], /pi'krutsikos/ > [pi'krutʃkus], /'tsixla/ > [tʃixla],

γ) /z/ > [ʒ] μπροστά από τονισμένο ή άτονο /i/ που αποβλήθηκε: /'zimosa/ > ['zimusa], /'zitisa/ > ['zitsa], /ma'zi/ > [ma'zi], /zi'mari/ > [zmar], /pi'razi/ > [praz],

δ) tz > tʒ μπροστά από τονισμένο ή άτονο /i/ που αποβλήθηκε: /'tziros/ > ['tziros], tzi'tzikas > [tzi'tzikas] (Συμεωνίδης 1977:68-69).

Το αποτέλεσμα αυτής της μετακίνησης ήταν η σύμπτωση του άτονου /e/ προς το /i/, του άτονου /o/ προς το /u/ και η μετατόπιση των άτονων /i/ και /u/ στο πεδίο ø. Με αυτή τη διαδικασία το φωνητικό σύστημα εξοικονόμησε δυο φωνήεντα με αποτέλεσμα να περιοριστούν τα αρχικά πέντε άτονα φωνήεντα σε τρία: /a-i-u/. Ο Συμεωνίδης θεωρεί ότι τόσο η ανύψωση όσο και η αποβολή είναι πιθανόν μια διαδικασία οικονομίας της άρθρωσης, που συμπίπτει με τη γενική αρχή της ήσσονος προσπάθειας που επικρατεί στη φύση (Συμεωνίδης 1977:69-70).

Ο Φάβης διατύπωσε μια διαφορετική θεωρία και πιστεύει στην πιθανότητα ο τονισμός στις βόρειες διαλέκτους να είναι ισχυρός. Αμφιβάλλει λοιπόν για την ισχύ του νόμου της αποβολής και της ανύψωσης και υποστηρίζει ότι από το ίδιο πρόσωπο στην ίδια συζήτηση μπορεί ν' ακούσει κανείς τρεις και τέσσερις τύπους της ίδιας λέξης π.χ. άκουσα: 'akusa > 'aksa > 'axa. Σύμφωνα με τον ίδιο, ο πλήρης τύπος της λέξης αποτελεί το *ίνδαγμα* της λέξης αυτής. Όταν επομένως, σ' ένα τόπο λένε *άκσα*, είναι αδύνατο να μην υπάρχει στη συνείδηση των ομιλητών το *ίνδαγμα* του αορίστου του ρήματος άκουσα.

Υποστηρίζει ότι κάθε τύπος λέξης έχει ένα *ίνδαγμα* όπως και οι τύποι των λέξεων *κδούνι* [k'duŋi], *φτώ* [fto], *σφλί* ['sfli] έχουν τα *ινδάματά* τους. Είναι δυνατό να υπάρχουν και δευτερεύοντα *ινδάματα* σε κάθε λέξη τα οποία αν και είναι ασθενή και ασταθή να κυριαρχούν σε σχέση με την επίσημη διατύπωση της λέξης. Θεωρεί μάλιστα ότι

ουδέποτε και σε καμία λέξη δεν υπήρξε η αποβολή των άτονων /i/ και /u/ (όπως και η ανύψωση των /e/ και /o/) και ότι τα φαινόμενα διαφοροποιούν ανά τόπο και άνθρωπο τον αρτιότερο τύπου κάθε λέξης που αποτελεί το ίνδαλμα το οποίο ταυτίζεται με τη γλώσσα της γραμματικής. Αποκλίσεις από αυτό εμφανίζουν μόνο τα κύρια ονόματα και μεμονωμένες λέξεις (Φάβης 1951:5,14-15).

Μια εξίσου ενδιαφέρουσα άποψη διατυπώνουν δυο Γάλλοι γλωσσολόγοι, οι Meillet και Pernot. Ο πρώτος δέχεται ότι οι μεταβολές στις βόρειες διαλέκτους δεν οφείλονται σε δυναμικό τονισμό, αλλά είναι συνέπεια της βραχύνσεως των άτονων φωνηέντων. Τα φωνήεντα είναι γενικά τόσο βραχύτερα όσο κλειστότερα. Έτσι τα /i/ και /u/ που είναι βραχέα αποβάλλονται. Με την άποψη αυτή συμφωνεί και ο Pernot. Όταν πρόκειται να προφέρουμε μια ομάδα φθόγγους αποθηκεύουμε στα φωνητήρια όργανα κάποια ποσότητα αέρα. Εάν χρειάζεται να παραταθεί ιδιαίτερα η διάρκεια ορισμένων φθόγγων, η συνολική δαπάνη αέρα θα είναι μεγαλύτερη με αποτέλεσμα οικονομία στην προφορά των γειτονικών φθόγγων. Σχετικές εξάλλου έρευνες έδειξαν ότι ο μέσος ρυθμός εκπνοής του αέρα αυξάνει ανάλογα με τον βαθμό κλειστότητας των φωνηέντων. Επομένως, τα κλειστά /i/ και /u/ χρειάζονται τον μεγαλύτερο μέσο ρυθμό εκπνοής γι' αυτό και τείνουν να εξασθενήσουν σύμφωνα με την αρχή της «ήσσονος προσπάθειας». Ένας από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της λειτουργικής γλωσσολογίας, ο Martinet, συζητεί τις απόψεις των παλαιότερων γλωσσολόγων σχετικά με τα αποτελέσματα του ισχυρού τονισμού σε διάφορες γλώσσες. Ο δυναμικός τονισμός δεν είναι αυτός που μεταβάλλει το ποιόν των φωνηέντων και τα αποβάλλει, αλλά αποβάλλονται οι άχρηστες διακρίσεις φωνηέντων. Στη λειτουργική γλωσσολογία ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στην έννοια της οικονομίας του συστήματος. Κάθε σύστημα τείνει να γίνει οικονομικότερο να έχει δηλαδή μεγαλύτερη απόδοση με μικρότερο κόστος. Κατ' αυτό τον τρόπο ο Martinet ερμηνεύει την εξασθένηση των συλλαβών των καταλήξεων στις ινδοευρωπαϊκές γλώσσες ως μορφολογική και λεξιλογική εξασθένηση πολλών επιρρημάτων σε προθέσεις, που είναι προφανώς ο βαθύτερος λόγος της εξασθένησης των καταλήξεων και της συγκεντρώσεως της εντάσεως της φωνής στα μέρη της λέξεως που βρίσκονται πιο κοντά στη πρώτη συλλαβή. Είναι, συνεπώς, πιθανόν ότι τόσο η ανύψωση όσο και η αποβολή των φωνηέντων να μην έχουν ως αιτία τον δυναμικό τονισμό, αλλά να προέρχονται από την τάση να ατονήσει σε ορισμένες συλλαβές η καθαρότητα των φωνηεντικών διακρίσεων, που καταλήγει στο να προβάλλει την καθαρότητά τους σε άλλες συλλαβές. Αυτή ακριβώς, η άρση ή η εξουδετέρωση της αντιθέσεως στις άτονες συλλαβές, που έχει ως αποτέλεσμα τρία φωνήεντα αντί πέντε,

είναι περισσότερο οικονομική από τη διατήρηση των πέντε στις νότιες διαλέκτους. Ίσως στις βόρειες διαλέκτους αναπτύχθηκε η τάση της ελληνικής για χαλαρή άρθρωση που σημαίνει οικονομικότερη άρθρωση. Αυτό δείχνει και η μεγάλη αφομοίωση συμφώνων. Μπορεί, ως εκ τούτου, να υποστηριχθεί ότι ο ποσοτικός τονισμός στις βόρειες διαλέκτους οδήγησε, εκτός των άλλων στην αποβολή των /i/ και /u/ πράγμα που σημαίνει μεγαλύτερη οικονομία στο σύστημα των άτονων φωνηέντων (Μαγουλάς 1977:31-32,34-36).

3.3 Συμπεράσματα

Από την παράθεση των ως άνω θεωριών, φαίνεται να μην υπάρχει σύγκλιση απόψεων για την εξήγηση του γλωσσικού φαινομένου της αποβολής των άτονων /i/ και /u/, καθώς τίθενται διαφορετικά γλωσσολογικά κριτήρια. Τα κριτήρια διάκρισης των διαλέκτων σε βόρειες και νότιες που έθεσε ο Χατζιδάκις απορρίπτονται εν πολλοίς από τη σύγχρονη γλωσσολογική θεώρηση, καθώς δεν τεκμηριώνονται οι απόψεις του για τον δυναμικό τονισμό, την αναλογία τονισμένων και άτονων συλλαβών και την έλλειψη ουρανικών φθόγγων στις βόρειες διαλέκτους. Σε ότι αφορά τη θεωρία του ινδάλματος του Φάβη δεν αποσαφηνίζεται το περιεχόμενο της έννοιας του όρου ίνδαλμα. Προφανώς με αυτόν να αναφέρεται στην υποκειμενική φωνολογική αναπαράσταση κάθε λέξης. Δεν εξηγεί ποιοι φωνολογικοί νόμοι προκαλούν στους ομιλητές τις δευτερεύουσες αποκλίσεις από αυτό ούτε παρουσιάζεται τι συμβαίνει στις περιπτώσεις που επικρατούν σε μια περιοχή οι δευτερεύοντες τύποι του. Είναι, ωστόσο, αδύνατο ο λόγος ενός ομιλητή που μιλά μια διάλεκτο να παρουσιάζει ποικιλία τύπων μιας λέξης. Ένας ομιλητής μπορεί να εκφωνήσει τύπους μιας λέξης που αποκλίνουν μεταξύ τους φωνολογικά, μορφολογικά κ.λπ. αλλά αυτό θα γίνει συνειδητά και κατά τις περιστάσεις. Η δε προσέγγιση του Martinet ότι πιθανόν η αποβολή να συνδέεται με μια οικονομικότερη άρθρωση, η οποία οδήγησε στη διατήρηση τριών φωνηέντων αντί πέντε στις βόρειες διαλέκτους, έχει κοινά σημεία με αυτή του Συμεωνίδη που θεωρεί ότι το φαινόμενο αυτό μπορεί να είναι μια διαδικασία οικονομίας του λόγου. Δεν προσδιορίζεται όμως με σαφήνεια το περιεχόμενο της έννοιας της οικονομίας. Αν σημαίνει λιγότερο πολύπλοκο σύστημα, αυτό δεν προϋποθέτει λιγότερα σύμφωνα διότι οι φωνολογικοί νόμοι που καθορίζουν την κατανομή τους μπορεί να είναι πιο πολύπλοκοι.

3.4 Σύγχρονες κοινωνιογλωσσολογικές μελέτες

Η αποβολή των άτονων /i u/ και η ουρανικοποίηση των συμφώνων [l] και [n] αποτελούν χαρακτηριστικά ισόγλωσσα με τα οποία έχει ασχοληθεί η παραδοσιακή νεοελληνική διαλεκτολογία. Μέχρι πρόσφατα δεν υπήρχαν κοινωνιογλωσσολογικές μελέτες που να έχουν ασχοληθεί με τα παραπάνω φωνολογικά φαινόμενα. Από τις πρώτες είναι αυτές του Παπαζαχαρίου (2006) και του Pappas (2008).

Ο πρώτος μελέτησε τις πραγματώσεις της φωνολογικής μονάδας /l/ όταν ακολουθεί το φωνήεν /i/ και την επιβεβαίωση της ύπαρξης δυο διαφορετικών διαλεκτικών πραγματώσεων της -εκτός της φατνιακής- κορωνιδο-φατνοουρανικής και της ακρο-μεταφατνιακής στην πατρινή διάλεκτο. Στην έρευνα του συμμετείχαν 48 άτομα και παρουσίασε τη διακύμανση εμφάνισης αυτών των πραγματώσεων ως προς: α) την ηλικία, β) το φύλο, γ) την εκπαίδευση των πληροφορητών. Οι ψηφιοποιημένες συνεντεύξεις εξετάστηκαν με φασματογράφο και στη συνέχεια ακολούθησε στατιστική ανάλυση των δεδομένων. Τα αποτελέσματα της ακουστικής ανάλυσης έδειξαν ότι καμία από τις δυο διαλεκτικές πραγματώσεις δε θα μπορούσε να θεωρηθεί ουρανική. Σε σχέση με τις εξωγλωσσικές μεταβλητές διαπίστωσε ότι τα άτομα των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων σε συνδυασμό με την ανώτερη εκπαίδευση, ανεξάρτητα από το φύλο, χρησιμοποιούν την φατνιακή ποικιλότητα. Αντίθετα οι άνδρες βασικής εκπαίδευσης χρησιμοποιούν την κορωνιδο-φατνοουρανική ποικιλότητα, ενώ οι γυναίκες μια ακρο-μεταφατνιακή ποικιλότητα. Άντρες και γυναίκες της μέσης ηλικίας εμφανίζουν διαφορετικούς τρόπους προφοράς σε συνάρτηση και με άλλους κοινωνικούς παράγοντες όπως κοινωνική θέση κ.λπ. Γενικότερα, η γλωσσολογική συμπεριφορά των ανδρών δεν ταυτίζεται με αυτή των γυναικών. Τέλος, οι νεότεροι ομιλητές έχουν μειώσει την κορωνιδο-φατνοουρανική ποικιλότητα (Papazachariou 2006:298-313).

Ο δεύτερος (Pappas:2008), υλοποίησε μελέτη για την ποικιλότητα στην πραγμάτωση των συμφώνων /l/ και /n/, φατνιακή ([l] [n]) ή ουρανική ([ʎ] [ɲ]), σε περιβάλλον πριν από φωνήεν /i/ στην κοινότητα Πόρος της Κεφαλονιάς. Κι εδώ συμμετείχαν 48 άτομα. Οι ομάδες παραγόντων που ελήφθησαν υπόψη κατά τη διάρκεια της έρευνας ήταν τέσσερις γλωσσικοί: α) ο τύπος του κορωνιδικού αντηχητικού, β) εάν η συλλαβή είναι τονισμένη ή όχι γ) η θέση της συλλαβής μέσα στη λέξη και δ) αν το αντηχητικό είναι μέρος της συλλαβικής έμβασης, απλής ή σύνθετης. Ελήφθησαν ακόμη υπόψη και πέντε

μη γλωσσικοί παράγοντες: α) ηλικία β) φύλο, γ) μόρφωση, δ) γνώση της παραλλαγής και ε) στάση απέναντι στη κοινότητα. Η στατιστική ανάλυση της έρευνας έδειξε ότι η φατνιακή ποικιλότητα χρησιμοποιείται κυρίως από τη νεότερη ομάδα ομιλητών 15-31. Όλοι οι μη γλωσσικοί παράγοντες είναι σημαντικοί με τις γυναίκες να δείχνουν προτίμηση στη χρήση της μη στιγματισμένης φατνιακής ποικιλίας, ενώ οι άνδρες όχι. Οι ομιλητές με ανώτερη εκπαίδευση δεν προτιμούν την φατνιακή σε σχέση μ' αυτούς της βασικής εκπαίδευσης. Αρκετά μέλη από τη νεότερη ομάδα ήξεραν την ουρανική ποικιλότητα και ότι αυτή απαντάται και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας. Σε σχέση με το στερεότυπο αποδεικνύεται ότι οι γυναίκες που γνωρίζουν το στερεότυπο έχουν υψηλότερο ποσοστό φατνιακής χρήσης, ενώ οι άντρες το χαμηλότερο. Η ουρανική χρήση των /li/ και /ni/ έχει και κοινωνικό αντίκτυπο καθώς οι περισσότερες νέες γυναίκες το αντιμετωπίζουν αρνητικά έστω και αν κάποιες κάνουν χρήση του [tsi] ή Κεφαλλονίτικων λέξεων. Πολλές γυναίκες άλλαξαν τη προφορά τους από ουρανική σε φατνιακή ειδικά το /l/ σε /ɬ/ είτε λόγω σπουδών είτε εξαιτίας του φιλικού ή οικογενειακού περιβάλλοντος, ενώ οι νέοι έδειχναν προτίμηση στη φατνιακή προφορά κυρίως του /li/ και λιγότερο του /ni/. Τα ευρήματα αυτά καταδεικνύουν την μειωμένη χρήση της ουρανικής παραλλαγής, μια σταδιακή εξέλιξη της διαλέκτου και την εμφάνιση μιας γλωσσικής διακύμανσης κατ' επέκταση. Σ' αυτή την αλλαγή σημαντικά συμβάλλει και το στερεότυπο που υπάρχει για την ουρανική προφορά η οποία θεωρείται *βλάχικη*, όπως προέκυψε από τις συνεντεύξεις των ατόμων που έλαβαν μέρος στην έρευνα (Pappas 2008: 493-526).

Κεφάλαιο 4

Ερευνητικοί Στόχοι

4.1 Δημογραφικές μεταβλητές της έρευνας

Στόχος της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής είναι η εξέταση της ποσοτικής διακύμανσης του φωνολογικού φαινομένου της αποβολής των άτονων /i u/ σε σχέση με γλωσσικούς και κοινωνικούς παράγοντες, όπως αυτό εμφανίζεται σήμερα. Απαραίτητη την εκπόνηση της κατέστησε η απουσία κάποιας κοινωνιογλωσσολογικής μελέτης στην οποία να έχει καταγραφεί η ζώσα χρήση της διαλέκτου και η εξέλιξή της βάσει παραμέτρων όπως η ηλικία, το φύλο και η εκπαίδευση.

Ειδικά για την κωδικοποίηση της ηλικίας προτιμήθηκε μια τριμερής κλίμακα που καλύπτει σε γενικές γραμμές τον αριθμό των γενεών. Η προτίμησή της έναντι της αριθμητικής αντιπροσώπευσης των ετών του κάθε ομιλητή στηρίζεται στον Labov (Labov 1994:60), ο οποίος αποδεικνύει ότι η θεώρηση της ηλικίας του ομιλητή ως ποιοτικής μεταβλητής με συγκεκριμένο αριθμό διακριτών κατηγοριών μάς επιτρέπει να διερευνήσουμε καλύτερα την κοινωνιογλωσσική της επίδραση. Δεδομένου ότι η γλωσσική αλλαγή εξελίσσεται μέσα σε διακριτές γενιές ομιλητών, είναι χρησιμότερο να χωρίζουμε το δείγμα μας σε ηλικιακές κατηγορίες και να εξετάζουμε την επίδρασή τους στο παρατηρούμενο φαινόμενο (Μικρός 1999:73). Από την άλλη πλευρά, η εκπαίδευση είναι μια μεταβλητή που επηρεάζει την φωνητική απόδοση των λέξεων κατά τον τρόπο που η έρευνα και η παρουσίασή της θα καταδείξει. Τέθηκαν ερωτήματα σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο οι μεταβλητές της εκπαίδευσης, της ηλικίας και του φύλου μπορούν να επηρεάσουν ή όχι την αποβολή των /i u/. Τα ερωτήματα που τέθηκαν αναφορικά με τις δημογραφικές μεταβλητές που ερευνήθηκαν είναι:

- Ποιός ο ρόλος του επίπεδου εκπαίδευσης στην αποβολή των άτονων /i u/;

- Ποιος ο ρόλος του φύλου;
- Η ηλικία μπορεί να συνδέεται με την αποβολή;
- Ποια η σχέση εκπαίδευσης και φύλου;
- Ποια η σχέση εκπαίδευσης και ηλικίας;
- Ποιά η σχέση φύλου και ηλικίας;

4.2 Ενδογλωσσικές μεταβλητές της έρευνας

Εκτός από τις κοινωνιολογικές παραμέτρους, θεωρήθηκε σκόπιμο να ερευνηθεί η επίδραση καθαρά γλωσσικών παραγόντων στο υπό εξέταση φαινόμενο. Ο ερευνητικός σχεδιασμός στηρίχτηκε κυρίως στους φωνολογικούς κανόνες της Αιτωλικής διαλέκτου και συγκεκριμένα επιχειρήθηκε να ερευνηθούν ορισμένες περιπτώσεις μη αποβολής των άτονων /i/ και /u/. Τα φωνολογικά ερωτήματα που τέθηκαν βασίστηκαν στη μελέτη του Κοντού. Συγκεκριμένα:

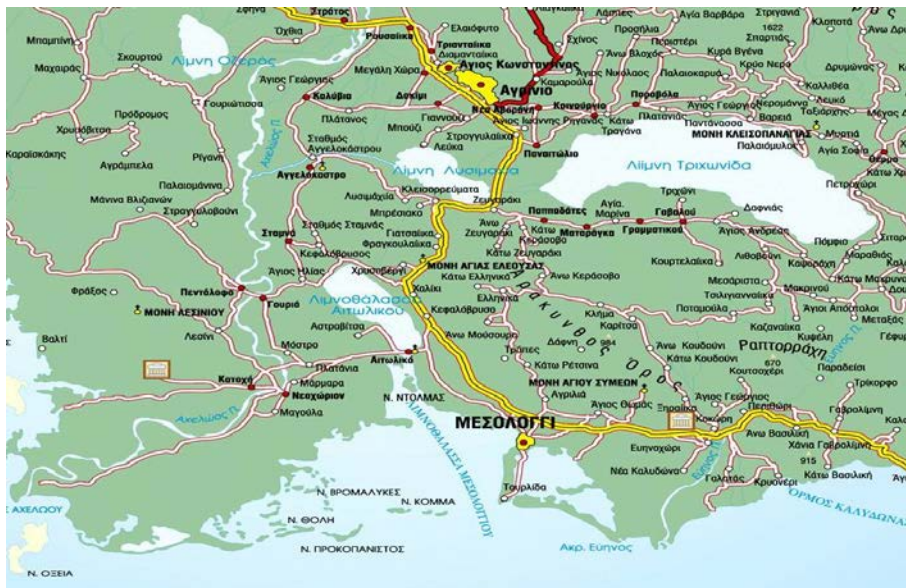
- Σημειώνεται αποβολή των άτονων φωνηέντων /i/ και /u/ στο άρθρο; Επιχειρήθηκε να διαπιστωθεί αν αποβάλλονται ή διατηρούνται τα άτονα /i u/ στο οριστικό άρθρο -θηλυκού και αρσενικού γένους- ενικού και πληθυντικού αριθμού.
- Παρατηρείται εμφάνιση τεσσάρων ή και πλέον διαδοχικών συμφώνων; Η αποβολή των άτονων /i u/ είναι δυνατό να προκαλέσει -εκτός των άλλων- δύσκολα προφερόμενες λέξεις με τρισυμφωνικά συμπλέγματα που δεν απλοποιούνται και δεν είναι κατανοητά από τους συνομιλητές. Κρίθηκε λοιπόν, απαραίτητο να διαπιστωθεί αν στο λόγο των φυσικών ομιλητών προκύπτουν φωνολογικές λέξεις με περισσότερα από τρία διαδοχικά σύμφωνα.
- Ποια είναι τα τετρασυμφωνικά συμφωνικά συμπλέγματα που θα προκύψουν μετά την αποβολή των άτονων /i u/;

Κεφάλαιο 5

Δομή Ερευνητικής Μεθοδολογίας

5.1 Τόπος διεξαγωγής της έρευνας

Η έρευνα έγινε στη πόλη του Αγρινίου. Ο δήμος Αγρινίου σχηματίστηκε το 1835 (σύμφωνα με το Β.Δ την 1-10-1835) και είχε πληθυσμό 2709 κατοίκους. Η ανάπτυξη της αγροτικής παραγωγής επέτρεψε την ανάπτυξη της πόλης. Στη δεκαετία του 1920 δημιουργήθηκαν μεγάλες καπναποθήκες και καπνομάγαζα επεξεργασίας καπνού που απασχολούσαν ένα σημαντικό εργατικό δυναμικό. Μεταξύ του 1922-24 ήλθαν και εγκαταστάθηκαν στο Αγρίνιο πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία και τον Πόντο (Μανικάρου, Σπυρέλη 2009:37). Πολλοί κάτοικοι έχουν μετοικήσει κυρίως στην Αθήνα αλλά και σε άλλες περιοχές της χώρας.

Χάρτης 2. Το Αγρίνιο και η ευρύτερη περιοχή

5.2 Χρόνος διεξαγωγής της έρευνας (apparent time)

Ο Labov το 1964 εισήγαγε στις κοινωνιογλωσσολογικές μελέτες την έννοια του φαινομενικού χρόνου (apparent time) για να αντιδιαστείλει την προοδευτική αλλαγή στη γλώσσα μέσα από το πέρασμα του πραγματικού χρόνου (real time) από τη συγχρονική παρατήρησή της. Στο φαινομενικό χρόνο εξετάζεται η προοδευτική αλλαγή στη γλώσσα με βάση τη γενεαλογική κατηγοριοποίηση των ομιλητών του ερευνητικού δείγματος. Αυτό σημαίνει ότι με βάση την ηλικιακή διαστρωμάτωση (age-grading) κάθε ομάδα σταθερά μπορεί να αυξάνει ή να μειώνει τη χρήση μιας γλωσσικής μεταβλητής δηλαδή του γλωσσικού εκείνου χαρακτηριστικού που εξελίσσεται και παρουσιάζει μορφική ποικιλία. Για να διακρίνουμε επομένως την αλλαγή θα πρέπει να εξετάσουμε το πως χρησιμοποιούν μια συγκεκριμένη γλωσσική μεταβλητή ομιλητές διαφορετικών ηλικιών. Μία από τις δυνατότητες μελέτης της κατανομής μιας γλωσσικής μεταβλητής στα διάφορα ηλικιακά στρώματα που προτείνεται από τη συγχρονική έρευνα είναι αυτή όπου η κοινότητα παραμένει σταθερή, αλλά τα άτομα στα διάφορα ηλικιακά στρώματα αλλάζουν τη γλωσσική τους ποικιλότητα καθώς μεγαλώνουν. Αυτή η ερμηνεία των συστηματικών διαφορών που παρατηρούνται στις διαφορετικές ηλικιακές ομάδες εξαρτάται από τα ατομικά σταθερά στοιχεία των ομιλητών μετά την αρχική απόκτηση της γλώσσας καθώς είναι δυνατόν κατά τη διάρκεια της ζωής τους να αλλάξουν τα γλωσσικά τους χαρακτηριστικά (Sankoff 2005:1003-1005).

Έτσι και τα δεδομένα της παρούσας έρευνας -οι συνεντεύξεις της οποίας ελήφθησαν κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού του 2014- οργανώθηκαν και μελετήθηκαν στο πλαίσιο της ηλικιακής διαστρωμάτωσης -τρεις ηλικιακές ομάδες- και του ορισμένου χρόνου.

5.3 Επιλογή δείγματος ομιλητών

Στην παρούσα έρευνα συμμετείχαν 70 άτομα. Η επιλογή του δείγματος έγινε τυχαία. Οι ομιλητές/τριες άνηκαν στην ευρύτερη κοινότητα της πόλης, η οποία διατηρεί ακόμα στενούς τους δεσμούς μεταξύ των μελών της, ώστε να μου δοθεί η δυνατότητα αυτών των συνεντεύξεων μέσα από το συγγενικό, φιλικό και επαγγελματικό μου περιβάλλον. Βέβαια, δεν ήταν πάντα εύκολη η αναζήτηση των πρόσωπων που πληρούσαν τα κριτήρια που επέβαλε η φύση και η στοχοθεσία της έρευνας.

Επιλέχτηκαν τελικά 48 άτομα τα οποία πληρούσαν σε απόλυτο βαθμό συγκεκριμένα κοινωνιογλωσσικά κριτήρια (όπως αυτά παρατίθενται πιο κάτω).

Οι ομιλητές ανταποκρίθηκαν με προθυμία να συμμετάσχουν στην έρευνα την οποία θεώρησαν εξαιρετικά ενδιαφέρουσα με αποτέλεσμα να είναι θετικά διακείμενοι σε αυτή. Σύμφωνα με τη Milroy (Milroy 1987:35) είναι σημαντικό ο ερευνητής να έχει ομότιμο κύρος με τους ομιλητές του δείγματός του (Μικρός 1999:80). Οι παράμετροι που τέθηκαν για την επιλογή του δείγματος και σχετίζονται άμεσα με τους στόχους της έρευνας της έρευνας είναι οι ακόλουθοι:

1. Όλοι οι φυσικοί ομιλητές να έχουν γεννηθεί στο Αγρίνιο και να κατοικούν σε αυτό.
2. Οι γονείς τους να έχουν γεννηθεί και να έχουν καταγωγή είτε από την πόλη του Αγρινίου είτε από κάποια άλλη περιοχή της Αιτωλοακαρνανίας. Εξαιρέθηκαν οι ομιλητές που είχαν ποντιακή ή μικρασιατική καταγωγή. Μ' αυτό τον τρόπο επιτεύχθηκε το ερευνητικό δείγμα να αποτελείται από γηγενή -ακόμα και στην καταγωγή- πληθυσμό. Των 24 ομιλητών και οι δυο γονείς όχι μόνο είχαν γεννηθεί στο Αγρίνιο αλλά είχαν και την καταγωγή τους από αυτό. Των 16 ομιλητών ο ένας από τους δυο γονείς είχε γεννηθεί στο Αγρίνιο και ο άλλος γονιός καταγόταν από κώμες, χωριά ήτοι: Δοκίμι, Καλύβια, Αγία Παρασκευή, Μεγάλη Χώρα, Τριχώνιο, Σταμνά, Ρίγανη Ξηρομέρου, Μπαμπίνι, Καμαρούλα, Αγία Σοφία Θέρμου, Μαχαλάς Θέρμου, Ματαράγκα, Βασιλόπουλο, Αστακός, Πάλαιρος, Νεάπολη (Τριαντέϊκα), Παναιτώλιο. Τέλος, των υπολοίπων οκτώ και οι δυο γονείς είχαν γεννηθεί και κατάγονταν από τα παρακάτω χωριά: Σκουτερά, Σκουτεσιάδα, Παπαδάτες, Παπαδάτος, Ποταμούλα, Μεγάλη Χώρα, Δοκίμι, Άγιος Ανδρέας (Μακρυνείας) Αγία Παρασκευή, Μαχαλάς Φυτειών, Μυρτιά, Νεοχώρι Θέρμου, Καλύβια, Καινούργιο. Οι περισσότεροι από αυτούς σύμφωνα με τους ομιλητές είχαν μετοικήσει με την οικογένειά τους στη πόλη του Αγρινίου από τα πρώτα χρόνια της παιδικής τους ηλικίας.

5.4 Ηχογράφηση

5.4.1 Μεθοδολογικές αρχές

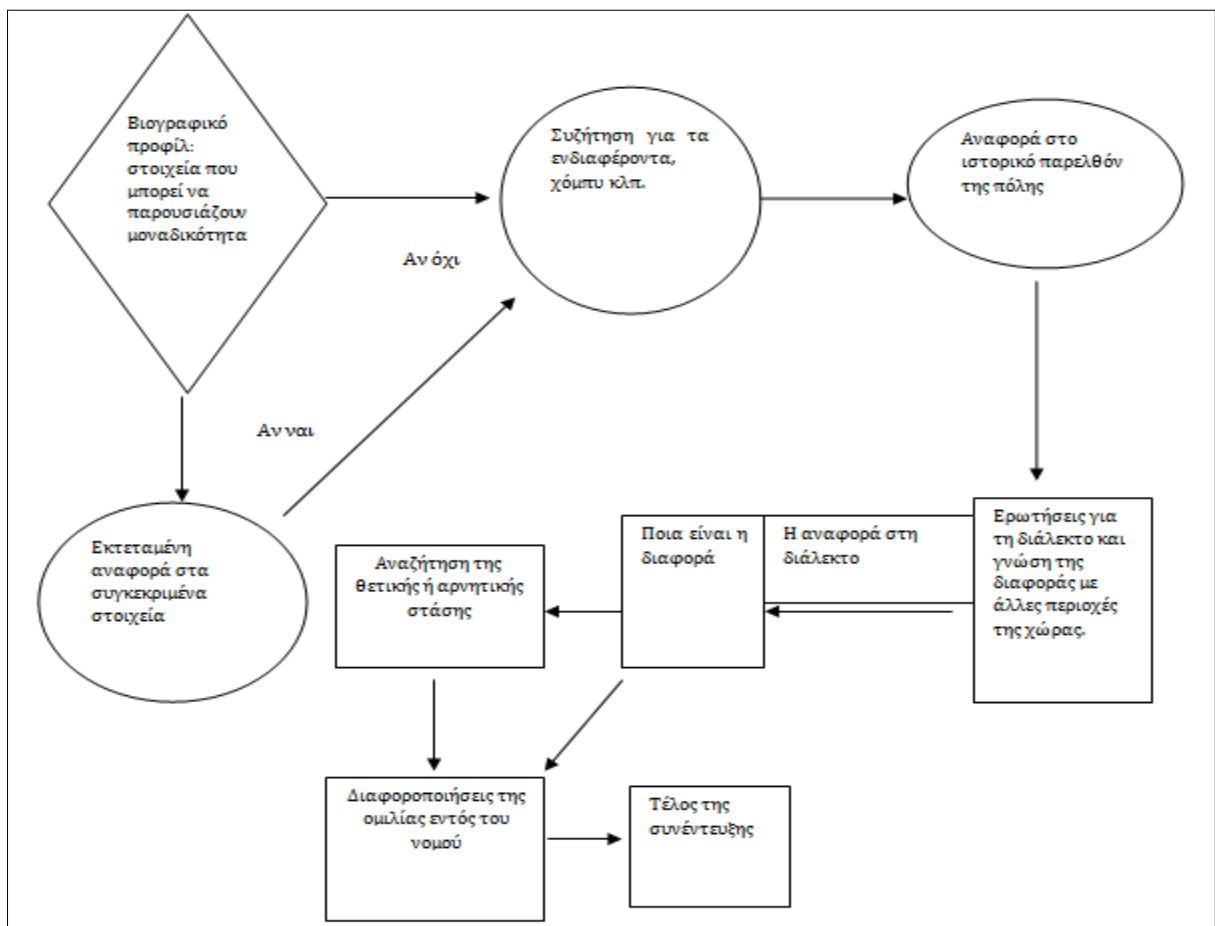
Η μεθοδολογία της ηχογράφησης των ομιλητών έχει άμεση σχέση με το εντοπισμένο πρόβλημα στη μεθοδολογία της κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας που ο Labov (Labov

1972β:209) ονόμασε «παράδοξο του παρατηρητή» (observer's paradox).

Δεδομένου δηλαδή ότι η φυσική ομιλία που είναι τυποποιημένη και πολύ επίσημη παρουσιάζει μεγάλο βαθμό ασυνεπειών ως προς τη συχνότητα χρήσης συγκεκριμένων γλωσσικών στοιχείων γίνεται προφανές ότι η καλύτερη γλωσσική μορφή για τη μελέτη της επίδρασης των κοινωνιογλωσσολογικών παραγόντων είναι η φυσική καθημερινή ομιλία (vernacular), που χαρακτηρίζεται από έλλειψη οποιασδήποτε γλωσσικής επιτήδευσης. Αυτό το είδος της γλωσσικής έκφρασης συνήθως υιοθετείται με τους ανθρώπους που μας είναι οικείοι και δεν χρειάζεται να χρησιμοποιήσουμε υφολογικές διαφοροποιήσεις για να περιχαράξουμε την κοινωνική μας ταυτότητα και να δώσουμε το κοινωνικό μας στίγμα. Είναι αυτό που παρουσιάζει τη μεγαλύτερη κανονικότητα και αποκαλύπτει καθαρότερα την παρείσφρηση εξωγλωσσικών παραγόντων στην υπό μελέτη ποικιλία (Μικρός 1999:81). Είχε ήδη επισημανθεί από τον Wolfson (Wolfson 1976:189-209) ότι οι συμμετέχοντες σε μια κοινωνιογλωσσολογική μελέτη χρησιμοποιούν την τοπική διάλεκτο όταν μιλούν με τον παιδικό τους φίλο χωρίς την παρουσία μαγνητοφώνου. Ο βαθμός αντικειμενικότητας του ερευνητικού υλικού εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, όπως τη σχέση μεταξύ ερευνητή και συμμετέχοντος στην έρευνα, το θέμα της συζήτησης, την παρουσία τρίτων κατά τη διάρκεια της συνέντευξης καθώς και τη γενικότερη κοσμοθεωρία των συμμετεχόντων (Pappas 2008:498).

Η λύση στο «παράδοξο του παρατηρητή» δεν είναι πάντα απλή, αφού σχετίζεται άμεσα με τη δομή του επικοινωνιακού γεγονότος της συνέντευξης. Ως μέλος της κοινότητας και φυσική ομιλήτρια της διαλέκτου ήμουν άμεσα αποδεκτή από τους συμμετέχοντες καθώς δεν αισθάνονταν -ίσως- άβολα για τη συνέντευξη. Η συνέντευξη ξεκινούσε με τις συνηθισμένες ερωτήσεις για την ηλικία, την περιοχή που γεννήθηκαν, την εκπαίδευση, το επάγγελμα και γενικότερα στοιχεία που βοηθούσαν στη δημιουργία βιογραφικού προφίλ των συμμετεχόντων. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, αν αναφερόταν κάποιο θέμα ιδιαίτερα ενδιαφέρον, η συζήτηση στρεφόταν προς αυτό, ώστε οι ομιλητές να αισθάνονται άνετα και να έχουν τη δυνατότητα να συζητούν χωρίς να νιώθουν πίεση. Επιλέχτηκαν κυρίως θέματα που σχετίζονταν με τα ενδιαφέροντα των ομιλητών, την επαγγελματική τους δραστηριότητα ή με γεγονότα του παρελθόντος που μπορούσαν να προκαλέσουν συναισθηματική φόρτιση (Μικρός 1999:81-83). Για παράδειγμα όταν κάποιος ανέφερε ότι σπούδασε στην Αθήνα συζητούσαμε για την ζωή του εκεί. Στη συνέχεια οι ερωτήσεις αφορούσαν την πόλη του Αγρινίου, τη γνώση για τα ιδιαίτερα

χαρακτηριστικά της γλωσσικής διαλέκτου και σε τι αυτή διέφερε σε σχέση με άλλες περιοχές της χώρας καθώς και εάν εντόπιζαν κάποιες διαφοροποιήσεις εντός του νομού Αιτωλοακαρνανίας. Με αρκετούς νέους ομιλητές συζητήθηκε και η ύπαρξη τυχόν στερεοτύπου που να συνδέεται με τη τοπική διάλεκτο. Στα άτομα άνω των 65 ζητήθηκε να περιγράψουν την εικόνα της πόλης όπως τη θυμόνταν από την παιδική τους ηλικία ή και για ιστορικά γεγονότα ώστε να καταγραφεί όσο το δυνατό περισσότερο γλωσσικό υλικό. Η επιλογή των συγκεκριμένων θεμάτων γίνεται για να επιτευχθεί μια καθημερινή συζήτηση που δε θα έχει κάποιο επίσημο χαρακτήρα και οι συνομιλητές θα έχουν τη δυνατότητα να ανταποκριθούν χωρίς δυσκολία.

Σχεδιάγραμμα 2. Δομή της κοινωνιογλωσσολογικής συνέντευξης

5.5 Ηχογράφηση του δείγματος

Οι παραπάνω μεθοδολογικές αρχές χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα, για να εξασφαλιστεί η μεγαλύτερη δυνατή φυσικότητα στη παραγωγή λόγου. Οι συνεντεύξεις έγιναν στα σπίτια ή στους επαγγελματικούς χώρους των συνομιλητών για να εξασφαλισθεί η μεγαλύτερη δυνατή άνεση γι' αυτούς. Η συνέντευξη δεν βασιζόταν σε προκατασκευασμένες ερωτήσεις, ακριβώς για να μειωθεί η τυπικότητά της.

Συνήθως, η ηχογράφηση ξεκινούσε, όταν μια μη τεχνητά δημιουργημένη συζήτηση είχε ήδη αρχίσει. Η επιλογή μη προκατασκευασμένων ερωτήσεων βοήθησε στο να προσεγγιστούν θέματα που ενδιέφεραν τους ομιλητές και να επιτευχθούν ηχογραφήσεις πλούσιες σε δεδομένα γλωσσικής παραγωγής μέσα -πολλές φορές- και από παρατεταμένους μονολόγους. Στην περίπτωση αυτή δεν υπήρχε διακοπή, αλλά αντίθετα τροφοδότηση της παραγωγής λόγου μέσω ερωτήσεων.

5.6 Εξοπλισμός για τις ηχογραφήσεις

Το ψηφιακό μαγνητόφωνο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το Olympus Digital Voice Recorder VN-770. Το γεγονός ότι είναι μικρών διαστάσεων βοήθησε ιδιαίτερα τις ηχογραφήσεις, αφού οι ομιλητές ξεχνούσαν την ύπαρξή του. Έγινε, επίσης, προσπάθεια να είναι τοποθετημένο σε μη εμφανές σημείο για την αποφυγή αμηχανίας και η διάρκεια της ηχογράφησης κυμάνθηκε από 30 έως 40 λεπτά. Απομαγνητοφωνήθηκε όλος ο χρόνος της καταγεγραμμένης ομιλίας. Αξιοποιήθηκαν και αναλύθηκαν επιστημονικά-στατιστικά κατά μέσο όρο 10 λεπτά από κάθε συνέντευξη από το μέσο της συνέντευξης. Ο υπολογιστής που χρησιμοποιήθηκε για την ψηφιοποίηση και ανάλυση των φωνητικών δειγμάτων ήταν ένα PC Microsoft Office 8.1. Το λογισμικό που χρησιμοποιήθηκε για την ψηφιοποίηση του φωνητικού υλικού ήταν το Nero Wave editor το οποίο χρησιμοποιήθηκε και για αφαιρεθούν περιοχές της ηχογράφησης που περιείχαν θόρυβο. Το φωνητικό υλικό που αναλύθηκε, κωδικοποιήθηκε για περαιτέρω επεξεργασία σε φύλλα εργασίας Excel 2007 του λογισμικού της Microsoft Office. Από το απομαγνητοφωνημένο υλικό επιλέχτηκε -από κάθε συνέντευξη- ένα σύνολο 100 φωνολογικών λέξεων για το /i/ και μικρότερος αριθμός λέξεων για το /u/,

δεδομένου του γεγονότος ότι η εμφάνισή τους στο λόγο υστερούσαν αριθμητικά σε σχέση με τις αντίστοιχες με /i/. Οι φωνολογικές λέξεις δεν ταυτίζονται πάντα με τις γραμματικές λέξεις είναι συχνά μεγαλύτερες και περιλαμβάνουν περισσότερες από μια λέξεις. Αυτό σημαίνει ότι κάποιες γραμματικές λέξεις δεν υπάρχουν αυτόνομα μέσα στη φράση αλλά προσκολλώνται πάνω σε άλλες, προηγούμενες ή επόμενες, με τις οποίες σχηματίζουν μια λειτουργική μονάδα. Για παράδειγμα στη φράση *βρίσκεις δουλειά* έχουμε μια φωνολογική λέξη (η λέξη *δουλειά* είναι μια μη αυτόνομη λειτουργική μονάδα μέσα στη παραπάνω φράση) και δυο γραμματικές λέξεις το ρήμα *βρίσκεις* και το ουσιαστικό *δουλειά* (Πρωτόπαπας 2003:32). Συνολικά απομαγνητοφωνήθηκαν και αξιολογήθηκαν 7.147 φωνολογικές λέξεις. Δημιουργήθηκαν δυο αρχεία για κάθε ομιλητή: ένα για την αποβολή του άτονου /i/ και αντίστοιχο για την αποβολή του άτονου /u/. Δημιουργήθηκαν τέσσερις στήλες για κάθε τύπο : α) για την αποβολή του άτονου φωνήεντος, β) για την αποβολή του φωνήεντος στο οριστικό άρθρο, γ) για την εμφάνιση τεσσάρων -ή και περισσοτέρων- συμφώνων (ΣΣΣΣ) και δ) για το είδος αυτών των συμφώνων. Καταγράφηκαν επίσης οι μεταβλητές του φύλου, της ηλικίας και της εκπαίδευσης. Η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων και οι πίνακες έγιναν από το λογισμικό Stata version 13.

5.7 Δημογραφικές μεταβλητές της έρευνας

5.7.1 Ηλικία

Δεδομένου ότι η γλωσσική αλλαγή εξελίσσεται μέσα σε διακριτές γενιές, είναι χρησιμότερο να χωρίζεται το δείγμα σε ηλικιακές κατηγορίες και να εξετάζουμε την επίδρασή τους στην παρατηρούμενη ποικιλία. Τα άτομα της έρευνας χωριστήκαν σε τρεις ηλικιακές κατηγορίες των 16 ατόμων η καθεμιά. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει άτομα ηλικίας 18-35 ετών, η δεύτερη άτομα ηλικίας 36-56 ετών και η τρίτη άτομα από 57 έως 84 με διαφορετικό μορφωτικό επίπεδο και επαγγελματική ενασχόληση.

5.7.2 Φύλο

Στην έρευνα συμμετείχε ίσος αριθμός ανδρών και γυναικών (24 άτομα η κάθε ομάδα).

5.7.3 Εκπαίδευση

Όπως έχει επισημάνει ο Παπαζαχαρίου (Παπαζαχαρίου 2006:300), εξαιτίας των πολλών αλλαγών που έχουν συμβεί στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα για πάνω από μισό αιώνα, είναι δύσκολη η σύγκριση των επιπέδων της εκπαίδευσης διαφορετικών ηλικιακών ομάδων ειδικά της βασικής εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα η βασική εκπαίδευση για τη μεγαλύτερη ηλικιακή ομάδα ήταν τα έξι χρόνια του δημοτικού, για τα άτομα της μεσαίας ομάδας οι τρεις πρώτες τάξεις του Γυμνασίου, ενώ για τη νεότερη ηλικιακή ομάδα είναι η ολοκλήρωση και των έξι τάξεων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ορθότερο, επομένως, κριτήριο είναι να εντοπιστεί αν η εκπαίδευση του συνομιλητή ήταν με βάση τα δεδομένα της εποχής της φοίτησης του, υποχρεωτική ή όχι. Οι ομιλητές της παρούσας έρευνας χωρίστηκαν σε δυο κατηγορίες: α) της λυκειακής εκπαίδευσης στην οποία περιλαμβάνονται οι απόφοιτοι Δημοτικού (4 άτομα) και τριτάξιου Γυμνασίου (5 άτομα). Στη κατηγορία αυτή συμμετείχαν 26 άτομα (12 γυναίκες και 14 άνδρες), β) μεταλυκειακής εκπαίδευσης στην οποία περιλαμβάνονται οι απόφοιτοι ΑΕΙ, ΤΕΙ (ΚΑΤΕΕ). Στην ομάδα αυτή συμμετείχαν 22 άτομα (12 γυναίκες και 10 άντρες).

5.8 Εισαγωγή στις στατιστικές μεθόδους που χρησιμοποιήθηκαν

Το σύνολο των δεδομένων της έρευνας αναλύθηκε με διαφορετικές στατιστικές μεθόδους η επιλογή των οποίων έγινε με βασικό κριτήριο την καταλληλότητα τους ως προς τη φύση των δεδομένων, αλλά και την αναλυτική τους δύναμη στα συγκεκριμένα δεδομένα. Το δείγμα των 48 άτομα χωρίστηκε σε τρεις διαφορετικές ομάδες με βάση το φύλο, την ηλικία και την εκπαίδευση. Για τις τρεις αυτές μεταβλητές εξετάστηκε αρχικά το ποσοστό αποβολής των άτονων /i/ και /u/ ανά άτομο και στη συνέχεια ο μέσος όρος για κάθε μια από τις παραπάνω μεταβλητές.

5.8.1 Σύγκριση μέσω των όρων t-test

Πριν το κάθε t-test χρησιμοποιήθηκε το Bartlett's test δυο τεστ ένα για κάθε μεταβλητή για να ελεγχθεί η ομοιογένεια διακύμανσης στις δυο ομάδες να βγουν οι μέσοι όροι του κάθε ομιλητή και στη συνέχεια οι μέσοι όροι κάθε μεταβλητής. Από την εφαρμογή τους

προέκυψε αποδοχή της ομοιογένειας διακύμανσης των μεταβλητών των δυο ομάδων και γι αυτό έγινε εφαρμογή των t-test. Για τη σύγκριση των μέσων όρων δυο συνόλων τιμών που διαφέρουν όσον αφορά ένα χαρακτηριστικό χρησιμοποιήθηκε το t-test. Η τιμή t μας βοηθά στον υπολογισμό της τιμής p (p-value), στη σύγκριση με το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας και στην εξαγωγή συμπερασμάτων. Το επίπεδο σημαντικότητας είναι ουσιαστικά η πιθανότητα λανθασμένης απόρριψης της αρχικής (μηδενικής) υπόθεσης, δηλαδή ότι οι μέσοι όροι των μεταβλητών είναι ίδιοι. Αν η τιμή p είναι μικρότερη του 0,05, τότε είναι στατιστικά σημαντική και μπορούν να εξαχθούν αξιόπιστα και ασφαλή συμπεράσματα για την ερμηνεία του υπό εξέταση φαινομένου. Έγιναν δυο t-test για την αποβολή του /i/ και του /u/ αντίστοιχα, με βάση τις μεταβλητές της εκπαίδευσης και του φύλου.

5.8.2 Πολλαπλή σύγκριση μέσων όρων: Ανάλυση διακύμανσης Anova-3

Η ανάλυση διακύμανσης Anova-3 αποτελεί ίσως την πιο ευρέως εφαρμοσμένη στατιστική ανάλυση στις συμπεριφοριστικές επιστήμες και χρησιμοποιείται όταν έχουμε περισσότερους από δυο μέσους όρους. Τα κριτήρια ελέγχου είναι: α) η μεταβλητότητα μεταξύ των δειγμάτων, δηλαδή πόσο διαφέρει ο μέσος όρος κάθε δείγματος από τον συνολικό μέσο όρο και β) η μεταβλητότητα μέσα στα δείγματα, δηλαδή πόσο διαφέρει (σε κάθε δείγμα) κάθε παρατήρηση από τον μέσο όρο του κάθε δείγματος. Και σε αυτή την περίπτωση ανιχνεύεται τιμή p και επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας. Όταν διαπιστωθεί η ύπαρξη στατιστικά σημαντικών διαφορών ανάμεσα στους μέσους όρους, εντοπίζουμε τα επίπεδα μεταξύ των οποίων υπάρχουν διαφορές. Επειδή η ανάλυση αυτή γίνεται μετά τη διαπίστωση στατιστικά σημαντικών διαφορών μεταξύ των μέσων όρων, ονομάζεται *post hoc* ανάλυση και τα κριτήρια *post hoc* κριτήρια. Το κριτήριο Bonferroni που χρησιμοποιήθηκε είναι ένα αυστηρό κριτήριο όσον αφορά το επίπεδο σημαντικότητας που αντιμετωπίζει ικανοποιητικά το πρόβλημα της πιθανότητας εξαγωγής λάθους συμπεράσματος (Εμβαλώτης 2006:54,73-74). Πριν τα τεστ Anova (3) χρησιμοποιήθηκαν τα Bartlett's test, για να βγουν οι μέσοι όροι της κάθε μεταβλητής. Η χρήση της στην παρούσα έρευνα έγινε για να απαντηθούν -σε σχέση με την αποβολή των άτονων /i/ και /u/- τα ακόλουθα ερωτήματα: α) οι διαφορές που ανακύπτουν μεταξύ των τριών ηλικιακών ομάδων, δηλαδή 18-35, 36-46

και 57-84 ετών, β) η σχέση εκπαίδευσης και φύλου, γ) εκπαίδευσης και ηλικιακής ομάδας και δ) φύλου και ηλικιακής ομάδας.

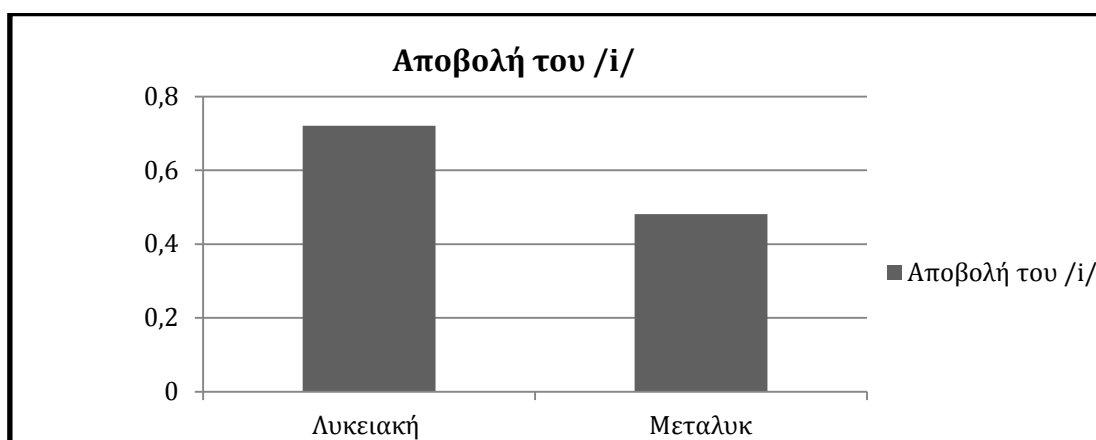
Κεφάλαιο 6

Στατιστική Ανάλυση Κοινωνιογλωσσικών Μεταβλητών

6.1 Αποβολή του άτονου /i/

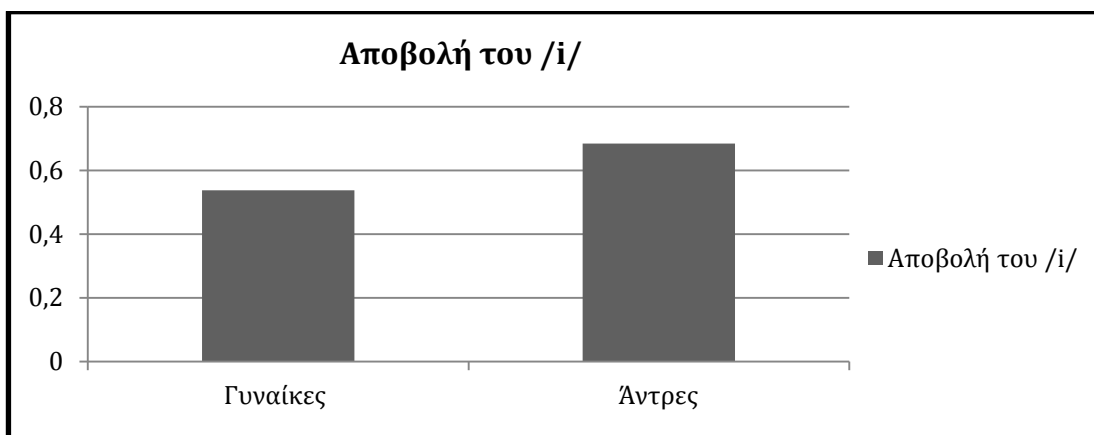
Τα ποσοστά που αναφέρονται αφορούν τους μέσους όρους που προέκυψαν από τα Bartlett's test τα οποία παρατίθενται στο παράρτημα της μεταπτυχιακής διατριβής όπως και τα t test.

Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων έγινε με βάση τις παρακάτω μεταβλητές:

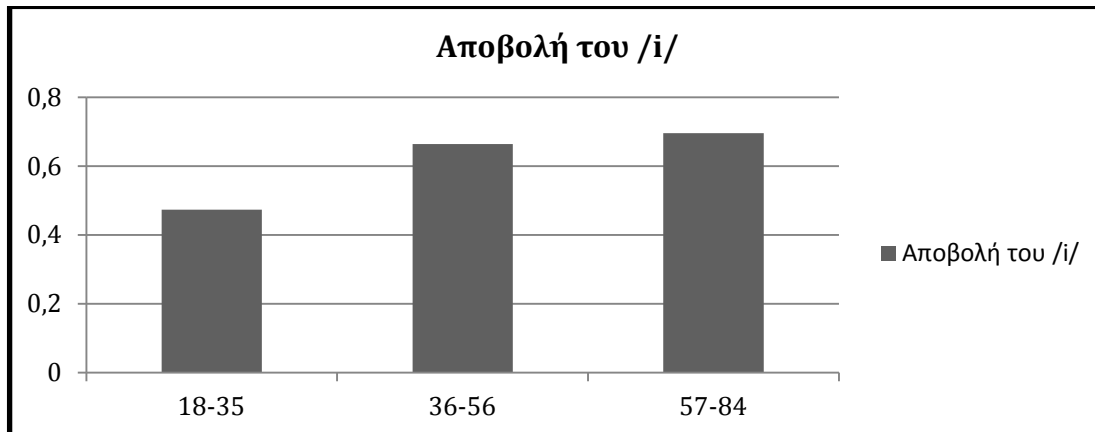
Διάγραμμα 1. Αποβολή του άτονου /i/ σε άτομα λυκειακής και μεταλυκειακής εκπαίδευσης

Αρχικά εξετάστηκε με το t test η διαφορά αποβολής του άτονου /i/ στους συμμετέχοντες ανά εκπαιδευτική βαθμίδα, δηλαδή της λυκειακής και της μεταλυκειακής εκπαίδευσης. Η πρώτη ομάδα αποτελείται από 26 άτομα και η δεύτερη από 22. Υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στις δυο ομάδες ($p=0.0004 < 0,05$) και φαίνεται ότι τα άτομα λυκειακής εκπαίδευσης αποβάλλουν το άτονο /i/ με ποσοστό 72% σε σχέση με τα άτομα μεταλυκειακής που το αποβάλλουν με ποσοστό 48%.

- Διάγραμμα 2. Αποβολή του άτονου /i/ από άντρες και γυναίκες

Ένα δεύτερο στοιχείο που ερευνήθηκε ήταν η ποσοστιαία διαφορά αποβολής του άτονου /i/ μεταξύ αντρών και γυναικών. Έγινε σύγκριση ίσου αριθμού ανδρών και γυναικών, δηλαδή 24 ατόμων για τη κάθε ομάδα. Διαπιστώθηκε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά (με ισχυρό συντελεστή συσχέτισης $p=0,0243 < 0,05$) μεταξύ των δυο ομάδων που σημαίνει ότι οι άνδρες αποβάλλουν το /i/ συγκριτικά περισσότερο από τις γυναίκες, με ποσοστά 68% και 53% αντίστοιχα.

Διάγραμμα 3. Αποβολή του άτονου /i/ ανά ηλικιακή ομάδα

Μια τρίτη μεταβλητή που εξετάστηκε ήταν η διαφοροποίηση των τριών ηλικιακών ομάδων του δείγματος: 18-35, 36-56 και 57-84 ετών. Κάθε ομάδα περιελάμβανε ίσο αριθμό ατόμων, δηλαδή 16 άτομα. Από τη σύγκριση προέκυψε υπάρχει στατιστική σημαντική διαφορά ($p=0,039 < 0,05$) ανάμεσα στα μέλη των ομάδων 18-35 και 57-84 με ποσοστά αποβολής 47% και 69% αντίστοιχα. Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στους ομιλητές 36-56 (66%) και 57-84 ετών (69%). Ένα άλλο

στοιχείο της ανάλυσης δείχνει ότι τα άτομα 57-84 ετών αποβάλλουν το /i/ περισσότερο σε σχέση με τους υπόλοιπους ομιλητές.

Εκπαίδευση- Φύλο	1	2	3
2	.155833 0.527		
3	-.198212 0.228	-.354045 0.002	
4	-.103897 1.000	-.25973 0.050	.094315 1.000

Πίνακας 1. Αποβολή του άτονου /i/. Σύγκριση τεσσάρων ομάδων 1,2,3,4 με κριτήρια σύγκρισης την εκπαίδευση και το φύλο με Ανοva(Bonferroni)

Ερευνήθηκε η σχέση εκπαίδευσης και φύλου όπου σχηματίστηκαν τέσσερις ομάδες. Με ένα (1) σημειώνεται η ομάδα που αντιστοιχεί σε 12 γυναίκες λυκειακής εκπαίδευσης, με δύο (2) σημειώνεται η ομάδα που αντιστοιχεί σε άντρες λυκειακής εκπαίδευσης 14 ατόμων, με τρία (3) σημειώνεται η ομάδα που αντιστοιχεί σε γυναίκες μεταλυκειακής εκπαίδευσης 12 ατόμων και τέλος με τέσσερα (4) σημειώνεται η ομάδα που αντιστοιχεί σε άντρες μεταλυκειακής εκπαίδευσης 10 ατόμων. Από την ανάλυση συμπεραίνεται ότι άντρες και γυναίκες λυκειακής εκπαίδευσης αποβάλλουν το /i/ περίπου το ίδιο με ποσοστά 63% και 79% αντίστοιχα (δεν έχουν στατιστική διαφορά μεταξύ τους $p=0,527>0,05$). Επίσης οι γυναίκες λυκειακής και μεταλυκειακής εκπαίδευσης με ποσοστά 63% και 43% δεν εμφανίζουν ουσιαστική διαφορά στην αποβολή του /i/ ($p=0,228>0,05$) όπως και οι γυναίκες και οι άνδρες μεταλυκειακής εκπαίδευσης (53%) ($p=1.000>0,05$). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η μεγάλη διαφορά αποβολής του /i/ από τους άντρες λυκειακής εκπαίδευσης (79%) σε σχέση με τις γυναίκες (43%) ($p=0,002<0,05$) και τους άντρες μεταλυκειακής (53%) ($p=0,039<0,05$).

Εκπαίδευση- Ηλικία	1	2	3	4	5
2	.273511 0.196				
3	.27725 0.180	.003739 1.000			
4	-.114314 1.000	-.387825 0.010	-.391564 0.009		
5	-.044939 1.000	-.31845 0.086	-.322189 0.079	.069375 1.000	
6	.02283 1.000	-.250681 0.406	-.254419 0.375	.137145 1000	.067769 1.000

Πίνακας 2. Αποβολή του άτονου /i/. Σύγκριση έξι ομάδων με κριτήρια σύγκρισης την εκπαίδευση και την ηλικία με Anova (Bonferroni)

Δημιουργήθηκαν έξι ομάδες. Με ένα (1) σημειώνεται η ομάδα που αντιστοιχεί σε άτομα λυκειακής εκπαίδευσης ηλικιακής ομάδας 18-35 αποτελούμενη από οκτώ άτομα, με δύο (2) η ομάδα σημειώνεται λυκειακής εκπαίδευσης ηλικιακής ομάδας 36-56 με εννέα άτομα, με τρία (3) σημειώνεται η ομάδα λυκειακής εκπαίδευσης ηλικιακής ομάδας 57-84 με εννέα άτομα, με τέσσερα (4) σημειώνεται η ομάδα μεταλυκειακής εκπαίδευσης ηλικιακής κατηγορίας 18-35 με οκτώ άτομα, με πέντε (5) σημειώνεται η ομάδα μεταλυκειακής εκπαίδευσης ηλικιακής κατηγορίας 36-57 με επτά άτομα και τέλος με έξι (6) σημειώνεται η ομάδα μεταλυκειακής εκπαίδευσης ηλικιακής κατηγορίας 57-84 με επτά άτομα. Από τη στατιστική ανάλυση προκύπτει ότι δεν υπάρχει διαφορά στην αποβολή του άτονου /i/ μεταξύ των ατόμων λυκειακής εκπαίδευσης και των τριών ηλικιακών ομάδων. Περαιτέρω όμως διαπιστώνεται ότι τα άτομα 36-56 ετών λυκειακής εκπαίδευσης αποβάλλουν το /i/ με ποσοστό 80% σε σχέση με την με την ομάδα 18-35 ετών μεταλυκειακής εκπαίδευσης που αποβάλλει το /i/ με ποσοστό 41% ($p=0,010<0,05$).

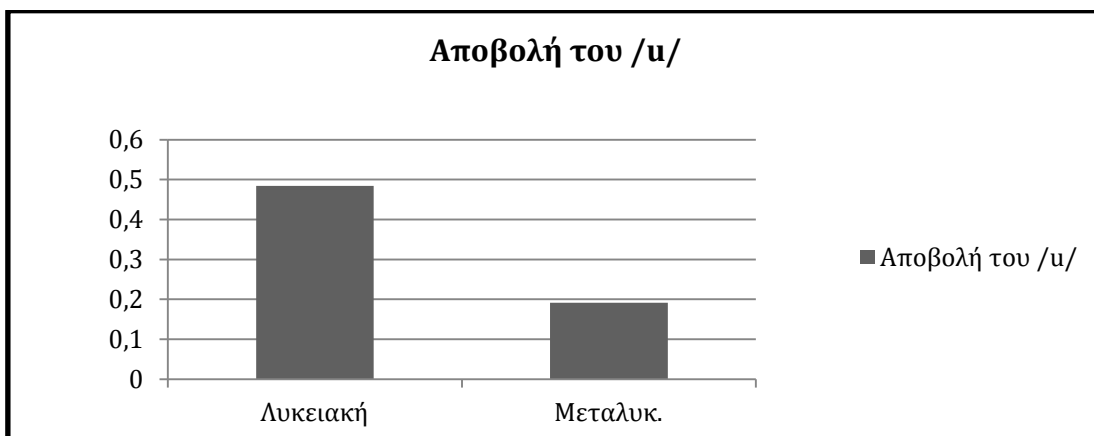
Φύλο- Ηλικία	1	2	3	4	5
2	.318887 0.138				
3	.314279 0.153	-.004608 1.000			
4	.292532 0.243	-.026355 1.000	-.021747 1.000		
5	.356338 0.059	.037451 1.000	.042059 1.000	.063806 1.000	
6	.42445 0.011	.10556 1.000	.110171 1.000	.131918 1.000	.068112 1.000

Πίνακας 3. Αποβολή του άτονου /i/. Σύγκριση έξι ομάδων με κριτήρια σύγκρισης το φύλο και την ηλικία με Anova (Bon ferroni)

Ως προς τη σχέση φύλου και ηλικίας δημιουργήθηκαν έξι διαφορετικές ομάδες όπου: με ένα (1) σημειώνεται η ομάδα που αντιστοιχεί σε γυναίκες 18-35, με δύο (2) σημειώνεται η ομάδα που αντιστοιχεί σε γυναίκες 36-56, με τρία (3) σημειώνεται η ομάδα που αντιστοιχεί σε γυναίκες 57-84, με τέσσερα (4) σημειώνεται η ομάδα που αντιστοιχεί σε άντρες ηλικίας 18-35, με πέντε (5) σημειώνεται η ομάδα που αντιστοιχεί σε άντρες ηλικίας 36-56 και με έξι (6) σημειώνεται η ομάδα που αντιστοιχεί σε άντρες ηλικίας 57-84. Σε κάθε ομάδα συμμετείχαν οκτώ άτομα (8). Από τη στατιστική ανάλυση προέκυψε ότι στατιστικά υπάρχει μεγάλη διαφορά ανάμεσα στην πρώτη και την έκτη ομάδα, δηλαδή οι γυναίκες 18-35 αποβάλλουν το /i/ με ποσοστό 32% σε σχέση με τους άντρες 57-84 ετών (75%) ($p=0,011<0,05$). Πρέπει εδώ να τονιστεί, ωστόσο, πως τόσο οι τρεις ηλικιακές κατηγορίες των γυναικών συγκρινόμενες μεταξύ τους όσο και οι αντίστοιχες των ανδρών αποβάλλουν το άτονο /i/ περίπου το ίδιο (δεν παρουσιάζουν στατιστικά σημαντικές αποκλίσεις και διαφοροποιήσεις).

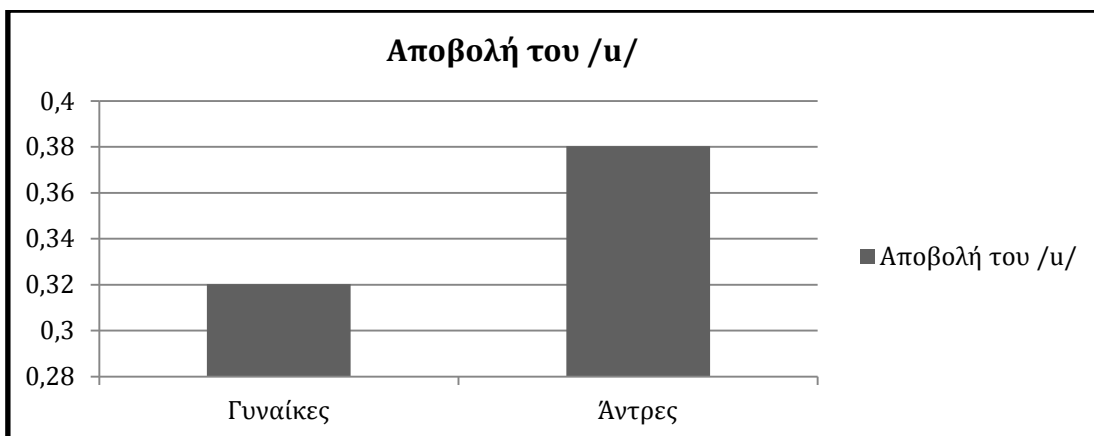
6.2 Αποβολή του άτονου /u/

Για την ανάλυση των δεδομένων της αποβολής του άτονου /u/ ακολουθήθηκε η ίδια μεθοδολογία και μελετήθηκαν οι ίδιες μεταβλητές -φύλο, ηλικία, εκπαίδευση- και παρέμεινε ίδιος ο αριθμός των ατόμων σε κάθε ομάδα, όπως και στην ανάλυση της αποβολής του άτονου /i/.

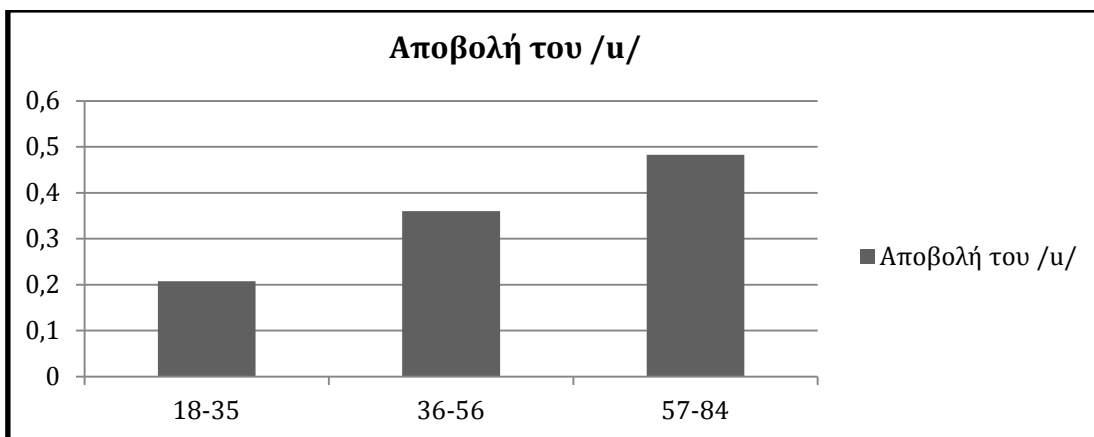
Διάγραμμα 4. Αποβολή του άτονου /u/ σε άτομα λυκειακής και μεταλυκειακής εκπαίδευσης

Ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης από τη στατιστική ανάλυση προκύπτει στατιστικά σημαντική διαφορά (με ισχυρό συντελεστή συσχέτισης $p=0,0001 < 0,05$) μεταξύ των δυο ομάδων. Παράγεται ως συμπέρασμα δηλαδή, ότι τα άτομα λυκειακής εκπαίδευσης αποβάλλουν το /u/ περισσότερο σε σχέση με τα άτομα μεταλυκειακής με μέσους όρους 48% και 19% αντίστοιχα .

Διάγραμμα 5. Αποβολή του άτονου /u/ από άντρες και γυναίκες

Στη μεταβλητή του φύλου δεν εμφανίζεται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των δυο ομάδων αποβάλλουν, δηλαδή το /u/ σχεδόν στον ίδιο βαθμό με ποσοστά 32% για τις γυναίκες και 38% για τους άντρες.

Διάγραμμα 6. Αποβολή του άτονου / u/ ανά ηλικιακή ομάδα

Εμφανίζεται στατιστικώς σημαντική διαφορά μεταξύ των ατόμων 18-35 ετών που αποβάλλουν το /u/ σε ποσοστό 20% και αυτών 57-84 ετών (48%) (με ισχυρό συντελεστή συσχέτισης $p=0,019 < 0,05$) αλλά όχι σε σχέση με τους ομιλητές 36-56 ετών. Δεν υπάρχει στατιστικά διαφορά ανάμεσα στις ηλικιακές ομάδες 36-56 και 57-84 αποβάλλουν, δηλαδή το /u/ περίπου το ίδιο.

Εκπαίδευση-Φύλο	1	2	3
2	.127277 1.000		
3	-.191361 0.413	-.318638 0.014	
4	-.263739 0.110	-.391016 0.003	-.072378 1.000

Πίνακας 4. Αποβολή του άτονου /u/. Σύγκριση τεσσάρων ομάδων 1,2,3,4 με κριτήρια σύγκρισης την εκπαίδευση και το φύλο με Anova (Bonferroni)

Ως προς τη σχέση εκπαίδευσης και φύλου διαπιστώθηκε ότι μεταξύ γυναικών και αντρών λυκειακής και μεταλυκειακής εκπαίδευσης δεν υπάρχει στατιστική διαφορά δεν φαίνεται δηλαδή κάποια από τις δυο ομάδες να αποβάλλει περισσότερο το /u/. Γυναίκες λυκειακής και μεταλυκειακής εκπαίδευσης φαίνεται να αποβάλλουν περίπου το ίδιο ($p=0,413>0,05$). Υπάρχει όμως μεγάλη στατιστική διαφορά μεταξύ των αντρών λυκειακής εκπαίδευσης τόσο με τους άντρες μεταλυκειακής εκπαίδευσης με ποσοστά 53% και 15% αντίστοιχα ($p=0,003<0,05$), όσο και με τις γυναίκες μεταλυκειακής που αποβάλλουν το /u/ σε ποσοστό 22% ($p=0,014<0,05$). Οι άντρες δηλαδή λυκειακής εκπαίδευσης αποβάλλουν το /u/ περισσότερο από τους άντρες και τις γυναίκες μεταλυκειακής εκπαίδευσης.

Εκπαίδευση- Ηλικία	1	2	3	4	5
2	.129113 1.000				
3	.380457 0.020	.251345 0.358			
4	-.200893 1.000	-.330005 0.071	-.58135 0.000		
5	-.046629 1.000	-.175742 0.000	-.427087 0.009	.154264 1.000	
6	-.089621 1.000	-.089621 0.949	-.470078 0.003	.111272 1.000	-.042991 1.000

Πίνακας 5. Αποβολή του άτονου /u/. Σύγκριση έξι ομάδων με κριτήρια σύγκρισης την εκπαίδευση και την ηλικία, με Anova (Bonferroni)

Τα άτομα 18-35 λυκειακής εκπαίδευσης (30%) αποβάλλουν το /u/ λιγότερο σε σχέση με τα άτομα 57-84 (68%) ($p=0,020<0,05$) της ίδιας εκπαιδευτικής βαθμίδας. Η ομάδα

αυτή παρουσιάζει στατιστικά πολύ σημαντική διαφορά με όλες τις ομάδες μεταλυκειακής εκπαίδευσης.

Η ομάδα 18-35 ετών αποβάλλει το / u/ λιγότερο (10%) ($p=0,000<0,01$) συγκριτικά με τις ομάδες 36-56 (26%) ($p=0,009<0,01$) και 57-84 ετών (21%) ($p=0,003<0,01$). Συνάγεται επομένως, ότι α) εντός της ομάδας λυκειακής εκπαίδευσης τα άτομα 18-35 αποβάλλουν λιγότερο το /u/ σε σχέση με τα άτομα 57-84 ετών, β) τα άτομα 36-57 λυκειακής εκπαίδευσης αποβάλλουν το /u/ περισσότερο σε σχέση με τα άτομα 18-35 ετών μεταλυκειακής εκπαίδευσης και γ) τα άτομα 57-84 ετών λυκειακής εκπαίδευσης αποβάλλουν το /u/ κατά πολύ απ' όλες τις ομάδες. Μεταξύ των ατόμων μεταλυκειακής εκπαίδευσης όλων των ηλικιακών ομάδων δεν παρατηρούνται σημαντικές στατιστικές αποκλίσεις.

Φύλο- Ηλικία	1	2	3	4	5
2	.263814 0.932				
3	.341993 0.256	.078179 1.000			
4	.178628 1.000	-.085186 1.000	-.163365 1.000		
5	.220157 1.000	-.043657 1.000	-.121836 1.000	.04153 1.000	
6	.387124 0.112	.12331 1.000	.045131 1.000	.208496 1.000	.166967 1.000

Πίνακας 6. Αποβολή του άτονου /u/. Σύγκριση έξι ομάδων με κριτήρια σύγκρισης το φύλο και την ηλικία με Anova (Bonferroni)

Από τη στατιστική ανάλυση δεν προέκυψε στατιστική σημαντική διαφορά μεταξύ των ομάδων, δηλαδή δεν φαίνεται να υπάρχει συσχέτιση μεταξύ φύλου και ηλικιακής ομάδας.

Κεφάλαιο 7

Ευρήματα-Αποτελέσματα

7.1 Κοινωνικές μεταβλητές

Τα ευρήματα που προέκυψαν από τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων της έρευνας για την αποβολή των άτονων /i/ και /u/ στην Αιτωλική διάλεκτο καταδεικνύουν ενδιαφέροντα πορίσματα.

Είναι πρόδηλο ότι τα άτομα λυκειακής εκπαίδευσης αποβάλλουν τα άτονα /i/ και /u/ περισσότερο σε σχέση με εκείνα της μεταλυκειακής εκπαίδευσης. Οι άντρες αποβάλλουν το άτονο /i/ περισσότερο από τις γυναίκες, αλλά δεν υπάρχει καμία διαφοροποίηση στην αποβολή του άτονου /u/ στα δυο φύλα. Οι νεότεροι ομιλητές 18-35 ετών εμφανίζουν να αποβάλλουν λιγότερο τα άτονα /i u/ από τους ομιλητές 57-84 ετών. Αξίζει να σημειωθεί ότι μεταξύ των ομιλητών των ηλικιακών ομάδων 36-56 και 57-84 δεν υπάρχει ουσιαστική διαφοροποίηση στην αποβολή των άτονων /i u/. Από την εξέταση της σχέσης εκπαίδευσης-φύλου, φαίνεται ότι άντρες και γυναίκες λυκειακής εκπαίδευσης αποβάλλουν τα άτονα /i u/ σχεδόν το ίδιο, όπως και τα άτομα μεταλυκειακής. Είναι όμως σημαντική η διαφορά που παρατηρήθηκε στους άντρες λυκειακής εκπαίδευσης οι οποίοι αποβάλλουν τα άτονα /i u/ περισσότερο από τους άντρες και τις γυναίκες μεταλυκειακής εκπαίδευσης. Ως προς τις μεταβλητές εκπαίδευση και ηλικία, διαπιστώθηκε ότι μεταξύ όλων των ομάδων λυκειακής εκπαίδευσης δεν υπάρχει διαφορά στην αποβολή των άτονων /i u/ με εξαίρεση την αποβολή του /u/ από τους νέους 18-35 ετών που το αποβάλλουν λιγότερο σε σχέση με τα άτομα 57-84 ετών. Αναφορικά με τους ομιλητές 36-56 ετών λυκειακής αυτοί αποβάλλουν τα /i u/ περισσότερο από τους ομιλητές 18-35 μεταλυκειακής. Και εδώ όμως υπάρχει μια διαφοροποίηση σε σχέση με την αποβολή του /u/, καθώς οι ομιλητές

56-84 ετών λυκειακής εκπαίδευσης το αποβάλλουν κατά πολύ απ' όλες τις ομάδες μεταλυκειακής εκπαίδευσης.

Η ανάλυση της σχέσης φύλου και ηλικίας έδειξε ότι οι γυναίκες 18-35 αποβάλλουν το /i/ περίπου το ίδιο σε σχέση με τους ομήλικους τους άντρες και τις γυναίκες των άλλων ηλικιακών ομάδων, αλλά όχι σε σχέση με τους άντρες 57-84 ετών. Στους άντρες δε δεν φαίνεται να υπάρχει κάποια διαφοροποίηση με βάση την ηλικία. Στην αποβολή του /u/ δεν εμφανίζεται καμία διαφοροποίηση. Τα ευρήματα αυτά δείχνουν να παρουσιάζεται μια σταδιακή εξέλιξη στη διάλεκτο και κατ' επέκταση να επέρχεται μια γλωσσική διακύμανση. Ιδιαίτερα όμως πρέπει να τονιστεί ότι η αποβολή του άτονου /i/ είναι πιο συχνά εμφανιζόμενο φωνολογικό φαινόμενο συγκριτικά με την αποβολή του άτονου /u/. Και στην έρευνα του Pappas, επίσης, εντοπίζεται εξέλιξη στις γλωσσικές μεταβλητές της διαλέκτου καθώς σε αρκετούς ομιλητές 15-31 ετών παρατηρείται διαφορά μεταξύ του /li/ και /ni/ όπου είναι πιο στατιστικά πιο συχνή η φατνιακή ποικιλότητα του /li/ και όχι η ουρανική /li/, ενώ δεν συμβαίνει το ίδιο για το /ni/ καθώς η ουρανική ποικιλότητα /ni/ είναι πιο εμφανής σε σχέση με τη φατνιακή /ni/ (Pappas 2008:506-508).

7.2 Φωνολογικές Μεταβλητές

Εκτός από τη στατιστική επεξεργασία των κοινωνιολογικών μεταβλητών, έγινε και φωνολογική καταγραφή η οποία δεν υποβλήθηκε σε στατιστική επεξεργασία εξαιτίας είτε της καθολικής είτε της σποραδικής εμφάνισης των φωνολογικών δεδομένων. Από το ερώτημα, ως προς την αποβολή των άτονων /i/ και /u/ στο άρθρο, παρατηρείται ότι δεν μπορούν να αποβληθούν τα άτονα στην ονομαστική του ενικού του θηλυκού οριστικού άρθρου και ονομαστική του πληθυντικού αρσενικού και θηλυκού πχ. η μαθήτρια, οι κοπέλες, οι γνωστοί. Υπάρχει όμως αποβολή σε όλους τους άλλους τύπους των άρθρων όπου εμφανίζονται τα άτονα /i u/. Επισημαίνεται ότι αρκετοί ομιλητές όταν απέβαλαν το /i/ στην αιτιατική πτώση του ενικού αριθμού του άρθρου *την* /tin/ ανέπτυσαν ένα /e/ όταν η επόμενη λέξη άρχιζε από σύμφωνο. Ο αρχικός τύπος *την* με την προσθήκη του /e/ γίνεται *τνε* [tine] και μετά την αποβολή του /i/ έχουμε τον τύπο *τνε* [tne] (δεν ακολουθεί το φαινόμενο της ανύψωσης του /e/ σε /i/ και η εμφάνιση του τύπου *τνι* [tɲi]).

Παραδείγματα:

21. να τ'νε δεις [natne'dis], θα τ'νε βρείς [θatne'vrɪs], δεν τ'νε νοιάζ' [ðendne'ɲaz], να τ'νε πάρ' [natne'par], θα τ'νε βρει [θatne'vri], θα τ'νε ψάξ' [θatne'psaks], τ'νε θ'μόμνα [tne'θmomna].

Μια άλλη μεταβλητή που εξετάστηκε ήταν η δυνατότητα εμφάνισης τεσσάρων διαδοχικών συμφώνων μέσα στις φωνολογικές και όχι στις γραμματικές λέξεις. Παρατηρήθηκε, λοιπόν, ότι μπορούν -μετά την αποβολή των άτονων /i u/- να εμφανίζονται τέσσερα ή και πέντε διαδοχικά σύμφωνα (ΣΣΣΣ) στις φωνολογικές λέξεις. Οι περιπτώσεις αυτές δεν υποβλήθηκαν σε στατιστική ανάλυση όπως και το φωνητικό είδος των συμφωνικών συμπλεγμάτων που προκύπτουν εξαιτίας της μη συχνής εμφάνισης του φαινομένου στο λόγο των ομιλητών. Παραθέτω -σχεδόν- το σύνολο των περιπτώσεων που καταγράφηκαν στις συνεντεύξεις:

Πίνακας 7

Φωνολογική λέξη	Φωνητική μεταγραφή ΔΦΑ	Είδος ΣΣΣΣ
τ'ς διακοπές	tsðjako-'pes	tsðj
έτσ' π' λες	'etsples	tspl
δεν τ'ς πρόλαβα	ðents-'prolava	tspr
στ' γραμματική	zɔɣramati-'ci	zɔɣr
στ' Φλωρεντία	stflore-'dia	stfl
τ'ς Σταμνάς	tssta-'mnas	tsst
τ'ς τραυμάτ'σε	tstra'v-matse	tstr
στ' Πρέβεζα	'zd-preveza	zdbr
στ' Κρήτ'	'zd-grit,	zdgr
στ' Χρυσοβίτσα	stxriso-'vitsa	stxr

έτσ' ξέρω	ets-'ksero	tsks
βρίσκ'ς δουλειά	vriscsðu-'λα	scsð
βρίσκ'ς δ'λειά	vriscsð-'λα	scsðλ
τ'ς προίκ'σε	ts'pricse	tspr
έτσ' πλατιά	etspla-'tça	tspl
ενάμ'σ' χρονών	enamsxro-'non	msxr
στ'μπλούζα	zd-'bluza	zdbl
έχ'φτιαξ'	eç-'ftçaks	çft
στ' προκειμέν'	zdbroci-'meŋ	zdbr
τ'ς γνώσης	'ts-γnosis	tsɣn
στ'πλατεία	zdbla-'tia	zdbl
τ'ς προσφοράς	tsprosfo-'ras	tspr
τ'ς πραμαντιώτες	tsprama-'djotes	tspr
τ'ς πρόλαβα	'ts-prolava	tspr
τ'ς κρίσεις	ts-krisis	tskr
τ'ς πρώτους	'ts-'protus	tspr
τ'ς προσεγγίσω	tsprose-'jiso	tspr
τ'ς βλέπαμε	'ts-vlepame	tsvl
τ'ς δυο	'ts-ðjo	tsðj
στ' πραγματικότητα	zdbramati-'kotita	zdbr
τ'ς κρεμασμένους	tskrema-'zmenus	tskr
τ'ς προάλες	tspro-'ales	tspr

έχ'ς χτυπήσ'	eçsxti-'pis	çsxt
τ'ς δρόμους	'ts-ðromus	tsðr
στ'ς κατευθύνσεις	stskate'f-θinsis]	stsk
τ'ς σπόρους	ts-'sporus	tssp
στ' προφορά	zdbrofo-'ra	zdbr
στ' Βλαχοπούλου	stvlaxo-'pulu	stvl
τ'ς χρησιμοπούνε	tsxrisimopi-'une	tsxr
τ'ς πρακτικούς	tsprakti-'kus	tspr
τ'ς πνίγανε	'ts-pniγane	tspn
τ'ς μπλάνες	'ts-blanes	tsbl
στ' τριετία	zdtrie-'tia	zdtr
τ'ς ξύλινες	'ts-ksilines	tsks
τ'ν ψ'χή σ'	db-'psçis	dbpsç

Επιπρόσθετα, δε, εξετάστηκε η θέση με την οποία τοποθετούνται καθένα από τα τεμάχια των παραπάνω συμφωνικών συμπλεγμάτων στην ιεραρχία της αντηχητικότητας (η οποία δείχνει τη σχέση αντήχησης ενός φωνητικού τεμαχίου σε σχέση με κάποιο άλλο τεμάχιο). Φαίνεται ότι σε πολλές περιπτώσεις τα σύμφωνα δεν είναι διατεταγμένα με σειρά σταθερά αυξημένης αντηχητικότητας. Εμφανίζεται μια διακύμανση στη διάταξή τους όπως προκύπτει από τα παραδείγματα του πίνακα:

Πίνακας 8

Φωνολογική λέξη	Συμφωνικό σύμπλεγμα	Φώνημα	Περιγραφή
[ðents'prolava]	[tspr]	/t/	άηχο κλειστό

		/s/	άηχο τριβόμενο
		/p/	άηχο κλειστό
		/r/	μονοπαλλόμενο
[zdyramati'ci]	[zdyr]	/z/	ηχηρό τριβόμενο
		/d/	ηχηρό κλειστό
		/ʝ/	ηχηρό τριβόμενο
		/r/	μονοπαλλόμενο
[eç'ftçaks]	[çftç]	/ç/	άηχο τριβόμενο
		/f/	άηχο τριβόμενο
		/t/	άηχο κλειστό
		/ç/	άηχο τριβόμενο
vriscsðu'la]	[scsð]	/s/	άηχο τριβόμενο
		/c/	άηχο κλειστό
		/s/	άηχο τριβόμενο
		/ð/	ηχηρό τριβόμενο
[enamxrnɔ'non]	[msxr]	/m/	ηχηρό ρινικό
		/s/	άηχο τριβόμενο
		/x/	άηχο τριβόμενο
		/r/	ηχηρό μονοπαλλόμενο
[stvlaxo'pulu]	[stvl]	/s/	άηχο τριβόμενο
		/t/	άηχο κλειστό
		/v/	ηχηρό τριβόμενο

		/l/	πλευρικό
[stskate'fθinsis]	[stsk]	/s/	άηχο τριβόμενο
		/k/	άηχο κλειστό
		/s/	άηχο τριβόμενο
		/t/	άηχο κλειστό

Το πορίσμα αυτό δεν έχει καθολική ισχύ καθώς φαίνεται να υπάρχουν σύμφωνα τα οποία εμφανίζονται με σειρά ανιούσας αντηχητικότητας όπως φαίνεται στα ακόλουθα παραδείγματα:

[tsðjako'pes]	[tsðj]	/t/	άηχο κλειστό
		/s/	άηχο τριβόμενο
		/ð/	ηχηρό τριβόμενο
		/j/	ηχηρό τριβόμενο
[ts'ɣnosis]	[tsɣn]	/t/	ηχηρό κλειστό
		/s/	άηχο τριβόμενο
		/ɣ/	ηχηρό τριβόμενο
		/n/	ρινικό
[ts'ðromus]	[tsðr]	/t/	είναι άηχο κλειστό
		/s/	άηχο τριβόμενο
		/ð/	ηχηρό τριβόμενο
		/r/	ρινικό

Παρατηρήθηκε, επίσης ότι όταν η φωνολογική λέξη ξεκινά με το με το συμφωνικό σύμπλεγμα /ts/ μετά την αποβολή των άτονων /i u/, δεν επέρχεται καμία φωνολογική μεταβολή στα τεμάχια που ακολουθούν. Παρατηρούμε ότι όταν η φωνολογική λέξη ξεκινά με το σύμπλεγμα /st/ αυτό σε κάποιες περιπτώσεις τρέπεται σε φθόγγο /zd/. Αυτό συμβαίνει γιατί επέρχονται οι φωνολογικές διαδικασίες της αφομοίωσης και της ανομοίωσης. Για παράδειγμα στη φωνολογική λέξη στην πραγματικότητα [stin praxmati'kotita] έχουμε αφομοίωση, δηλαδή μια φωνολογική διαδικασία κατά την οποία ένα τεμάχιο προσλαμβάνει την αυτή τιμή με ένα άλλο προσκείμενό του τεμάχιο του κλειστού συμφώνου με το προηγούμενό του ρινικό. Έτσι το διχειλικό άηχο /p/ τρέπεται σε διχειλικό ηχηρό /b/. Στο προφορικό λόγο μετά και την αποβολή του άτονου /i/ δεν προφέρεται το ρινικό σύμφωνο /n/ [stbraxmati'kotita]. Με την διαδικασία της αφομοίωσης, το άηχο οδοντικό /t/ γίνεται κλειστό ηχηρό οδοντικό /d/ και το συριστικό άηχο /s/ μπροστά από το ηχηρό σύμφωνο /d/ γίνεται ηχηρό /z/, ώστε να έχουμε το φωνητικό σύμπλεγμα [zdb], [zdbraxmati'kotita] (Νέσπορ 2011:84,86). Οι υπερωικοί φθόγγοι /k x/ μετά την αποβολή του άτονου /i/, ουρανικοποιούνται και τρέπονται σε /c/ και /ç/ αντίστοιχα, χωρίς να παρατηρείται φωνολογική αλλαγή στα τεμάχια που ακολουθούν. Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων οι φθόγγοι αυτοί εμφανίζονται στην αρχή των φωνολογικών λέξεων.

Παρατηρήσεις:

Δεν αποβάλλονται τα άτονα /i u/ στις περιπτώσεις εκείνες που προκύπτουν τρισυμφωνικά συμπλέγματα, είτε γιατί δεν απλοποιούνται είτε γιατί εμποδίζεται η υποκειμενική φωνολογική αναπαράσταση της λέξης.

Παραδείγματα:

22. *μυρμήγκι* [mi'rmiçi], *γειτονία* [çito'nia], *μουριά* [mu'rja], *κοιτάω* [ci'tao], *κουρούνα* [ku'runa], *κουλτούρα* [ku'ltura], *μουσική* [musi'ci], *κουράζομαι* [ku'razome]

Επιβεβαιώνεται, επίσης ο κανόνας της μη αποβολής του άτονου φωνήεντος /u/ όταν απαντάται σε διαδοχικές συλλαβές που αρχίζουν με το ίδιο σύμφωνο, δηλαδή όταν οι συλλαβές εμφανίζουν το σχήμα Σ1ΦΣ1Φ: *κουκουνάρι* [kuku'nari], *κουκούλι* [ku'kuçi], *κουκούτσι* [ku'kutsi], *χουχουλιαζω* [xuxu'lazo].

Κατά τη διάρκεια ανάλυσης των λέξεων που περιείχαν το άτονο /i/ δεν περιλήφθησαν οι λέξεις εκείνες στις οποίες εμφανίζεται η φωνολογική διαδικασία της αποβολής των

τριβόμενων /s z/ και του προστριβόμενου /ts/. Μετά την ουρανικοποίηση των τριβόμενων ακολουθεί η αποβολή του άτονου /i/, η πιθανή αφομοίωση των ουρανικοποιημένων φθόγγων από το /s/ και η ανάπτυξη ενός ημίφωνου [i]. Τα παραπάνω φαινόμενα εντοπίζονται προ της διαδοχής του /is/ στις μορφολογικές κατηγορίες του β' ενικού προσώπου, του ενεστώτα των ρημάτων σε /zo/ (Κοντός 1988:105) π.χ. [ðja'vais] *διαβάζεις*, *νυστάζεις* [ni'staiz(s)], *τσακίζεις* [tsa'ciiz(s)], *γκρεμίζεις* [gre'miis] και του β' ενικού προσώπου, της οριστικής του μέλλοντα και υποτακτικής του αορίστου σε /isis/: *κουράσεις* [ku'rais], *κοιτάξεις* [ki'taiks], *μαζέψεις* [ma'zeips], *τρέξεις* ['treiks], *χαζέψεις* [xa'zeips], *κουρέψεις* [ku'reips] κ.λπ.

Αν και το σύνολο των συλλαβών που τέθηκαν υπό επεξεργασία ήταν μη τονιζόμενες εν τούτοις παρατηρήθηκε η αποβολή του τονισμένου /i/ στον αόριστο χρόνο της ενεργητικής και μέσης φωνής, η οποία συνδέεται με τον αναβιβασμό του τόνου στην τέταρτη προ του τέλους συλλαβή. Στην Αιτωλία, στη Θράκη, στο Λαγκαδά και στη Θεσσαλία ακούγονται ρηματικοί τύποι με τόνο στην τέταρτη από τη λήγουσα συλλαβή όπως: *έφαγαμι*, *έπιζαμι*, δηλαδή *φάγαμε*, *παίζαμε* (Κοντοσόπουλος 2008:100). Το φαινόμενο εμφανίστηκε κυρίως σε ομιλητές άνω των 60 ετών λυκειακής εκπαίδευσης και σποραδικά σε νεότερους ομιλητές της ίδιας βαθμίδας εκπαίδευσης. Ακολουθούν σχετικά παραδείγματα:

23. *δόθ'κανε* ['ðoθkane], *κανόν'σαμε* [ka'noɾsame], *ιδώθ'καμε* [i'ðoθkame], *ανταμώθ'καμε* [ada'moθkame], *αρραβωνιάστ'καμε* [aravo'ɾiastkame], *γνωρίστ'κανε* [ɣno'ristkame], *ξεράθ'κανε* [kse'raθkane], *τσακώθ'κανε* [tsa'koθkane], *ξεκίν'σανε* [kse'ciɾsane], *κρατήθ'κανε* [kra'tiθkane], *βολεύτ'κανε* [vole'ftkane], *πορεύτ'κανε* [po'reftkane], *ξεχάστ'κανε* [kse'xastkane], *παραδόθ'κανε* [para'ðoθkane], *αφέθ'κανε* [afe'θkane], *εμφανίστ'κανε* [emfa'ɾistkane], *πανρεύτ'καμε* [pa'dreftkame].

7.3 Συμπεράσματα

Από το επεξεργασθέν φωνολογικό υλικό προκύπτει ότι οι κανόνες της Αιτωλικής διαλέκτου περί μη αποβολής των άτονων /i u/ ισχύουν με εξαίρεση αρχικά την ερμηνεία του Κοντού για το άρθρο που υποστηρίζει ότι διατηρούνται τα άτονα /i u/ σε μορφολογικές κατηγορίες όταν αποτελούν χαρακτηριστικά μορφολογικά στοιχεία. Αποβάλλονται όμως ακριβώς εκείνα τα στοιχεία που σηματοδοτούν τις διαφορές των

διάφορων τύπων του άρθρου π.χ στα άρθρα *τη* /ti/ και *του* /tu/ μετά την αποβολή των άτονων /i u/ έχουμε το *τ'* /t/. Δεν φαίνεται δηλαδή ποιος είναι ο τύπος του άρθρου και ποια τα μορφολογικά χαρακτηριστικά που διατηρούνται. Δεν επιβεβαιώνεται στη συνέχεια ο κανόνας για την μη δυνατότητα διαδοχικής εμφάνισης περισσότερων των τριών συμφώνων μετά την αποβολή των άτονων, αφού είναι δυνατή η ακολουθία τεσσάρων ή και πέντε συμφώνων στις φωνολογικές και όχι στις γραμματικές λέξεις. Η διαδοχή αυτή δεν είναι συχνά εμφανιζόμενο φωνολογικό φαινόμενο αλλά μπορεί να προκύψει σε ορισμένα φωνολογικά περιβάλλοντα τόσο στην αρχή όσο και στο μέσο των φωνολογικών λέξεων.

Τα τεμάχια των συμφωνικών συμπλεγμάτων που προέκυψαν από τη παραπάνω ανάλυση εξετάστηκαν και ως προς τη θέση τους στην ιεραρχία της αντηχητικότητας. Η πλειοψηφία των συμφωνικών τεμαχίων φαίνεται να μην βρίσκονται με διάταξη σταθερά ανιούσας αντηχητικότητας χωρίς όμως αυτό να είναι καθολικός κανόνας. Για το λόγο αυτό απαιτείται περαιτέρω έρευνα για να επιβεβαιώσει ή να αναιρέσει τα παραπάνω.

7.4 Διάλεκτος και Στερεότυπο

Κάθε ομιλητής μαθαίνει τα χαρακτηριστικά της μητρικής του γλώσσα από την αλληλεπίδρασή του με τον κοινωνικό περίγυρο. Το αποτέλεσμα είναι αναπτύξει την ικανότητα να επικοινωνεί και να εκφράζεται με την διάλεκτο που χρησιμοποιείται στο κοινωνικό περιβάλλον όπου μεγαλώνει. Όλες οι γλώσσες, και κατ' επέκταση όλες οι τοπικές διάλεκτοι, είναι ισοδύναμα και εξίσου αποτελεσματικά στην εξυπηρέτηση των επικοινωνιακών και νοητικών αναγκών των ομιλητών τους. Δεν υπάρχουν *καλύτερες* γλώσσες, όπως δεν υπάρχουν και *καλύτερες* τοπικές προφορές (Πρωτόπαπας 2003:42).

Έτσι, αξίζει να παρατηρηθεί ότι η πλειοψηφία των συμμετεχόντων ως προς την παρούσα έρευνα μπορούσε να εντοπίσει την γλωσσική ιδιαιτερότητα της διαλέκτου που συνοψίζεται στη φράση «κόβουμε τις λέξεις». Οι περισσότεροι δεν διαπίστωναν διαφορές στη διάλεκτο της ευρύτερης περιοχής αλλά έκαναν μικρές μόνο επισημάνσεις και έβρισκαν πολλές ομοιότητες στη προφορά με τους λοιπούς Στερεοελλαδίτες. Διατυπώθηκε δε η άποψη από αρκετούς ομιλητές ότι η αποβολή γενικότερα των

φωνηέντων ακουστικά δίνει την αίσθηση της τραχύτητας, της βαριάς προφοράς και ότι τα μέλη και μη της κοινότητας τη θεωρούν βλάχικη.

Η λέξη «βλάχος» στη κυριολεξία αναφέρεται σε μια ομάδα νομάδων, αλλά χρησιμοποιείται από πολλούς για να υπαινιχθούν τους κατοίκους της επαρχίας (Pappas 2008:511). Παρατίθενται χαρακτηριστικές απόψεις ομιλητών, ανδρών και γυναικών της παρούσας έρευνας διαφορετικού μορφωτικού επιπέδου, για το χαρακτηρισμό βλάχος. Σημειώνεται δε ότι αυτές δεν συνδέονταν με τη θετική ή την αρνητική στάση τους απέναντι στην πόλη:

X. (68 ετών): *ο ξάδελφος μ' στ'ν Αθήνα έτ'χε με μια παρέα παιδιά... είχε γυρίσ' το ποδήλατο και δεν έβρισκαν το λάθος, οπότε σκύβ' ο ξαδελφός μ' και λέει γκίουι το λάστιχο...και τ' λέει ένα παιδί τ'ς παρέας βλάχος είσαι ρε;*

X. (68 ετών): *όταν παραθέριζα στο Αίγιο η σπιτονοικοκυρά μου έλεγε έχετε βαριά ομιλία... έχουμε βαριά προφορά φούλα αλλά τώρα έχουμε βελτιωθεί στ' γλώσσα... εμείς κόβουμε τις λέξεις*

Γ. (64 ετών): *στα ημιορεινά χωριά Σ...Αγ. Β... στα ψ'λότερα αρχίζ' και γίνεται πιο τραχιά λιγάκ' η γλώσσα... τώρα στα νέα παιδιά είναι ήρεμ' να το πω έτσ' πιο γλυκιά η γλώσσα δε μιλάνε όπως εγώ κάπως άγρια.*

Π. (39 ετών): *το στερεότυπο που έχει επικρατήσει στους άλλους είναι ότι μιλάμε βλάχικα που δεν έχει καμία σχέση μ' αυτό ...χαρακτηριστικό μας είναι οι κομμένες λέξεις. Στην ενδοχώρα είναι πιο έντονη η προφορά όπως και στον αγροτικό πληθυσμό της*

N. (34 ετών): *μιλάμε βλάχικα είναι ένα στερεότυπο, αλλά δε ξέρω πώς αλλιώς θα μπορούσα να το πω κάπως πρέπ' να το πεις έτσι δε ξέρω...*

B (27 ετών): *είμαστε λίγο βλάχ' όμως δε μπορούμε να το κρύψουμε ,σ' όλ' τ' νοοτροπία μας Βραχώρ' είμαστε.*

Η ίδια ακριβώς αντίληψη απαντάται και στους ομιλητές της έρευνας του Pappas. Χαρακτηρίζουν ως βλάχικα την ουρανική προφορά του /li/ και /ni/ υπονοώντας έτσι την αντίθεση-διαφορά: επαρχιώτικης και αστικής καταγωγής, αμόρφωτου ατόμου και μορφωμένου ανόητου και έξυπνου (Pappas 2008:521).

Στην παρούσα έρευνα ειδικότερα οι άντρες νεότερης ηλικίας είπαν ότι μιλάνε χωρίς να τους ενδιαφέρει πώς ακούγονται σε τρίτους, καθώς κάθε περιοχή έχει τα δικά της

γλωσσικά χαρακτηριστικά, ενώ θεωρούν εξαιρετικά κωμική την επιτηδευμένη προσπάθεια κάποιων ομιλητών να μιλήσουν «στρογγυλεμένα». Σύμφωνα με τον Γ.(24 ετών) για τη δημιουργία αυτού του στερεοτύπου υπεύθυνη είναι και η τηλεόραση. Χαρακτηριστική είναι η αναφορά του στο σίριαλ του MEGA «Επτά θανάσιμες πεθερές», όπου, στο επεισόδιο 107/8 «Η Πατρινιά πεθερά», η συμπεθέρα από το Αγρίνιο εμφανίζεται να μιλάει με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι απαραίτητη η χρήση υπότιτλων. Ο Β. (31 ετών) ανέφερε ότι η ραδιοφωνική εκπομπή «Ελληνοφρένεια» -όταν εκπέμπονταν από τον σταθμό SKAI-ανέφερε αρνητικά σχόλια για τον τρόπο ομιλίας των Αγρινιωτών χρησιμοποιώντας το χαρακτηρισμό *βλάχοι* και πρόσβαλε την τοπική ομιλία χαρακτηρίζοντάς την ακαταλαβίστικη. Γενικά εκτιμάται ότι τα ΜΜΕ, στην προσπάθεια τους να αποδώσουν με χιουμοριστικό ύφος τη χρήση της διαλέκτου της περιοχής δεν λειτουργούν τις περισσότερες φορές θετικά. Επισημάνθηκε δε ότι σε αρκετές περιπτώσεις η πόλη προβάλλεται μέσα από αρνητικά και όχι θετικά γεγονότα δίνοντας λανθασμένη εντύπωση για το πολιτιστικό επίπεδο των κατοίκων. Από την άλλη οι ίδιοι ομιλητές ανέφεραν αστεία προσωπικά περιστατικά που έζησαν και σχετίζονταν με τη διάλεκτο της περιοχής.

Αρκετοί μάλιστα από αυτούς ανέφεραν τη γλωσσική προσαρμογή που επέλεξαν οι ίδιοι να κάνουν σε κάποιες περιπτώσεις είτε για επαγγελματικούς λόγους είτε σε μια προσπάθεια να ταυτιστούν με άλλα μέλη της κοινότητας το κατά τις περιστάσεις αναγκαίο. Η αναγκαιότητα αυτή διαπιστώνεται και από την έρευνα του Preston όπου οι ομιλητές θεωρούν ότι μεταξύ των παραγόντων που παίζουν σημαντικό ρόλο και βασικό κίνητρο στην εκμάθηση και χρήση γλωσσικών ποικιλοτήτων είναι η επιθυμία του *ανήκειν* (fit in) στην ίδια κοινότητα με τους ομοίους. Η ικανότητα απόδοσης μιας γλωσσικής ποικιλότητας εκ μέρους των ατόμων ως στοιχείο ενός πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί και τρόπο ένταξης σ' αυτό (Preston 1993:236). Χαρακτηριστικά προς επίρρωση παραδείγματα:

Γ. (64 ετών): *στ' δουλειά σ' αναγκάζ' να μη μιλάς ελεύθερα όπως στ' καθ'μερινή μας ζωή... όταν βλέπεις μια ωραία κυρία μιλάς πιο στρογγυλεμένα.*

Π. (39 ετών): *σε μια προσπάθεια εδραίωσης της ταυτότητας να γίνεται κάποιες φορές για επαγγελματικούς λόγους και επιτηδευμένη χρήση αυτής της προφοράς σαν κώδικας οικειότητας...*

Μ. (38 ετών): *ετσ' με ξέρουν έτσ' μιλάω αυτή είναι η μητρική μας γλώσσα, όταν μιλάω με ηλικιωμένους στο χωριό μιλάω επιτηδευμένα πιο πολύ τ' αγρινιώτ'κο όταν προσπαθώ να τ'ς προσεγγίσω.*

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απόψεις των ομιλητών αντρών για τη σχέση της γλώσσας με τη θηλυκότητα.

Π. (39 ετών): *στα πλαίσια όμως της θηλυκότητας να πρέπει να μαζευτεί η προφορά. Υπάρχει ένα στερεότυπο σε σχέση με την κατασκευή του φύλου και ίσως η τραχύτητα της γλώσσας στους άντρες δεν είναι εξοβελιστέα.*

Γ. (64 ετών): *όταν τ' μιλάει αυτή τ' γλώσσα ο άντρας, καλώς καμωμένα άντε ν' ακούσεις τ'ς λέξεις έτσ' κομμένες από μια ωραία γυναίκα φαίνεται σα παραφωνία...*

Μ. (37 ετών). *οι γυναίκες είναι πιο προσεκτικές στ' προφορά οι άντρες μιλάμε όπως μας βγει...*

Οι απόψεις των ομιλητών ότι το γλωσσικό στερεότυπο σχετίζεται και με το φύλο φαίνεται να επιβεβαιώνεται και μέσα από τη στατιστική ανάλυση, αφού οι γυναίκες υπηρετούν την θηλυκότητά τους και γλωσσικά συμμορφούμενες. Η χρήση μη χαρακτηριζόμενης προφοράς από τις γυναίκες προκύπτει και μέσα από άλλες κοινωνιογλωσσολογικές μελέτες όπως του Pappas όπου εκείνες που δεν είχαν παντρευτεί ή δεν είχαν αποκατασταθεί επαγγελματικά χρησιμοποιούσαν την φατνιακή (li) και όχι την ουρανική ποικιλία (li) (Pappas 2008:511-515). Τα στερεότυπα κατασκευάζονται τόσο από τις αντιλήψεις και τις πεποιθήσεις όσο και τις προκαταλήψεις που αναπαράγονται ουσιαστικά στην κοινωνία. Τα γλωσσικά στερεότυπα προβάλλονται τα τελευταία χρόνια και από τα ΜΜΕ τα οποία παίζουν καθοριστικό ρόλο στον στιγματισμό διάφορων προφορών αφού αυτές εκτός των άλλων δίνουν πληροφορίες και για την καταγωγή του ομιλητή.

Και η παρούσα έρευνα επιβεβαιώνει ότι η αποδοχή από τους ομιλητές του γλωσσικού στερεότυπου ως «παρέκκλισης» από την ορθή χρήση της γλώσσας μπορεί να οδηγεί σε σταδιακό περιορισμό της τοπικής διαλέκτου και εξομοίωσης με την κυρίαρχη νέα ελληνική. Η τελευταία που είναι η γλώσσα του σχολείου έχει μεγαλύτερο «κύρος» και επίδραση -ειδικά στους νέους- και αναπόφευκτα αποδυναμώνει τις διαλέκτους. Ίσως βαθμιαία αυτό να οδηγεί σε μια σταδιακή εξαφάνιση της πολυμορφίας της γλώσσας και των δεσμών με την παράδοση της κάθε περιοχής. Από αυτή την άποψη η γλωσσολογία

καλείται όχι απλά να καταγράψει επιστημονικά την ποικιλομορφία της γλώσσας αλλά και να την ερμηνεύσει στηριζόμενη στα δεδομένα και τις απόψεις των φυσικών ομιλητών. Χαρακτηριστικό προς τούτο είναι η έρευνα του Preston ο οποίος υποστηρίζει ότι η γλωσσολογία μπορεί να διαστρεβλώσει τη γλωσσική πραγματικότητα των απλών ομιλητών ή να την ερμηνεύσει μερικώς, εάν δεν λάβει υπόψη την έλλειψη γνώσης των τελευταίων για τη δομή της γλώσσας, την ικανότητα διάκρισης εκ μέρους τους των διαφορών και τη δυνατότητα οι απόψεις τους να συσχετιστούν με λύσεις σε γλωσσικά προβλήματα. Η έλλειψη όμως κατανόησης της ταυτότητας της λαϊκής γλωσσολογίας - ως μέρος της λύσης γλωσσικών ζητημάτων- ελλοχεύει τον κίνδυνο να στερήσει από την ακαδημαϊκή κοινότητα την ευκαιρία να ανακαλύψει πτυχές, μηχανισμούς αλλαγών και ποικιλότητας της γλώσσας αλλά ιδίως την κοινωνική λειτουργία που αυτή υπηρετεί (Preston 1993:252-253).

Επίλογος

Η Αιτωλική διάλεκτος φαίνεται να αλλάζει σταδιακά. Αυτό αναδεικνύεται μέσα από τα αποτελέσματα της μεθοδολογίας που ακολουθήθηκε στη παρούσα έρευνα για τη μελέτη της αποβολής των άτονων /i/ και /u/. Η στατιστική ανάλυση έδειξε ωστόσο, και μια διαφοροποίηση στη συχνότητα εμφάνισης των άτονων /i u/. Φαίνεται σε ορισμένες μεταβλητές η αποβολή του /i/ να είναι πιο συχνά εμφανιζόμενο φωνολογικό φαινόμενο σε σχέση με την αποβολή του /u/. Ως προς το φύλο οι άντρες αποβάλλουν το /i/ περισσότερο από τις γυναίκες, ενώ δεν διαφοροποιούνται ως προς την αποβολή του /u/. Οι νεότεροι ομιλητές αποβάλλουν λιγότερο σε σχέση με τις άλλες ηλικιακές ομάδες αλλά δεν υπάρχουν ουσιαστικές αποκλίσεις μεταξύ των ατόμων μέσης και τρίτης ηλικίας. Η εκπαίδευση επηρεάζει την γλωσσική ποικιλότητα, αφού οι ομιλητές λυκειακής εκπαίδευσης αποβάλλουν συγκριτικά περισσότερο από τους ομιλητές μεταλυκειακής εκπαίδευσης.

Εκτός των στατιστικών δεδομένων, εξίσου ενδιαφέροντα ήταν και τα φωνολογικά πορίσματα. Δεν επιβεβαιώνονται δυο από τις εξαιρέσεις περί μη αποβολής των άτονων /i/ και /u/. Έτσι αποβάλλονται τα /i/ και /u/ σε όλους τους τύπους του άρθρου -πλην της ονομαστικής- ακόμα κι αν αποτελούν χαρακτηριστικά στοιχεία και είναι δυνατή η ακολουθία περισσοτέρων από τρία διαδοχικά σύμφωνα στις φωνολογικές λέξεις. Τα συμφωνικά αυτά συμπλέγματα εξεταζόμενα ως προς την ιεραρχία της αντηχητικότητας φαίνεται να μην είναι διατεταγμένα με αύξουσα αντηχητικότητα απαιτείται όμως διεξοδικότερη έρευνα για την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων.

Τέλος, η συζήτηση με τους ομιλητές της έρευνας ήταν εποικοδομητική και για τις πληροφορίες που έδωσαν για τον τρόπο δημιουργίας των στερεοτύπων της τοπικής διαλέκτου.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Άνδριώτης, Νικόλαος, 1931, Περὶ τῆς ἀποβολῆς τῶν νόθων φωνηέντων ι και υ ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ, *Ἀθηνᾶ* 43, 171–185.

Άνδριώτης, Νικόλαος, 1933α, Περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν βορείων ἰδιωμάτων τῆς νέας ἑλληνικῆς, *Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν* 10, 304–323.

Άνδριώτης, Νικόλαος, 1933β, Φωνητικὰ τῶν βορείων ἰδιωμάτων τῆς νέας ἑλληνικῆς, *Ἀθηνᾶ* 45, 253–262.

Εμβαλώτης, Αναστάσιος, Κατσή, Αθανάσιος, Σιδερίδης, Γεώργιος, 2006, *Στατιστική Μεθοδολογία Εκπαιδευτικῆς Ἐρευνας*, Ιωάννινα.

Κοντός, Παναγιώτης, 1989, *Φωνολογικὴ Ἀνάλυση τοῦ Αἰτωλικοῦ Ἰδιώματος: Συμβολὴ στὴ νεοελληνικὴ διαλεκτολογία*, Δημοσίευτη διδακτορικὴ διατριβὴ Ἐθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν.

Κοντός, Παναγιώτης, 2007, Το αἰτωλικὸ ἰδίωμα στὸ παρὸν καὶ στὸ μέλλον. Στὸ Γλωσσικὸς Περίπλους: *Μελέτες Ἀφιερωμένες στὴ Δήμητρα Θεοφανοπούλου-Κοντού*, 398–405, Ἀθήνα:Καρδαμίτσας.

Κοντοσόπουλος, Νικόλαος, 2008, *Διάλεκτοι καὶ ἰδιώματα τῆς Νέας Ἑλληνικῆς*. Ἀθήνα: Γρηγόρης.

Κουβέλης, Μπάμπης, 1999, *Λεξιλόγιο τοῦ Ξηρομέρου, Επίμετρο:Ἰδιωματικές Ἐκφράσεις - Γλωσσικές- Γραμματικές καὶ ἄλλες ἰδιαιτερότητες*, Ἀθήνα: Σανιδά

Labov, William, 1972b, *Sociolinguistic patterns*, Philadelphia:University of Pennsylvania Press.

Labov, William, 1994, *Principles of Linguistic change, Volume 1: Internal factors*, Oxford: Blackell.

Μαγουλάς, Γεώργιος, 1977, Δομολογικὴ Θεώρησι τοῦ Φωνηεντισμοῦ τῶν Βορείων Ἰδιωμάτων, *Πρακτικὰ Α΄ Συμποσίου Γλωσσολογίας Βορειοελλαδικοῦ Χώρου*, 31–36, Θεσσαλονίκη.

Μανικάρου, Μεταξούλα-Σπυρέλη, Χρυσούλα, 2009, *Αγρίνιο: Δήμαρχοι καὶ Δημαρχίες 1833–2007*, Πάτρα:Δόντι-Δήμος Αγρινίου.

- Μικρός, Γεώργιος, 1999, *Κοινωνιογλωσσική Προσέγγιση Φωνολογικών Προβλημάτων της Νέας Ελληνικής*, Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Milroy, Lesley, 1987, *Observing and analyzing natural language*, Oxford: Blackell
- Μπουτούρας, Ἀθανάσιος, 1911, *Φωνητικὰ καὶ ὀρθογραφικὰ τῆς Νεοελληνικῆς: Ὁ ὑπολανθάνων νόμος τῆς ἐξασθενώσεως τοῦ ΟΥ εἰς Ι πρὸ τῆς ἀποσιωπήσεως καὶ ἐκβολῆς αὐτοῦ ἐν τοῖς βορείοις ἰδιώμασι*, Αθήνα: Π. Δ. Σακελλάριος.
- Νέσπορ, Μαρίνα, 2011, *Φωνολογία*, Αθήνα: Πατάκης.
- Newton, Brian, 1972. *The generative interpretation of dialect: A study of Modern Greek Phonology*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Παναγόπουλος, Ἐλευθέριος, 1983, Παρατηρήσεις πάνω στὸ κλείσιμο τῶν φωνηέντων *Πρακτικὰ Β΄ Συμποσίου Γλωσσολογίας Βορειοελλαδικοῦ Χώρου*, 305-309, Θεσσαλονίκη.
- Παπαδόπουλος, Ἄνθιμος Ἀ, 1926, *Γραμματικὴ τῶν βορείων ἰδιωμάτων τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, Αθήνα: Π. Δ. Σακελλάριος.
- Parazachariou, Dimitris, 2006, A quantitative study of the lateral variable (l) in the dialect of Patras. Στο Mark Janse, Brian Joseph and Angela Ralli (επιμ.), *Proceedings of the 2nd International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory (Mytilini, Greece, 30 September–3 October 2004)*, 298–313, Πάτρα: Patra University Press.
- Rappas, Panayiotis A., 2008, Stereotypes, variation and change: understanding the change of coronal sonorants in a rural variety of Modern Greek, *Language Variation and Change* 20, 493-526.
- Παπατρέχας, Γεράσιμος, 1973, Ἰδιωματικὸ καὶ λαογραφικὸ γλωσσάρι Ξηρομέρου, *Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν* 4, 263–316.
- Preston, Dennis, The uses of folk Linguistics, *International Journal of applied Linguistics*, Vol.3, No 2, 1993, 181-259.
- Πρωτόπαπας, Αθανάσιος, 2003, *Εισαγωγή στη φωνητική για το μεταπτυχιακὸ μάθημα φωνητικῆς*, Σημειώσεις για το Παιδαγωγικὸ Τμήμα Δημοτικῆς Εκπαίδευσης, Εθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιο Αθηνών, http://www.ilsp.gr/homepages/protopapas/pdf/Protopapas_phon-notes_2003.pdf [Πρόσβαση: 15-3-2015].
- Ralli, Angela, 2006, Syntactic and morphosyntactic phenomena in Modern Greek dialects. *Journal of Greek Linguistics* 7, 121–159.

Sankoff, Gillian, 2005, Cross-Sectional and Longitudinal Studies, Στο Herausgegeben, von Ulrich Ammon, Dittmar, Norbert, Mattheier, Klaus, Trudgill, Peter, (επιμ.), *Sociolinguistics Cross-Sectional and Longitudinal Studies, Volume 2/2*, Walter de Gruyter Berlin New York, 1003-1013.

Συμεωνίδης, Χαράλαμπος, 1977, Παρατηρήσεις στα κύρια χαρακτηριστικά τῶν βόρειων νεοελληνικῶν ιδιωμάτων, *Πρακτικά Α΄ Συμποσίου Γλωσσολογίας Βορειοελλαδικοῦ Χώρου*, 63-71, Θεσσαλονίκη.

Τριψιανός, Νικόλαος, 1988/1989, Αναλογία, παρετυμολογία και σύμφυρση στο αιτωλικό γλωσσικό ιδίωμα, *Ναυπακτικά* 4, 429-450.

Trudgill, Peter, 2003, Modern Greek dialects: a preliminary classification, *Journal of Greek Linguistics* 4, 45-64.

Wolfson, Nessa, 1976, Speech Events and natural speech: Some implications for sociolinguistic methodology, *Language in Society* 5, 189-209.

Φάβης, Βασίλειος, 1951, Ὁ δυναμικός τόνος τῆς βορείου ἑλληνικῆς καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ, *Ἀθηνᾶ* 55, 3-18.

Ευρετήριο πινάκων

Στο παρόν ευρετήριο παρουσιάζονται με τη σειρά τα Bartlett's test που προηγήθηκαν πριν την εφαρμογή των Ανοva (3) και τα t test για την αποβολή των άτονων φωνηέντων /i/ και /u/.

Πίνακας 9 Αποβολή του άτονου /i/ σε άτομα λυκειακής και μεταλυκειακής εκπαίδευσης

Αποβολή του άτονου / i/					
	Μέσος όρος	Std. Dev.	Freq.		
Λυκειακής.	0 .72085862	.23783864	26		
Μεταλυκειακής	1 48160728	.22437926	22		
Total	61120176	.25903142	48		
Analysis of Variance					
Source	SS	df	MS	F	Prob > F
Between groups	.682124366	1	.682124366	12.70	0.0009
Within groups	2.47144754	46	.05372712		
Total	3.1535719	47	.067097275		
Bartlett's test for equal variances: chi2(1)=0.0755 Prob>chi2=0.783					

Πίνακας 10. t test. Two-sample t test with equal variances

Ομάδες	Άτομα	Μέσος όρος	Std. Err.	Std. Dev.	95% Conf	Interval
0	26	.7208586	.046644	.2378386	.6247935	.8169237
1	22	.4816073	.0478378	.2243793	.3821231	.5810915
combined	48	.6112018	.037388	.2590314	.5359869	.6864166
diff.	.2392513	.0671459			.1040937	374409

diff=ean(0)mean(1)

Ho: diff=0

Ha: diff <0

Ha: diff !=0

Ha: diff >0

Pr(T < t)=0.9996

Pr(|T| > |t|)=0.0009

P\r(T >t)=0.0004

t=3.5632

degrees of freedom=46

Πίνακας 11. Αποβολή του /i/ από άνδρες και γυναίκες

Αποβολή του /i/					
	Μέσος όρος	Std. Dev.	Freq.		
Άντρες 0	.53784261	.26605445	24		
Γυναίκες 1	.68456091	.23472486	24		
Total	.61120176	.25903142	48		
Analysis of Variance					
Source	SS	df	MS	F	Prob > F
Between groups	.2583151	1	.2583151	4.10	0.0486
Within groups	2.8952568	46	.062940365		
Total	3.1535719	47	.067097275		
Bartlett's test for equal variances: chi2(1)=00.3524 Prob>chi2=0.553					

Πίνακας 12. t test. Two-sample t test with equal variances

Ομάδες	Άτομα	Μέσοι όροι	Std. Err.	Std. Dev.	[95% Conf	Interval
0	24	.5378426	.0543081	.2660544	.4254977	.6501875
1	24	.6845609	.047913	.2347249	.5854453	.7836765
combined	48	.6112018	.037388	.2590314	.5359869	.6864166
diff.		-.1467183	-.0724226		-.2924974	-.0009392

diff=mean(0)-mean(1)

t=-2.0259

Ho: diff=0

degrees of freedom=46

Ha: diff

<0

Ha: diff!=0

Ha: diff >0+

Pr(T < t)=0.0243

Pr(|T| > |t|)=0.0486

Pr(T > t)=0.9757

Πίνακας 13. Αποβολή του άτονου /i/ ανά ηλικιακή ομάδα

Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
-> agegroups123 = 1					
Αποβολή του /i/	16	.4730535	.283668	.0693069	.9411765
-> agegroups123 = 2					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /i/	16	.6643999	.2526366	.1782178	.990099
-> agegroups123 = 3					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /i/	16	.6961519	.1867397	.3168317	.9504951

Bonferro		Analysis of Variance				
Source	SS	df	MS	F	Prob > F	
Between groups	.46610427	2	.233052135	3.90	0.0274	
Within groups	2.68746763	45	.059721503			
Total	3.1535719	47	.067097275			

Bartlett's test for equal variances: $\chi^2(2)=2.5261$ Prob> $\chi^2=0.28$

Πίνακας 14. Αποβολή του άτονου /i/ ανά ηλικιακή ομάδα

Ηλικιακές ομάδες	1	2
2	.191346 0.096	
3	.223098 0.039	.031752 1.000

Πίνακας 15. Αποβολή του άτονου /i/. Σύγκριση τεσσάρων ομάδων 1,2,3,4 με κριτήρια σύγκρισης την εκπαίδευση και το φύλο

-> educationsex=1					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /i/	12	.6369484	.2335936	.0693069	.9504951
-> educationsex=2					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /i/	14	.7927817	.2248149	.0891089	.9411765
-> educationsex=3					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /i/	12	.4387368	.2683454	.079646	.990099
-> educationsex = 4					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /i/	10	.5330518	.1551507	.1782178	.6930693

Analysis of Variance					
Source	SS	df	MS	F	Prob > F
Between groups	.887556339	3	.295852113	5.74	0.0021
Within groups	2.26601556	44	.051500354		
Total	3.1535719	47	.067097275		

Bartlett's test for equal variances: $\chi^2(3)=2.6632$ Prob> $\chi^2=0.447$

Πίνακας 16. Αποβολή του άτονου /i/. Σύγκριση έξι ομάδων με κριτήρια σύγκρισης την εκπαίδευση και την ηλικία

-> educationage=1					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /i/	8	.5302106	.3247449	.0693069	.9411765
-> educationage=2					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /i/	9	.8037218	.1221332	.5643564	.9411765
-> educationage=3					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /i/	9	.8074604	.1306544	.5740741	.9504951
-> educationage=4					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /i/	8	.4158964	.2439342	.079646	.6930693
-> educationage=5					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /i/	7	.4852717	.2704143	.1782178	.990099
-> educationage=6					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /i/	7	.553041	.1481214	.3168317	.7128713

oneway apovolibyidmean educationage, bonferroni

Analysis of Variance					
Source	SS	df	MS	F	Prob > F
Between groups	1.17255009	5	.234510017	4.97	0.0012
Within groups	1.98102182	42	.047167186		
Total	3.1535719	47	.067097275		

Bartlett's test for equal variances: chi2(5)=11.4009 Prob>chi2=0.044

Πίνακας 17. Αποβολή του άτονου /i/. Σύγκριση έξι ομάδων με κριτήρια σύγκρισης το φύλο και την ηλικία

-> sexage=1					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /i/	8	.3267874	.2397299	.0693069	.6831683
-> sexage=2					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /i/	8	.6456742	.2320365	.3238095	.990099
-> sexage=3					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /i/	8	.6410662	.2118822	.3168317	.9504951
-> sexage=4					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /i/	8	.6193195	.2570214	.0891089	.9411765
-> sexage=5					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /i/	8	.6831256	.2865764	.1782178	.9411765
-> sexage=6					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /i/	8	.7512376	.1513115	.5940594	.9108911

oneway apovolibyidmean sexage, bonferroni

Analysis of Variance

Source	SS	df	MS	F	Prob > F
Between groups	.862565784	5	.172513157	3.16	0.0164
Within groups	2.29100612	42	.054547765		
Total	3.1535719	47	.067097275		

Bartlett's test for equal variances: chi2(5)=2.8059 Prob>chi2=0

Πίνακας 18. Αποβολή του άτονου /u/ σε άτομα λυκειακής και μεταλυκειακής εκπαίδευσης

Αποβολή του άτονου/u/					
	Mean	Std. Dev.	Freq.		
Λυκειακής	.48447114	.28267876	26		
Μεταλυκειακής 1	.19167747	.20880884	22		
Total	.35027404	.28934627	48		
Analysis of Variance					
Source	SS	df	MS	F	Prob > F
Between groups	1.0215936	1	1.0215936	16.13	0.000
Within groups	2.91330587	46	.063332736		
Total	3.93489946	47	.083721265		
Bartlett's test for equal variances: chi2(1)=1.9845 Prob>chi2=0.159					

Πίνακας 19. t test. Two-sample t test with equal variances

Ομάδες	Άτομα	Μέσοι όροι	Std. Err.	Std. Dev.	[95% Conf	Interval
0	26	.4844711	.0554379	.2826788	.3702947	.5986476
1	22	.1916775	.0445182	.2088088	.0990968	.2842581
combined	48	.350274	.0417635	.2893463	.2662566	.4342914
diff.		.2927937	.0729015		.1460505	.4395369

diff=mean(0) - mean(1)

Ho: diff=0

Ha: diff < 0

Pr(T < t)=0.9999

Ha: diff != 0

Pr(|T| > |t|)=0.0002

Ha: diff > 0

Pr(T > t)=0.0001

t=4.0163

degrees of freedom=6

Πίνακας 20. Αποβολή του άτονου /u/ από άντρες και γυναίκες

Αποβολή του άτονου/u/					
	Mean	Std. Dev.	Freq.		
0	.32025702	.28364771	24		
1	.38029106	.29790296	24		
Total	.35027404	.28934627	48		
Analysis of Variance					
Source	SS	df	MS	F	Prob > F
Between groups	.043249029	1	.043249029	0.51	0.4782
Within groups	3.89165044	46	.084601096		
Total	3.93489946	47	.083721265		
Bartlett's test for equal variances: chi2(1)=0.0541 Prob>chi2=0.816					

Πίνακας 21. t test. Two-sample t test with equal variances

Ομάδες	Άτομα	Μέσοι όροι	Std. Err.	Std. Dev.	[95% Conf	Interval
0	24	.320257	.0578993	.2836477	.2004831	.4400309
1	24	.3802911	.0608092	.297903	.2544977	.5060844
combined	48	.350274	.0417635	.2893463	.2662566	.4342914
diff.		-.060034	.0839648		-.2290465	.1089784

diff= mean(0) - mean(1)

Ho: diff=0

Ha: diff <0

Pr(T < t)=0.2391

Ha: diff !=0

Pr(|T| > |t|)=0.4782

Ha: diff >0

Pr(T > t)=0.7609

t=-0.7150

degrees of freedom=46

Πίνακας 22. Αποβολή του /u/ ανά ηλικιακή ομάδα

agegroups 123=1					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /u/	16	.2076352	.2554863	0	.8648649
-> agegroups 123=2					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev	Min	Max
Αποβολή του /u/	16	.3603071	.2663263	0	.9736842
-> agegroups 123=3					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /u/	16	.4828799	.2925021	.1230769	.9032258

oneway apovolibyidmean agegroups123, bonferroni

Analysis of Variance

Source	SS	df	MS	F	Prob > F
Between groups	.608493029	2	.304246515	4.12	0.0228
Within groups	3.32640644	45	.073920143		
Total	3.93489946	47	.083721265		

Bartlett's test for equal variances: chi2(2)=0.2840 Prob>chi2=0.868

Πίνακας 23. Αποβολή του άτονου /u/ ανά ηλικιακή ομάδα

Ηλικιακές ομάδες	1	2
2	.152672 0.358	
3	.275245 0.019	.122573 0.626

Πίνακας 24. Αποβολή του άτονου /u/. Σύγκριση έξι ομάδων με κριτήρια σύγκρισης την εκπαίδευση και το φύλο

-> educationsex=1					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /u/	12	.4159374	.274868	0	.9032258
-> educationsex=2					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /u/	14	.5432144	.2858096	.0208333	.9
-> educationsex=3					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /u/	12	.2245767	.2696291	0	.9736842
-> educationsex=4					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /u/	10	.1521984	.0985173	0	.3278688

oneway apovolibyidmean educationsex, bonferroni

Analysis of Variance					
Source	SS	df	MS	F	Prob > F
Between groups	1.15484116	3	.384947054	6.09	0.0015
Within groups	2.7800583	44	.063183143		
Total	3.93489946	47	.083721265		

Bartlett's test for equal variances: chi2(3)=9.6390 Prob>chi2=0.02

Πίνακας 25.Αποβολή του άτονου /u/. Σύγκριση έξι ομάδων με κριτήρια σύγκρισης την εκπαίδευση και την ηλικία

-> educationage=1					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /u/	8	.3080815	.3242142	0	.8648649
-> educationage=2					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /u/	9	.4371941	.1724197	.2	.7460318
-> educationage=3					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /u/	9	.688539	.218012	.2698413	.9032258
-> educationage=4					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /u/	8	.1071888	.1081424	0	.3
-> educationage=5					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /u/	7	.2614524	.3426628	0	.9736842
-> educationage=6					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /u/	7	.218461	.0742131	.1230769	.3469388

oneway apovolibyidmean educationage, bonferroni

Analysis of Variance					
Source	SS	df	MS	F	Prob > F
Between groups	1.76161713	5	.352323426	6.81	0.0001
Within groups	2.17328234	42	.051744818		
Total	3.93489946	47	.083721265		

Bartlett's test for equal variances: chi2(5)=18.0692 Prob>chi2=0.003

Πίνακας 26. Αποβολή του άτονου /u/. Σύγκριση έξι ομάδων με κριτήρια σύγκρισης το φύλο και την ηλικία

-> sexage=1					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /u/	8	.1183212	.1339644	0	.3
-> sexage=2					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /u/	8	.3821355	.3122378	0	.9736842
-> sexage=3					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /u/	8	.4603143	.2748069	.1230769	.9032258
-> sexage=4					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /u/	8	.2969491	.322012	.0208333	.8648649
-> sexage=5					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /u/	8	.3384787	.2311076	0	.7460318
-> sexage=6					
Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Αποβολή του /u/	8	.5054454	.3265802	.1515152	.9

oneway apovolibyidmean sexage, bonferroni

Analysis of Variance						
Source	SS	df	MS	F	Prob > F	
Between groups	.751895616	5	.150379123	1.98	0.1008	
Within groups	3.18300385	42	.075785806			
Total	3.93489946	47	.083721265			

Bartlett's test for eq

ual variances: chi2(5)=5.8815 Prob>chi2=0.318